

arhitekto**v** bilten | januar 1972

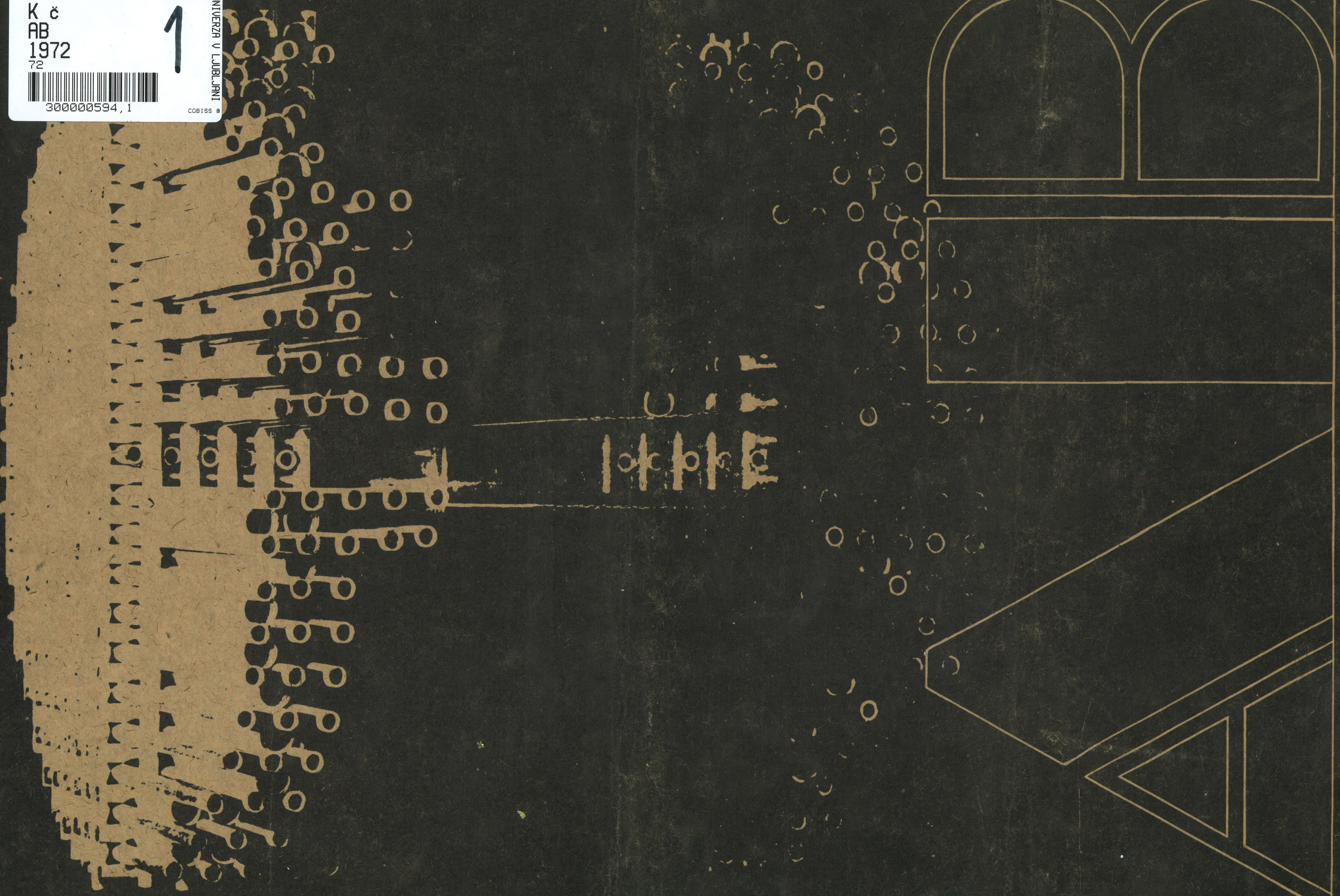
KNJIŽNICA FAKULTETE ZA ARHITEKTURO
UNIVERZA V LJUBLJANI

K č
AB
1972
72

1

300000594, 1

COBISS

Pred vami je nova številka Arhitektovega biltena.

Pričeli smo ga ponovno izdajati z željo, da bi razpravljali o vseh problemih s katerimi se srečujemo pri našem delu. Želimo pridobiti in sporočiti čimveč informacij in vključiti v naše delo vse, ki jih prizadeva problem prostora in časa. Želimo biti odkriti, nekonformistični, polemični in glasni. Pisali bomo o problemih in pojavih, ki oblikujejo naš prostor in čas tu in sedaj, o njih spraševali in vključevali v debato strokovnjake z vseh področij. Informirali vas bomo o najnovejših miselnih in ustvarjalnih naporih v arhitekturi pri nas. Bilten je naše skupno glasilo, zato vas vključujemo v naše delo in pričakujemo vaše sodelovanje. Prvo številko našega biltena Vam pošiljamo na vpogled zastonj. Bilten bo izhajal vsaj enkrat mesečno. Cena številki je 7,00 Ndin. Če ne želite prejemati biltena Vas prosimo, da ga vrnete na naslov: Društvo arhitektov, Ljubljana, Erjavčeva 16.

Siw. št. 594

II. Pregledali smo zakonitosti prostora in njihove neskončne variacije (tj. prostorske kontraste, prostorske disonance, prostorska dopolnila) in ugotovili, da je mogoče vse te variacije zložiti v uravnoteženo enoto.

III. Preskusili smo zakonitosti barv v prostoru in časom ter ugotovili, da razmerja med temi medsebojno ubranimi prviniami naposled dajejo novo in pozitivno enoto.

IV. Pregledali smo razmerja med prostorom in časom in dognali, da dobimo novo razsežnost, ko te dve prvini postaneta vidni z barvo.

V. Preskusili smo medsebojna razmerja med mero, sorazmernostjo, prostorom, časom in gradivom ter našli dokončno metodo, da skonstruiramo iz njih enoto.

VI. Ko smo razbili zaprtost (zidov itn.), smo odpravili dvojnost notranjega in zunanjega.

VII. Barvi smo dali njeno pravo mesto v arhitekturi in trdimo, da slikarstvo, ločeno od arhitektonske konstrukcije (tj. slika) nima pravice do obstoja.

VIII. Čas podiranja je končan. Napočil je nov čas: čas konstrukcije.

Ludwig Mies van der Rohe, 1923

DELOVNE TEZE

Vsako estetsko spekulacijo odklanjamo
vsako doktrino odklanjamo
in vsak formalizem odklanjamo
Stavbarstvo je volja časa, zajeta v prostoru.
Živa. Spremenljiva. Nova.
Ne Včera, ne Jutri, samo Danes se da oblikovati.
Samo to zidanje oblikuje.
Oblikujte obliko iz bistva naloge s pripomočki našega časa.
To je naše delo

O FORMI V ARHITEKTURI, 1927

Nisem proti formi, sem samo proti formi kot cilju.

Forma kot cilj vedno pripelje v formalizem. To prizadevanje se namreč ne usmerja k notranjosti, temveč k zunanosti.

Samo živa notranjost pa ima živo zunanost. Samo življenska intenzivnost ima intenzivnost forme.

Vsak Kako se opira na neki Kaj. Neizoblikovano ni slabše od preveč izoblikovanega.

Eno ni nič, drugo je videz. Resnična forma terja resnično življenje. Vendar ne minulega in tudi ne namišljenega. V tem je merilo.

Ne vrednotimo dosežka, temveč začetek oblikovalnega procesa.

Prav ta kaže, ali je bila forma najdena od življenja ali sama zaradi sebe.

Zato mi je oblikovalni proces tako bistvenega pomena.

Življenje je za nas odločilno.

V vsej svoji polnosti, v svojih duhovnih in stvarnih povezavah.

Buckminster Fuller, 1932

SREDIŠČNA FILOZOFIJA UNIVERZALNE ARHITEKTURE

Ideal moderne arhitekture je artikurirana mehanična prilagoditev, ki ne samo da človeka osvobaja iz suženjstva neogibnih življenskih funkcij, temveč si nadalje prizadeva za zmeraj večjo materialno neodvisnost kontrole in za ustrezne pripomočke splošne komunikacije, s tem pa tudi za osvoboditev preostale "duhovne" ali "časovne" zavesti za večne eks-statične, hamornične pojave. To se pravi: na poti k univerzalni arhitekturi, ki je zdaj v načrtu v zarodku (sinteza prostor-čas-razvoj, ki naj se bolj in bolj ujema s širokim znanstveno ugotovljenim in harmonično podprtim pojmom življenja in naj ga dopolnjuje), si prizadevam za mogočo izločitev pojmov "časa" ("preteklost" in "prihodnost", ki sta oprti na avtosugestivno zavlačevalno idejo "zagraditve sameobnega jaza"), ki delajo jaz slep za neskončno blaženost večnega "zdaj", ki ga je mogoče spoznati samo skozi intelektualno okno enotnosti, obrnjeno k svetu.

Frédéric Kiesler, 1947

MAGIČNA ARHITEKTURA

Naša doba spet dobiva družbeno zavest. Spet oživlja nagona želja po novi enotnosti. Upanje v to enotnost se ne ozira več v onstranstvo, temveč gleda v TUKAJ in DANES.

Nova resničnost plastičnih umetnosti se kaže kot soodvisnost dejstev, ki niso oprta samo na zaznave peterih čutil, temveč upoštevajo tudi duševne potrebe.

"Moderni funkcionalizem" v arhitekturi je mrtev, Kolikor je "funkcija" kot preostanek še preživela - ne da bi raziskovala vsaj telesno območje, na katerem je slonela - je doživela neuspeh in se izčrpala v misticizmu higiena + esteticizem (Bauhaus, Le Corbusierov sistem itn.). Proti misticizmu higiene (prazni veri "funkcionalne arhitekture") postavljam realnosti magične arhitekture, ki je zakoreninjena v celotnem človeškem bivanju in ne v hvaljenih ali zavrženih območjih tega bivanja.

Reinhard Gieselmann (Oswald Mathias Ungers 1960

K NOVI ARHITEKTURI

Ustvarjalne umetnosti si ne moremo misliti brez duhovnega spoprijemanja z izročilom. Ta umetnost mora razdejati obstoječo obliko, da more najti čisti izraz svojega časa. Kot vsaka umetnost tudi zidanje služi geniju, da z njim izraža svoj čas in ohranja živ razvoj. Arhitektura je delno ustvarjanje. Vsako ustvarjalno dogajanje pa je umetnost in mu gre najvišja duhovna stopnja.

Tehnika je uporaba znanja in izkušnje. Tehnika in konstrukcija sta pripomočka uresničevanja. Tehnika ni umetnost.

OBLIKA JE IZRAZ DUHODNE VSEBINE.

Če se ravnamo po metodah tehnično-funkcionalne "arhitekture", dobimo uniformnost, enoličnost. Z uporabo tehnično-funkcionalnih metod arhitektura izgubi svoj

izraz. Nasledek je ta, da so stanovanjski bloki videti kot šole, šole kot upravna poslopja in upravna poslopja kot tovarne. Spredej je obešeno prazno ogordje. Formo je mogoče menjavati z uporabo matematičnega, torej neumetniškega shematizma.

Takó nastajajoča "arhitektura" je izraz materialističnega družbenega reda, katere načeli sta prvenstvo tehnike in izenačevanje. Razmerje do okolja se določa programsko in je zato brez napetosti. Zaradi tega pomanjkanja vitalnosti nastaja duhovni vakuum.

Namesto živega spoprijemanja dejavnega posameznika z okoljem nastopi diktatura metode, ki duhovno zasužnjuje.

SVOBODA ŽIVI SAMO V STALNEM SPOPRIJEMANJU Z RESNIČNOSTJO IN V SPOZNANJU OSEBNE NOTRANJE ODGOVORNOSTI DO KRAJA, ČASA IN ČLOVEKA.

Ta svoboda obstaja danes samo v živem demokratičnem redu. Uporabljanje materialističnih metod znotraj tega svobodnega reda je brezvestno in pričuje o neodgovornosti ali nespameti. Oboje v vseh časih pomeni resno ogrožanje in nevarnost za človekov osebn razvoj. Dana nam je naloga varovati svobodo za razmah ustvarjalnega duha.

Naloga arhitekture je iskanje popolnega izraza vsebine.

Arhitektura je vitalno vdiranje v mnogoplastno, skrivnostno, zraslo in izoblikovano okolje. Njena ustvarjalna naloga je narediti nalogo vidno, uvrstitev v dobo, dajanje poudarkov in presejanje kraja. Vedno znova je arhitektura spoznavanje genius loci, iz katerega raste. Arhitektura ni več dvodimenzionalni vtis, temveč postaja doživljanje telesnega in prostorskega z obdajanjem in vdiranjem.

Togost zamenja gibanje, somernost nesomernost, statiko dinamika.

Enolično preglednost zamenja presenečenje.

Namesto "nasproti" imamo "znotraj".

Razmerje subjekt-objekt se odpravi. ARHITEKTURA POSAMEZNIKA OBDAJA IN SPREJEMA VASE IN GA S TEM IZPOLNjuje IN POGLABLJA.

S tem razglasom se obračava na vse, ki si prizadevajo na tej podlagi obnoviti evropsko arhitekturo.

Walter Pichler/Hans Hollein, 1962

ABSOLUTNA ARHITEKTURA

Arhitektura je duhovni red, ki se uresničuje z zidanjem.

Arhitektura - ideja, vzdana v neskončni prostor, izraz človekove duhovne moči in oblasti, materialna oblika in izraz njegovega namena, njegovega življenja. Bistvo in pomen arhitekture se od njenega nastanka do danes nista spremenila. Zidanje je človekova temeljna potreba. Ne izraža se najprej v postavljanju strehe nad glavo, temveč v postavljanju sakralnih stavb, v označevanju žarišč človekove dejavnosti - začetek mesta.

Vse zidanje je kulturno.

Arhitektura - izraz človeka samega - meso in duh hkrati.

Arhitektura je elementarna, čutna, primitivna, surova, strašna, nasilna, vladajoča.

AB izdaja Društvo arhitektov Ljubljana.

Bilten urejajo:
Kraigher Jernej, Mihelj Črtomir,
Ocvirk Marjan (odgovorni urednik),
Spindler Bogdan (glavni urednik),
Suhadolc Janez (tehnični urednik,
naslovna stran)

Razmnoževanje:
Janez Pleško, Ljubljana

Cena izvodu 7,00 Ndin

Frank Lloyd Wright, 1910

ORGANSKA ARHITEKTURA

V organski arhitekturi je povsem nemogoče gledati poslopje kot eno reč, opremo kot drugo in lokacijo z okoljem kot tretjo. Duh, v katerem so bile zamišljene te stavbe, vidi vse to skupaj kot eno reč. Vse morajo biti skrbno načrtovane vnaprej in priskrbljene v skladu z narado stavbe. Vse te reči naj postanejo samó posameznosti značaja in popolnosti stavbe. Razsvetljava, kurjava in zračenje se vzdajajo (ali opustijo). Celo stoli in mize, celo glasbila - kjer je to izvedljivo - pripadajo stavbi sami, nikoli niso kosi pohištva, ki jih samo postavimo tja ... Velika, moderna prilžnost ameriške arhitekture je, da naredi takšno človeško bivališče kot dovršeno umetnino, izrazito in lepo samo v sebi, tesno povezano z modernim življenjem in primerno za prebivanje, umetnino, ki se svobodneje in ustrežneje predaja osebnim potrebam tistih, ki živijo v njej, in je sama harmonična bitnost, ki se v barvi, podobi in naravi ujema s potrebnimi zahtevami in je po svojem značaju res njihov izraz. Pristna podlaga pristne kulture. Je to pretiran pogled iz "gona po posesti" našega časa? Prepričan sem, ko bo ta ideal utemeljen in ga bo mogoče opazovati, bo postal novo izročilo: velik korak naprej in proč od predpisane mode časa, ko je bilo stanovanje sestavljeno iz celic, medsebojno ločenih sob, ki so vsebovale zbirke pohištva, naj je bilo še tako dobro, manjkalo pa je koristnega udobja: tu je prevladovala želja po lastnini. Moderna stavba je v nasprotju s tistim prejšnjim nespametnim kopičenjem delov organsko bitje. Gotovo imamo tukaj višji ideal enotnosti, pristnejšo uresničitev izraza svojega življenja v svojem okolju. Ena sama velika reč namesto protislovne zbirke množice majhnih reči.

Le Corbusier, 1920

POGLED NA NEKO ARHITEKTURO . VODILA IN ŽENIRSKA ESTETIKA, STAVBARSTVO

Inženirska estetika, stavbarstvo: v najglobljem dnu je oboje isto, eno sledi iz drugega, eno v največjem razmahu, drugo v mučnem razvoju nazaj.

Inženir, ki si išče sveta pri načelu varčnosti in ki ga vodijo preračuni, nas spravlja v ubranost z zakonitostmi vesolja. Dosega harmonijo.

Arhitekt uresničuje z uporabo oblik neki red, ki je čista stvaritev njegovega duha: z oblikami živo prizadeva naše čute in zbuja naš čut za oblikovanje; povezave, ki jih ustvarja, globoko odmevajo v nas, kaže nam ne rilo za neki red, ki ga čutimo v ubranosti s svetovnim redom, določa raznotere vzgibe našega duha in našega srca: tako nam postaja lepota doživljaj.

"DE STIJL" - 1923

MANIFEST

I. V tesnem sodelovanju smo preskusili arhitekturo kot plastično enoto, ki jo sestavljajo vse umetnosti, industrija in tehnika, ter ugotovili, da bo kot nasledek prišel nov slog.

II. Pregledali smo zakonitosti prostora in njihove neskončne variacije (tj. prostorske kontraste, prostorske disonance, prostorska dopolnila) in ugotovili, da je mogoče vse te variacije zložiti v uravnoteženo enoto.

III. Preskusili smo zakonitosti barv v prostoru in času ter ugotovili, da razmerja med temi medsebojno ubranimi prvini naposled dajejo novo in pozitivno enoto.

IV. Pregledali smo razmerja med prostorom in časom in dognali, da dobimo novo razsežnost, ko te dve prvini postaneta vidni z barvo.

V. Preskusili smo medsebojna razmerja med mero, sorazmernostjo, prostorom, časom in gradivom ter našli dokončno metodo, da skonstruiramo iz njih enoto.

VI. Ko smo razbili zaprtost (zidov itn.), smo odpravili dvojnost notranjega in zunanjega.

VII. Barvi smo dali njeno pravo mesto v arhitekturi in trdimo, da slikarstvo, ločeno od arhitektonske konstrukcije (tj. slika) nima pravice do obstoja.

VIII. Čas podiranja je končan. Napočil je nov čas: čas konstrukcije.

Ludwig Mies van der Rohe, 1923

DELOVNE TEZE

Vsako estetsko spekulacijo odklanjamo
vsako doktrino odklanjamo
in vsak formalizem odklanjamo
Stavbarstvo je volja časa, zajeta v prostoru.
Živa. Spremenljiva. Nova.
Ne Včera, ne Jutri, samo Danes se da oblikovati.
Samo to zidanje oblikuje.
Oblikujte obliko iz bistva naloge s pripomočki našega časa.
To je naše delo

O FORMI V ARHITEKTURI, 1927

Nisem proti formi, sem samo proti formi kot cilju.

Forma kot cilj vedno pripelje v formalizem. To prizadevanje se namreč ne usmerja k notranjosti, temveč k zunanosti. Samo živa notranjost pa ima živo zunanost. Samo življenska intenzivnost ima intenzivnost forme.

Vsak Kako se opira na neki Kaj. Neizoblikovano ni slabše od preveč izoblikovanega.

Eno ni nič, drugo je videz. Resnična forma terja resnično življenje. Vendar ne minulega in tudi ne namišljenega. V tem je merilo.

Ne vrednotimo dosežka, temveč začetek oblikovalnega procesa. Prav ta kaže, ali je bila forma najdena od življenja ali sama zaradi sebe. Zato mi je oblikovalni proces tako bistvenega pomena.

Življenje je za nas odločilno. V vsej svoji polnosti, v svojih duhovnih in stvarnih povezavah.

Buckminster Fuller, 1932

SREDIŠČNA FILOZOFIJA UNIVERZALNE ARHITEKTURE

Ideal moderne arhitekture je artikularna mehanična prilagoditev, ki ne samo da človeka osvobaja iz suženjstva neogibnih življenskih funkcij, temveč si nadalje prizadeva za zmeraj večjo materialno neodvisnost kontrole in za ustrezne pripomočke splošne komunikacije, s tem pa tudi za osvoboditev preostale "duhovne" ali "časovne" zavesti za večne eks-statične, hamornične pojave. To se pravi: na poti k univerzalni arhitekturi, ki je zdaj v načrtu v zarodku (sinteza prostor-čas-razvoj, ki naj se bolj in bolj ujema s širokim znanstveno ugotovljenim in harmonično podprtim pojmom življenja in naj ga dopolnjuje), si prizadevamo za mogočo izločitev pojmov "časa" ("preteklost" in "prihodnost", ki sta oprti na avtosugestivno zavlačevalno idejo "zagraditve samosebnega jaza"), ki delajo jaz slep za neskončno blaženost večnega "zdaj", ki ga je mogoče spoznati samo skozi intelektualno okno enotnosti, obrnjeno k svetu.

Frédéric Kiesler, 1947

MAGIČNA ARHITEKTURA

Naša doba spet dobiva družbeno zavest. Spet oživlja nagonska želja po novi enotnosti. Upanje v to enotnost se ne ozira več v onstranstvo, temveč gleda v TUKAJ in DANES.

Nova resničnost plastičnih umetnosti se kaže kot soodvisnost dejstev, ki niso oprta samo na zaznave peterih čutil, temveč upoštevajo tudi duševne potrebe.

"Moderni funkcionalizem" v arhitekturi je mrtev. Kolikor je "funkcija" kot preostanek še preživela - ne da bi raziskovala vsaj telesno območje, na katerem je slonela - je doživela neuspeh in se izčrpala v misticizmu higiena + esteticizem (Bauhaus, Le Corbusierov sistem itn.). Proti misticizmu higiene (prazni veri "funkcionalne arhitekture") postavljam realnosti magične arhitekture, ki je zakoreninjena v celotnem človeškem bivanju in ne v hvaljenih ali zavrženih območjih tega bivanja.

Reinhard Gieselmann (Oswald Mathias Ungers 1960

K NOVI ARHITEKTURI

Ustvarjalne umetnosti si ne moremo misliti brez duhovnega spoprijemanja z izročilom. Ta umetnost mora razdejeti obstoječo obliko, da more najti čisti izraz svojega časa. Kot vsaka umetnost tudi zidanje služi geniju, da z njim izraža svoj čas in ohranja živ razvoj. Arhitektura je delno ustvarjanje. Vsako ustvarjalno dogajanje pa je umetnost in mu gre najvišja duhovna stopnja. Tehnika je uporaba znanja in izkušnje. Tehnika in konstrukcija sta pripomočka uresničevanja. Tehnika ni umetnost.

OBLIKA JE IZRAZ DUHODNE VSEBINE. Če se ravnamo po metodah tehnično-funkcionalne "arhitekture", dobimo uniformnost, enoličnost. Z uporabo tehnično-funkcionalnih metod arhitektura izgubi svoj

izraz. Nasledek je ta, da so stanovanjski bloki videti kot šole, šole kot upravna poslopja in upravna poslopja kot tovarne. Spredaj je obešeno prazno ogrbdje. Formo je mogoče menjavati z uporabo matematičnega, torej neumetniškega shematizma. Takó nastajajoča "arhitektura" je izraz materialističnega družbenega reda, katere načeli sta prvenstvo tehnike in izenačevanje. Razmerje do okolja se določa programsko in je zato brez napetosti. Zaradi tega pomanjkanja vitalnosti nastaja duhovni vakuum. Namesto živega spoprijemanja dejavnega posameznika z okoljem nastopi diktatura metodike, ki duhovno zasužnjuje. SVOBODA ŽIVI SAMO V STALNEM SPOPRIJEMANJU Z RESNIČNOSTJO IN V SPOZNANJU OSEBNE NOTRANJE ODGOVORNOSTI DO KRAJA, ČASA IN ČLOVEKA. Ta svoboda obstaja danes samo v živem demokracičnem redu. Uporabljanje materialističnih metod znotraj tega svobodnega reda je brezvestno in pričuje o neodgovornosti ali nespameti. Oboje v vseh časih pomeni resno ogrožanje in nevarnost za človekov osebni razvoj. Dana nam je naloga varovati svobodo za razmah ustvarjalnega duha. Naloga arhitekture je iskanje popolnega izraza vsebine.

Arhitektura je vitalno vdiranje v mnogoplastno, skrivnostno, zraslo in izoblikovano okolje. Njena ustvarjalna naloga je narediti nalogo vidno, uvrstiti v obstoječe, dajanje poudarkov in preseganje kraja. Vedno znova je arhitektura spoznavanje genius loci, iz katerega raste. Arhitektura ni več dvodimenzionalni vtis, temveč postaja doživljanje telesnega in prostorskega z obdajanjem in vdiranjem. Togost zamenja gibanje, somernost nesomernost, statiko dinamika.

Enolično preglednost zamenja presenečenje. Namesto "nasproti" imamo "znotraj". Razmerje subjekt-objekt se odpravi. ARHITEKTURA POSAMEZNIKA OBDAJA IN SPREJEMA VASE IN GA S TEM IZPOLNJUJE IN POGLABLJA.

S tem razglasom se obračava na vse, ki si prizadevajo na tej podlagi obnoviti evropsko arhitekturo.

Walter Pichler/Hans Hollein, 1962

ABSOLUTNA ARHITEKTURA

Arhitektura je duhovni red, ki se uresničuje z zidanjem. Arhitektura - ideja, vzdana v neskončni prostor, izraz človekove duhovne moči in oblasti, materialna oblika in izraz njegovega namena, njegovega življenja. Bistvo in pomen arhitekture se od njenega nastanka do danes nista spremenila. Zidanje je človekova temeljna potreba. Ne izraža se najprej v postavljanju strehe nad glavo, temveč v postavljanju sakralnih stavb, v označevanju žarišč človekove dejavnosti - začetek mesta. Vse zidanje je kulturno. Arhitektura - izraz človeka samega - meso in duh hkrati. Arhitektura je elementarna, čutna, primitivna, surova, strašna, nasilna, vladajoča.

Je pa tudi utelesitev najbolj iztanjšanih čustev, rahločutno zapisovanje najrahljših vznemirjenj, materializacija duhovnosti.

Arhitektura ni ustrežanje potrebam poprečnežev, ni okolje za malenkostno srečo množic.

Arhitekturo delajo tisti, ki stojijo na najvišji stopnji kulture in civilizacije, na konici razvoja svoje dobe. Arhitektura je stvar elit.

Arhitektura - prostor - določa s pripomočki zidanja. Arhitektura obvladuje prostor.

Obvladuje ga, ko se poganja v višavo, izvotljuje zemljo, visi nad poljem v mogočnih previsih, se širi v vse smeri.

Obvladuje ga z gmoto in s praznoto. Obvladuje prostor s prostorom.

Oblika stavbe se ne razvija iz materialnih pogojev nekoga namena. Stavba naj ne kaže svojega načina uporabe, ni izraz ustroja in konstrukcije, ni obdajanje ali zavetje. Stavba je to, kar je sama.

Arhitektura je nenamenska.

Kar zidamo, bo že našlo uporabo.

Oblika ne sledi nalogi. Oblika ne nastaja sama od sebe. Velika človekova odločitev je, da naredi stavbo kot kocko, piramido ali kroglo.

Oblika v arhitekturi je tista, ki jo določa, postavlja posameznik. Danes prvič v zgodovini človeštva, v času, ko nam neznansko razvita znanost in izpopolnjena tehnologija dajeta vse pripomočke, zidamo kar hočemo in kakor hočemo, delamo arhitekturo, ki je ne določa tehnika, temveč ki tehniko uporablja, čisto, absolutno arhitekturo.

Danes je človek gospodar neskončnemu prostoru.

Renato de Fusco, 1971

POGLED NA ARHITEKTONSKO SEMIOTIKO

Nekateri avtorji vidijo v arhitekturi in njeni funkciji skupen pomen. Taka domneva se nam zdi potrebna, a vendar nezadovoljiva. Namreč, lahko rečemo za vsak predmet, da ima praktičen smoter in neko funkcijo, toda s tem še ni definirano, za kakšno funkcijo gre in predvsem kakšne vrednosti in kakšno poslanstvo imajo ti objekti.

Zaradi tega moramo glede vseh vrst predmetov razločiti specifični pomen, ki očitno in tautologično presega pomen, da posoda nekaj vsebuje, da orodje ima določen namen in da hiša rabi za stanovanje i.t.d.

V primeru arhitekture bo njena funkcionalna komponenta, kolikor gre za pomen, podana in povzeta v oni posebni karakteristiki, ki nam dovoli govoriti o arhitekturi in ne o zgolj tektoničnem fenomenu.

Za definicijo te specifične arhitektonske umetnosti se nam zdi zelo koristna miselnost, ki jo najdemo v različnih virih od Laotseja do Schmarsowa prostorninskega oblikovanja, od Wrightsove poetike do Zevijeve teorije, ki govori, da prikazujoči značaj arhitekture, tako rekoč bistvo arhitekture, obstaja v tem, da ima interni prazni in razpoložljivi prostor. Ta notranji prostor, v katerem bivamo in v katerem se razvijajo primarne in sekundarne, praktične in reprezentativne funkcije, v katerem so zgoščene ekonomične, družbene in estetične vrednosti, je razlog, zakaj je bila neka zgradba zgrajena tako, da prostor reprezentira vzrok

za obstoj zgradbe in ga zato lahko smatramo kot prikazovanje.

Kultura vidnosti in v zvezi z njo ono vživetje upodablja oče teorije - neupoštevaje iz njih izpeljani kriterij - nam daje možnost analizirati in razrešiti notranji arhitektonski prostor.

Na drugi strani pa vemo od de Saussura, da prikazovanje ni brez nečesa, kar odgovarja, in da vsebuje vsak znak, ki pripada k enemu semiotičnemu sistemu, dve neločljivi komponenti, namreč sporočilo in sporočeno. To enotnost so tudi potrdile estetske teorije, kot enotnost oblike in vsebine, in ker se ravno ta nerazdružljivost posode in vsebine v arhitekturi najde kot dvojnost - notranjega in zunanega prostora, si skromno dovoljujem nazadnje omenjenega z zblizanjem identificirati s saussurianičnimi komponentami znaka, namreč z dihotomijo prikazovanja in prikazanega.

Umberto Eco, 1971

IZPOVED ARHITEKTURE

KOMPONENTNA ANALIZA ZNAKOV

Prav tako ločujemo ... dva tipa funkcij: PRIMARNE FUNKCIJE, ki jih funkcionalistično izročilo pojmuje kot funkcije v pravem pomenu besede (iti gor, stopiti k oknu, zajeti zrak, živeti skupaj itn.), in SEKUNDARNE FUNKCIJE, ki jih je ume tnostna zgodovina ali ikonologija opredeljevala bolj kot "simbolne vrednote" arhitekture: gotska katedrala omogoča nekatere primarne funkcije kot "shajanje", hkrati pa podaja nekaj "ideoloških" vrednot kot "pogled v nebo", "mistično občutje", "razdelitev luči kot simbol božje navzočnosti" ali tudi "zbranost", "čaščenje" itn. S tem smo v arhitektonskem znamenju razločevali proces DENOTACIJE primarnih funkcij od procesa KONOTACIJE sekundarnih funkcij. Seveda je za mnoge arhitekturne objekte sporočanje sekundarnih funkcij (v družbenem in ideološkem pogledu) pomembnejše od sporočanja primarnih. Zato izraza funkcija ne uporabljamo v omejujočem pomenu, ki mu ga je pripisoval klasični funkcionalizem.

... Preden začnemo svojo analizo, je treba odstraniti nevaren nesporazum, ki obvladuje mnoge aktualne poskuse na področju arhitekturne semiologije (povečini delajo te poskuse italijanske šole). Ta nesporazum izvira iz estetske zmote, ki je skupna kritikom in zgodovinarjem arhitekture: skoraj splošno razločevanje med namensko zidavo in arhitekturo, češ da namensko zidavo sestavljajo stavbe, katerih prostori so namenjeni praktičnim nalogam (kokošnjak, hangar, "grda" hiša), arhitektura pa da oblikuje prostore, ki sicer tudi koristijo praktičnim nalogam, vrednotimo pa jo zaradi njene estetske samoodnosnosti. Po tej teoriji je arhitekturno delo samosvoja struktura. To gledanje enači arhitekturno govorico z njeno pesniško vlogo (v Jakobsonovem pomenu). Če bi semiotiko arhitekture začenjali z njeno poetično vlogo, bi bilo to nekaj takega, kot če bi pri raziskavi strukture angleščine izhajali od Shakespeareovih sonetov in ostali pri njih. Študirali bi samó večpomensko uporabo (odmik od norme), neke šifre, ki je še ne poznamo.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuličamo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancia izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancia vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot nas uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Prevode iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in lo. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

KAJ JE ARHITEKTURA?

Za prvo številko AB smo se obrnili na širši krog strokovnjakov z različnih področij in jim postavili naslednje vprašanje:

"... V prvi številki bi se vprašali po najosnovnejših vrednotah, s katerimi se pri našem delu srečujemo. Zanima nas preprosto vprašanje: Kaj je arhitektura sploh, npr. kot pojav (fenomenološko, kakšno in kje je npr. njeno mesto v družbi, znanosti, umetnosti, kakšen je njen odnos (oz. istovetenje) do podrobnih področij (graditeljstvo, design, urbanizem, environment), po katerih estetskih kriterijih bi jo lahko ocenjevali itd.). Preprosto vprašanje, ki bi ga želeli kompleksno obdelati in osvetliti s čim več strani. ..."

Verjamemo, da s to številko vprašanja nismo zaključili, in se bomo o tem še pogovarjali. Zato še pričakujemo vaših odgovorov. V naslednji številki bi razpravljali o problemu vzgoje arhitektov. Zanima nas vse: splošno o vzgoji (učne metode, profil strokovnjaka, njegovo vključevanje v delo itd.), konkretne razmere (študijsko delo na ljubljanskem oddelku za arhitekturo, potrebe po kadrih pri nas, položaj arhitekta v naši družbi ipd.), kako naj bi bil organiziran študij na našem oddelku in kakšne strokovnjake naj vzgaja.

pogled na spomenik izpred skupščine

Fedja Košir

Ne bo dolgo, pa bodo (bomo) arhitekti na istem kot vozniki alkoholiki, seksualni iztirjenci ali LSD narkomani: eksemplatično obdolženi in s tem seveda tudi že odgovorni za vseh sort krize v kompleksni družbi. Tako pravi Martin Pawley (r.1938). Pod drevesom za obešanje je precej pozno začeti premišljevat, kaj je arhitektura, nikakor pa ni zoprno; to je ugodje poslednje cigarete.

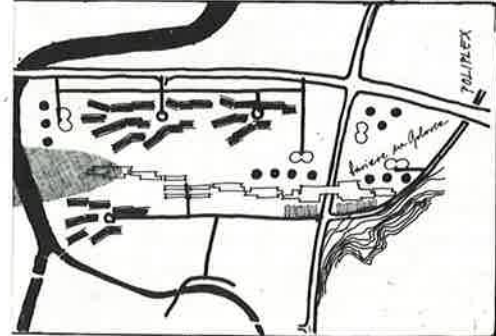
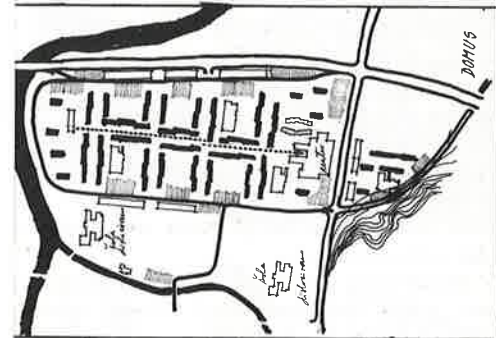
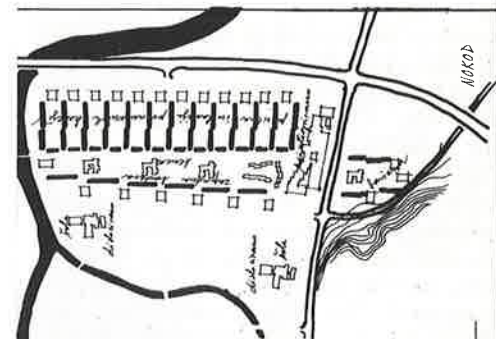
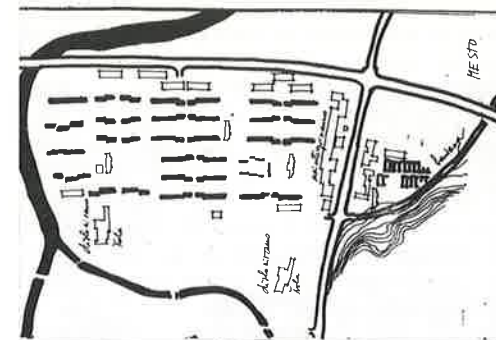
Sicer poznamo dve metodi: lahko opišemo, kaj arhitektura je, ali pa, kaj arhitektura ni. (To drugo je lažje in dokaj priljubljeno, ker se da veliko govoriti, pa nič povedati).

- Pustimo to. Kar "v zvezi z arhitekturo" vsak dan sproti zaznavamo, ni nič drugega kot gromozanski obroč (kot suburbia okrog urbsa) amaterizma in diletantizma (kakor sta ga definirala Goethe in Schiller - Eckermann, str. 160 in sl.), ki se nabira okrog poklica, ki mu pripiše L.-C. celo avreolo svetosti: Vsi mislijo, da arhitekturo

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljačo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

Mislím, da so bili že ob začetku natečaja vsebinski in oblikovni kriteriji nerazčiščeni. V razpisu ni bilo nikjer jasno povedano, kakšen spomenik Cankarju hoče razpisovalec. To bi bilo popolnoma razumljivo, če ne bi bil nato eden glavnih kriterijev za ocenjevanje, ali bo predlagani spomenik v podobi razumljiv najširšemu krogu prebivalstva ali ne. Že priprava za natečaj je bila preveč samo administrativna, brez večje razprave v slovenski kulturni javnosti, ki bi prej omenjene kriterije načelno definirala in mogoče spodbudila marsikoga k sodelovanju. Mogoče je misel, ki se je pojavila že v polemiki po prvem natečaju, da bi bilo morda bolje natečaj za Cankarjev spomenik združiti z naporí za postavitve večjega spomenika slovenski moderni, še bolj prisotna sedaj, ko je natečaj pokazal tako majhno bero.

Je pa tudi utelesitev najbolj iztanjšanih čustev, rahločutno zapisovanje najrahljših vznemirjenj, materializacija duhovnosti.

Arhitektura ni ustrežanje potrebam poprečnežev, ni okolje za malenkostno srečo množic.

Arhitekturo delajo tisti, ki stojijo na najvišji stopnji kulture in civilizacije, na konici razvoja svoje dobe. Arhitektura je stvar elit.

Arhitektura - prostor - določa s pripomočki zidanja. Arhitektura obvladuje prostor.

Obvladuje ga, ko se poganja v višavo, izvotljuje zemljo, visi nad poljem v mogočnih previsih, se širi v vse smeri.

Obvladuje ga z gmoto in s praznoto. Obvladuje prostor s prostorom.

Oblika stavbe se ne razvija iz materialnih pogojev nekoga namena. Stavba naj ne kaže svojega načina uporabe, ni izraz stroja in konstrukcije, ni obdajanje ali zavetje. Stavba je to, kar je sama.

Arhitektura je nenamenska.

Kar zidamo, bo že našlo uporabo.

Oblika ne sledi nalogi. Oblika ne nastaja sama od sebe. Velika človekova odločitev je, da naredi stavbo kot koko, piramido ali kroglo.

Oblika v arhitekturi je tista, ki jo določa, postavlja posameznik. Danes prvič v zgodovini človeštva, v času, ko nam neznansko razvita znanost in izpopolnjena tehnologija dajeta vse pripomočke, zidamo kar hočemo in kakor hočemo, delamo arhitekturo, ki je ne določa tehnika, temveč ki tehniko uporablja, čisto, absolutno arhitekturo.

Danes je človek gospodar neskončnemu prostoru.

Renato de Fusco, 1971

POGLED NA ARHITEKTONSKO SEMIOTIKO

Nekateri avtorji vidijo v arhitekturi in njeni funkciji skupen pomen. Taka domneva se nam zdi potrebna, a vendar nezadovoljiva. Namreč, lahko rečemo za vsak predmet, da ima praktičen smoter in neko funkcijo, toda s tem še ni definirano, za kakšno funkcijo gre in predvsem kakšne vrednosti in kakšno poslanstvo imajo ti objekti.

Zaradi tega moramo glede vseh vrst predmetov razločiti specifični pomen, ki očitno in tautologično presega pomen, da posoda nekaj vsebuje, da orodje ima določen namen in da hiša rabi za stanovanje i. t. d.

V primeru arhitekture bo njena funkcionalna komponenta, kolikor gre za pomen, podana in povzeta v oni posebni karakteristiki, ki nam dovoli govoriti o arhitekturi in ne o zgolj tektoničnem fenomenu.

Za definicijo te specifične arhitektonske umetnosti se nam zdi zelo koristna miselnost, ki jo najdemo v različnih virih od Laotseja do Schmarsowa prostorninskega oblikovanja, od Wrightsove poetike do Zevijeve teorije, ki govori, da prikazujoči značaj arhitekture, tako rekoč bistvo arhitekture, obstaja v tem, da ima interni prazni in razpoložljivi prostor. Ta notranji prostor, v katerem bivamo in v katerem se razvijajo primarne in sekundarne, praktične in reprezentativne funkcije, v katerem so zgoščene ekonomične, družbene in estetične vrednosti, je razlog, zakaj je bila neka zgradba zgrajena tako, da prostor reprezentira vzrok

za obstoj zgradbe in ga zato lahko smatramo kot prikazovanje.

Kultura vidnosti in v zvezi z njo ono vživetje upodabljaajoče teorije - neupoštevaje iz njih izpeljani kriterij - nam daje možnost analizirati in razrešiti notranji arhitektonski prostor. Na drugi strani pa vemo od de Saussura, da prikazovanje ni brez nečesa, kar odgovarja, in da vsebuje vsak znak, ki pripada k nemu semiotičnemu sistemu, dve neločljivi komponenti, namreč sporočilo in sporočeno. To enotnost so tudi potrdile estetske teorije, kot enotnost oblike in vsebine, in ker se ravno ta nerazdružljivost posode in vsebine v arhitekturi najde kot dvojnost - notranjega in zunanjega prostora, si skromno dovoljujem nazadnje omenjenega z zblizanjem identificirati s saussurianičnimi komponentami znaka, namreč z dihotomijo prikazovanja in prikazanega.

Umberto Eco, 1971

IZPOVED ARHITEKTURE

KOMPONENTNA ANALIZA ZNAKOV

Prav tako ločujemo ... dva tipa funkcij: PRIMARNE FUNKCIJE, ki jih funkcionalistično izročilo pojmuje kot funkcije v pravem pomenu besede (iti gor, stopiti k oknu, zajeti zrak, živeti skupaj itn.), in SEKUNDARNE FUNKCIJE, ki jih je umetnostna zgodovina ali ikonologija opredeljevala bolj kot "simbolne vrednote" arhitekture: gotska katedrala omogoča nekatere primarne funkcije kot "shajanje", hkrati pa podaja nekaj "ideoloških" vrednot kot "pogled v nebo", "mistično občutje", "razdelitev luči kot simbol božje navzočnosti" ali tudi "zbranost", "časčenje" itn. S tem smo v arhitektonskem znamenju razločevali proces DENOTACIJE primarnih funkcij od procesa KONOTACIJE sekundarnih funkcij. Seveda je za mnoge arhitekturne objekte sporočanje sekundarnih funkcij (v družbenem in ideološkem pogledu) pomembnejše od sporočanja primarnih. Zato izraza funkcija ne uporabljamo v omejujočem pomenu, ki mu ga je pripisoval klasični funkcionalizem.

... Preden začnemo svojo analizo, je treba odstraniti nevaren nesporazum, ki obvladuje mnoge aktualne poskuse na področju arhitekturne semiologije (povečini delajo te poskuse italijanske šole). Ta nesporazum izvira iz estetske zmote, ki je skupna kritikom in zgodovinarjem arhitekture: skoraj splošno razločevanje med namensko zidavo in arhitekturo, češ da namensko zidavo sestavljajo stavbe, katerih prostori so namenjeni praktičnim nalogam (kokošnjak, hangar, "grda" hiša), arhitektura pa da oblikuje prostore, ki sicer tudi koristijo praktičnim nalogam, vrednotimo pa jo zaradi njene estetske samoodnosnosti. Po tej teoriji je arhitekturno delo samosvoja struktura. To gledanje enači arhitekturno govorico z njeno pesniško vlogo (v Jakobsonovem pomenu). Če bi semiotiko arhitekture začenjali z njeno poetično vlogo, bi bilo to nekaj takega, kot če bi pri raziskavi strukture angleščine izhajali od Shakespeareovih sonetov in ostali pri njih. Študirali bi samo večpomensko uporabo (odmik od norme), neke šifre, ki je še ne poznamo.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuliramo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancia izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancia vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot naš uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Prevode iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in lo. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

a.) poznajo

b.) razumejo in torej

c.) zganjajo po mili volji pa nikom ništa. Zato se zdi arhitektura podobna politiki, ker v "pozitivnih" znanostih oziroma v drugih človeških aktivnostih rezultati zlepa niso do take mere odvisni od docela demagoškega prepričevanja s sugestivnimi sofizmi in čistega literarnega poezijskega cingljanja. Zato se pravzaprav niti ne smemo čuditi, če so (potencialni) klienti tako imenovane Arhitekture z veliko začetnico že siti, ker slutijo njeno precej alkimistično naravo.

Tisti od stroke vsak zase še kar dobro vemo, kaj "to" je, pa se ne maramo izdati, ker gre za tržno blago, ki je na prodaj v pogojih divje ponudbe in majhnega povpraševanja. Poslovne skrivnosti so zaprte v trezor in nihče ni čist. Naša vzgoja je zategadelj v zastoju, strokovnjaško pisanje o arhitekturi ali za arhitekturo pa na neprijetno nižjem nivoju kot pri drugih. Teh drugih ni treba iskati posebno daleč, doma so kar v Zagrebu in Beogradu, čeprav včasih ni bilo tako.

(V slovenski filozofiji je situacija močno podobna: Slovenska kulturna sfera ob hrvatski in srbski iz dneva v dan usodnejše zaostaja kot po prevodih kot po originalih. Lahko si sicer še domišljamo, da so ta sosednja prizadevanja vprašljive kvalitete, toda tam se NEKAJ DOGAJA, pri nas pa nič. Mi smo na primer neupravičeno veseli prevoda Mumfordovega Mesta v zgodovini (gl. Pejšaž in prostor, št. I., str. 35), ki v resnici zaradi številnih nespretnosti mnogokrat sploh ni več smiselna.)

Povrh vsega se ne da o arhitekturi povedati nič posebno novega. Karkoli poskušamo, vse je bolj ali manj le variacija definicije "le jeu savant, correct et magnifique", ki tudi v letu 1922 ni bila več čisto sveža; že Guadetu ni bila španska vas. Arhitektura ni nič drugega kot igra, arhitektu, ki je tipični homo ludens, v individualno zabavo do take mere, da se MORA pred publiko opravičevati z izgovori, npr. s socialnim poslanstvom arhitekture (toda o tem več drugič). Igra z razmeroma preprostimi in ne prav številnimi pravili (vsaka igra mora namreč imeti pravila, celo sistem pravil), ki za igralca sčasoma v svoji neomejenosti variacij postaja očarljivejša in vabljivejša od vsakega hazarda, tako da smemo brez zadrege končati z renesančnim verzom (Cecco Angiolieri): "Srce držiš". "Držim, ne izpustim".

Damjan Prelovšek
Seksija za umetnostno zgodovino pri SAZU
Ljubljana, 1.12.1971.

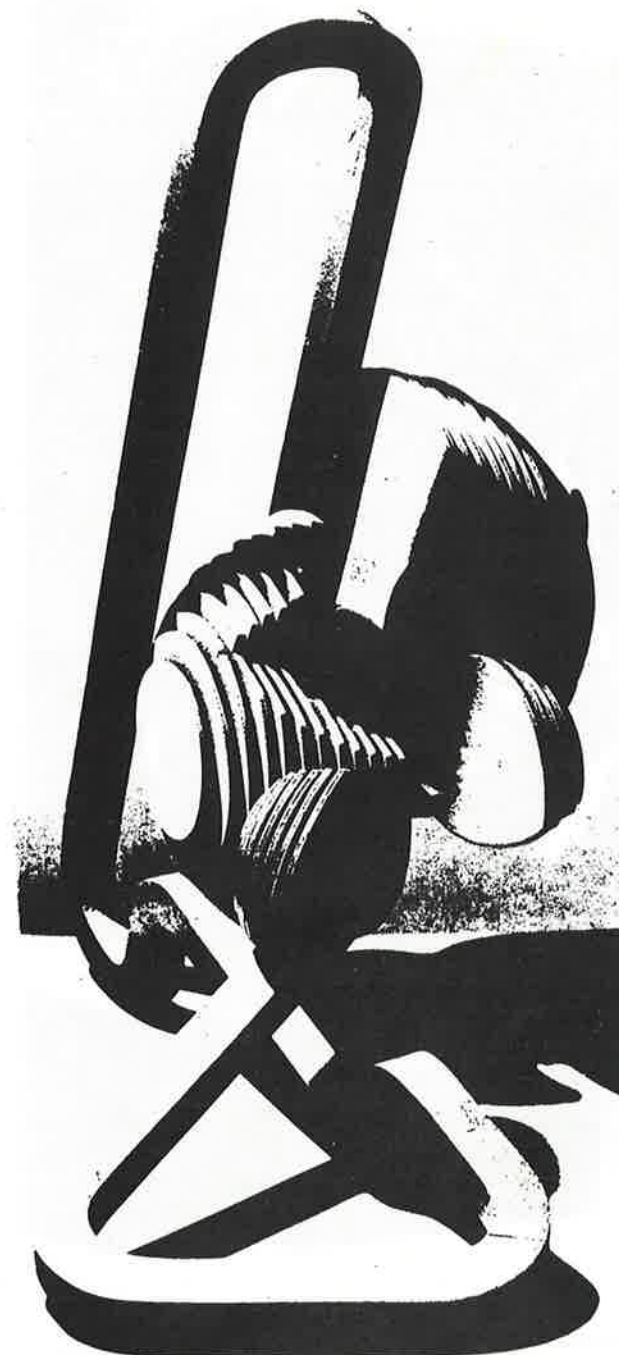
Oprostite mojemu poznemu odgovoru. Skušal Vam bom čimkrajše podati svoje nazore o Vašem izredno obsežnem in kompleksnem vprašanju. Izhajam iz preproste resnice, da je prav funkcija stavbarstva stroga utilitarnost. Jasno pa je, da se v fazah stavbnega razvoja vsakokrat tudi odraža napredek človeštva na socialnem, znanstvenem in kulturnem področju. Arhitektova vloga je pri tem omejena na prilagajanje teh dosežkov človeškemu bivališču. Tako delovanje pa hkrati tudi vpliva na družbo, spreminja njene navade in budi nove potrebe. Prepričan sem, da umetnostnih ambicij modernega stavbarstva ne smemo prezreti, še manj pa verjamem, da bi sedaj lahko prekinili z zgodovinskimi razvojem in zanemarili iskanje oblike našega časa. Obdobje "čistega" funkcionalizma je za nami in danes spoznavamo, da estetika golote ni prinesla odrešitve človeštvu, še manj pa je ta slog privedel do nadnacionalne arhitekture. Potrebe in načini življenja so na raznih delih zemeljske oble še vedno različni, kot se še razlikujejo razni sistemi družbenih ureditev. Prava arhitektura torej ne more biti internacionalno uniformirana, če noče izgubiti tal pod nogami. Beseda okras v arhitekturi, proti kateri se je tako močno borila cela generacija arhitektov, je še vedno aktualna. To, kar je bil nekoč ornamentalni dekor, prilepljen na osnovo, so danes nove oblike, bolj ali manj organsko zlite s celoto. Umetnostni kritiki so marsikdaj še zaslepljeni z manifesti Bauhausa in ne vidijo pravega pomena vsega, kar raste okoli njih. Vse to govori o obstoju konstantnih zakonov umetniškega ustvarjanja, na katere ne moremo učinkovati, kot se tudi ne da spreminjati logika zakonov zgodovine.

V okviru take razlage se mi zdi nepotrebno ločevati ali ločeno obravnavati urbanizem od arhitekture. S skokovitim razvojem človeštva so postale večje tudi naloge arhitektov na tem področju in njihovo delo odgovornejše. Pojem graditeljstva sam osebno enačim s stavbarstvom in arhitekturo. Razlika med to vrsto zidanja in monumentalno umetnostjo je le v pretežno funkcionalni nalogi prve, čeprav lepota oblik tu ne bi smela biti izključena. Monumentalni pol stavbarstva že zaradi svojega značaja ohranja vodilni položaj, ker nova estetika tu najlaže najde svoje uzakonjenje. Design se danes ubada z istimi problemi sodobne forme. Moderni oblikovalci na tem področju nadaljujejo delo nekdanje umetne obrti s podobnimi uspehi. Nihanje med funkcijo in obliko nujno privede do kompromisa, če pa že zmaga slednje, je v ospredju manifestativni pomen, ki pa pogosto ne privede do zelenih uspehov in ga tržišče ne sprejme. S tem je po eni strani sicer zanikana vrednost designa, ne izključuje pa umetnostnega pomena industrijskega izdelka kot posamezne umetnine. Kaj pa je dejansko odločilno vplivalo in razvojni tok pognalo dalje, lahko vidimo šele, ko se nam že jasno pokažejo osnovne črte novega slova.

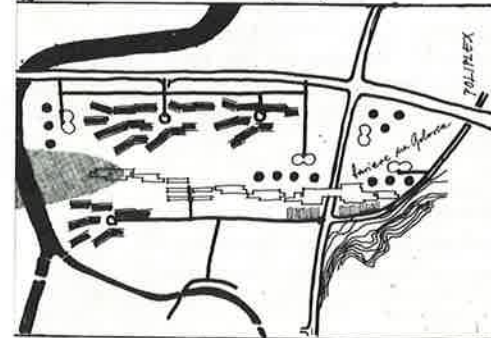
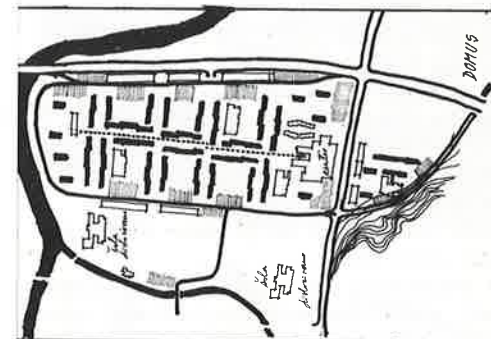
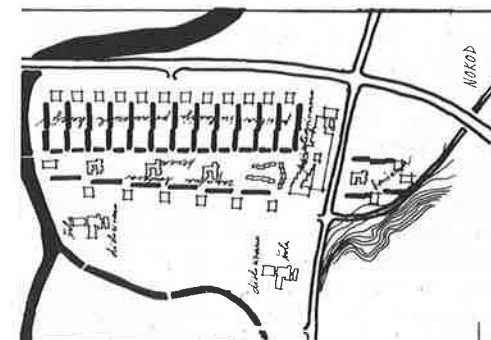
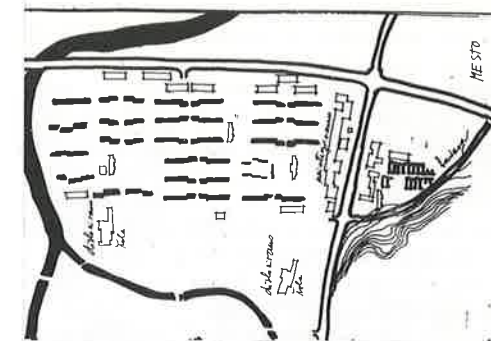

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljanje umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

Mislim, da so bili že ob začetku natečaja vsebinski in oblikovni kriteriji nerazčiščeni. V razpisu ni bilo nikjer jasno povedano, kakšen spomenik Cankarju hoče razpisovalec. To bi bilo popolnoma razumljivo, če ne bi bil nato eden glavnih kriterijev za ocenjevanje, ali bo predlagani spomenik v podobi razumljiv najširšemu krogu prebivalstva ali ne. Že priprava za natečaj je bila preveč samo administrativna, brez večje razprave v slovenski kulturni javnosti, ki bi prej omenjene kriterije načelno definirala in mogoče spodbudila marsikoga k sodelovanju. Mogoče je misel, ki se je pojavila že v polemiki po prvem natečaju, da bi bilo morda bolje natečaj za Cankarjev spomenik združiti z naporu za postavitve večjega spomenika slovenski moderni, še bolj prisotna sedaj, ko je natečaj pokazal tako majhno bero.

Je pa tudi utelesitev najbolj iztanjšanih čustev, rahločutno zapisovanje najrahljših vznemirjenj, materializacija duhovnosti.

Arhitektura ni ustrežanje potrebam poprečnežev, ni okolje za malenkostno srečo množic.

Arhitekturo delajo tisti, ki stojijo na najvišji stopnji kulture in civilizacije, na konici razvoja svoje dobe. Arhitektura je stvar elit.

Arhitektura - prostor - določa s pripomočki zidanja. Arhitektura obvladuje prostor.

Obvladuje ga, ko se poganja v višavo, izvotljuje zemljo, visi nad poljem v mogočnih previsih, se širi v vse smeri.

Obvladuje ga z gmoto in s praznoto. Obvladuje prostor s prostorom.

Oblika stavbe se ne razvija iz materialnih pogojev nekega namena. Stavba naj ne kaže svojega načina uporabe, ni izraz ustroja in konstrukcije, ni obdajanje ali zavetje. Stavba je to, kar je sama.

Arhitektura je nenamenska.

Kar zidamo, bo že našlo uporabo.

Oblika ne sledi nalogi. Oblika ne nastaja sama od sebe. Velika človekova odločitev je, da naredi stavbo kot kočko, piramido ali kroglo. Oblika v arhitekturi je tista, ki jo določa, postavlja posameznik. Danes prvič v zgodovini človeštva, v času, ko nam neznansko razvita znanost in izpopolnjena tehnologija dajeta vse pripomočke, zidamo kar hočemo in kakor hočemo, delamo arhitekturo, ki je ne določa tehnika, temveč ki tehniko uporablja, čisto, absolutno arhitekturo.

Danes je človek gospodar neskončnemu prostoru.

Renato de Fusco, 1971

POGLED NA ARHITEKTONSKO SEMIOTIKO

Nekateri avtorji vidijo v arhitekturi in njeni funkciji skupen pomen. Taka domneva se nam zdi potrebna, a vendar nezadovoljiva. Namreč, lahko rečemo za vsak predmet, da ima praktičen smoter in neko funkcijo, toda s tem še ni definirano, za kakšno funkcijo gre in predvsem kakšne vrednosti in kakšno poslanstvo imajo ti objekti.

Zaradi tega moramo glede vseh vrst predmetov razločiti specifični pomen, ki očitno in tautologično presega pomen, da posoda nekaj vsebuje, da orodje ima določen namen in da hiša rabi za stanovanje i. t. d.

V primeru arhitekture bo njena funkcionalna komponenta, kolikor gre za pomen, podana in povzeta v oni posebni karakteristiki, ki nam dovoli govoriti o arhitekturi in ne o zgolj tektoničnem fenomenu.

Za definicijo te specifične arhitektonske umetnosti se nam zdi zelo koristna miselnost, ki jo najdemo v različnih virih od Laotseja do Schmarsova prostorninskega oblikovanja, od Wrightsove poetike do Zevijeve teorije, ki govori, da prikazujoči značaj arhitekture, tako rekoč bistvo arhitekture, obstaja v tem, da ima interni prazni in razpoložljivi prostor. Ta notranji prostor, v katerem bivamo in v katerem se razvijajo primarne in sekundarne, praktične in reprezentativne funkcije, v katerem so zgoščene ekonomične, družbene in estetične vrednosti, je razlog, zakaj je bila neka zgradba zgrajena tako, da prostor reprezentira vzrok

za obstoj zgradbe in ga zato lahko smatramo kot prikazovanje.

Kultura vidnosti in v zvezi z njo ono vživetje upodabljačo teorije - neupoštevaje iz njih izpeljani kriterij - nam daje možnost analizirati in razrešiti notranji arhitektonski prostor. Na drugi strani pa vemo od de Saussura, da prikazovanje ni brez nečesa, kar odgovarja, in da vsebuje vsak znak, ki pripada k nemu semiotičnemu sistemu, dve neločljivi komponenti, namreč sporočilo in sporočeno. To enotnost so tudi potrdile estetske teorije, kot enotnost oblike in vsebine, in ker se ravno ta nerazdružljivost posede in vsebine v arhitekturi najde kot dvojnost - notranjega in zunanjega prostora, si skromno dovoljujem nazadnje omenjenega z zbližanjem identificirati s saussurianičnimi komponentami znaka, namreč z dihotomijo prikazovanja in prikazanega.

Umberto Eco, 1971

IZPOVED ARHITEKTURE

KOMPONENTNA ANALIZA ZNAKOV

Prav tako ločujemo ... dva tipa funkcij: PRIMARNE FUNKCIJE, ki jih funkcionalistično izročilo pojmuje kot funkcije v pravem pomenu besede (iti gor, stopiti k oknu, zajeti zrak, živeti skupaj itn.), in SEKUNDARNE FUNKCIJE, ki jih je ume tnostna zgodovina ali ikonologija opredeljevala bolj kot "simbolne vrednote" arhitekture: gotska katedrala omogoča nekatere primarne funkcije kot "shajanje", hkrati pa podaja nekaj "ideoloških" vrednot kot "pogled v nebo", "mistično občutje", "razdelitev luči kot simbol božje navzočnosti" ali tudi "zbranstvo", "čaščenje" itn. S tem smo v arhitektonskem znamenju razločevali proces DENOTACIJE primarnih funkcij od procesa KONOTACIJE sekundarnih funkcij. Seveda je za mnoge arhitekturne objekte sporočanje sekundarnih funkcij (v družbenem in ideološkem pogledu) pomembnejše od sporočanja primarnih. Zato izraza funkcija ne uporabljamo v omejujočem pomenu, ki mu ga je pripisoval klasični funkcionalizem.

... Preden začnemo svojo analizo, je treba odstraniti nevaren nesporazum, ki obvladuje mnoge aktualne poskuse na področju arhitekturne semiologije (povečini delajo te poskuse italijanske šole). Ta nesporazum izvira iz estetske zmote, ki je skupna kritikom in zgodovinarjem arhitekture: skoraj splošno razločevanje med namensko zidavo in arhitekturo, češ da namensko zidavo sestavljajo stavbe, katerih prostori so namenjeni praktičnim nalogam (kokošnjak, hangar, "grda" hiša), arhitektura pa da oblikuje prostore, ki sicer tudi koristijo praktičnim nalogam, vrednotimo pa jo zaradi njene estetske samoodnosnosti. Po tej teoriji je arhitekturno delo samosvoja struktura. To gledanje enači arhitekturno govorico z njeno pesniško vlogo (v Jakobsonovem pomenu). Če bi semiotiko arhitekture začinjali z njeno poetično vlogo, bi bilo to nekaj takega, kot če bi pri raziskavi strukture angleščine izhajali od Shakespeareovih sonetov in ostali pri njih. Študirali bi samo večpomensko uporabo (odmik od norme), neke šifre, ki je še ne poznamo.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brežkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuliemo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispoziције (substancja izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancja vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot nas uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Prevode iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in lo. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

Brumen ing. arh. Jože

Predvsem bi ob arhitekturi opustili izraz pojavnost ali fenomen, ko v tem hipu bolj ustreza pojem kulture bivanja. Kot vemo, je kristalizacija arhitekture hoteno iskanje humanih meril, ki se v cloti dotikajo znanstvenih danosti, bodisi v funkcionalnem ali vizualnem smislu. Kljub historičnim spodrseljajem je prej kot ne obstajala določena prostorska atmosfera mimo "krasilnih" tendenc, ki so se venomer podrejele drznosti, če ne duhovitosti, materialne zamisli. Ob uveljavljanju urbanosti ima prav pomembno mesto kultura ambienta, ki ni zgolj naključna igra vizualnih domislic, temveč je vedno bolj zahtevna potreba po valorizaciji prostorsko časovne usmeritve in orientacije. Hitrost, ne davno tega še nepomembna kvaliteta, postaja vedno zahtevnejši faktor prostorskega odločanja, če ne zapomnitve. Urbanistična infrastruktura postaja v humanističnem smislu ne malokrat breze vizualnemu ritmu, ki že določa premišljen design, pri čemer ne moremo več opustiti znanstveni postopek iskanja.

Merila, ki jih postavlja družba pred arhitekturo, se v njej tudi zrcalijo. Naloga arhitekture prav gotovo ni samo v tem, da dobro gradi, temveč da osmisli vsa biološka merila bivanja v širši organizem z vsemi naravnimi imperativi. Težko je opredeliti estetske kriterije, ki bi "ad hoc" ocenjevali kvalitete arhitekture, ki je živa ustvarjalna materija, če ne že umetnost ambientalne kulture. Ni pa se težko opredeliti takrat, ko je v arhitekturi moč začutiti hoteni ustvarjalni napor po artikulaciji vseh členov, ki oblikujejo prostorninsko celoto.

Štefan Kacin
Jurij Princes
Bogdan Spindler

Če je znanost zbiranje in pridobivanje informacij, ki jih organizira človekov intelekt, je naloga umetnosti urejanje teh informacij, njihovo pomnoževanje in obogatitev ter sporočanje. Umetnost po svoji naravi je komunikativna; umetnik ureja in izbira znake ter jih z močjo svoje emocije in intuicije sestavlja, koncipira v modele, forme, oz. strukture, ki so polja in medij njegovega sporočanja in sugeriranja. Če poskušamo tako analizirati pojem arhitekture s stališča teorije informacij, lahko ugotovimo, da je arhitektura znakovna in da je več ali manj komplicirana, sestavljena struktura ali superstruktura. Njeni elementi so podatki širokega kroga znanosti in ved, (sociologije, psihologije, medicine, ekonomije, politike itd), ki so z razvojem družbe, znanosti in tehnike množile in pridobile potrebne informacije. Te elemente, oz. znake arhitekt izbira in sestavlja v svoje modele, v strukture, oz. superstrukture do stopnje kompleksnosti, ki je univerzalna dimenzija strukture. Izbor teh elementov, njihovo oblikovanje, način sestavljanja oz. koncipiranja v model, formo, strukturo oz. superstrukturo, je način in akt sporočanja, oz. z ustvarjalno originalnostjo obogateno estetsko sporočilo individuumu - potrošniku ali uporabniku, oz. družbi. Ustvarila se je umetniška situacija, odnos med ustvarjanjem in trošenjem. Elementi strukture so del celote, v kateri se kibernetično preoblikujejo, vplivajo drug na drugega in nazaj, označujejo celoto in sami takšni izven te celote ne morejo obstajati. Podoben odnos je s strukturo v superstrukturi. In če se lotimo analiziranja, dekodiranja velike superstrukture (urbana tvorba) in jo razstavimo na njene strukture (prostorske situacije, prostore) in dalje na znake, elemente, ugotovimo, da oblikovanje teh znakov vpliva na oblikovanje strukture in dalje superstrukture. In če sta oblikovanje in izbor teh znakov ter način sestavljanja odnosno koncipiranja sredstvi sporočanja, lahko ugotovimo dalje, da je področje dela arhitekta od oblikovanja elementov do njihovega sestavljanja v superstrukture, da je to področje nedeljivo, da je to oblikovanje prostora oz. prostorov okolja z elementi oz. strukturami. Razumljivost sporočila je odvisna od pravilnega izbora znakov, njihove množine, izkoriščanja njihovih izraznih možnosti, in načina sestavljanja oz. koncipiranja. Prevelika redukcija oz. preozek izbor elementov ustvarja sporočilo nezanimivo, banalno, po drugi strani pa preobremenjenost ustvarja kaotičnost in nerazumljivost. Pravilna mera elementov, zaradi razumljivosti razširjena preko neobhodno potrebnega, originalnost sestavljanja oz. koncipiranja v strukturo, daje vrednost informaciji, jo naredi razumljivo in omogoča umetniško situacijo.

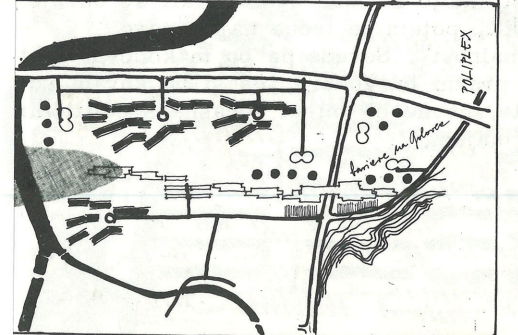
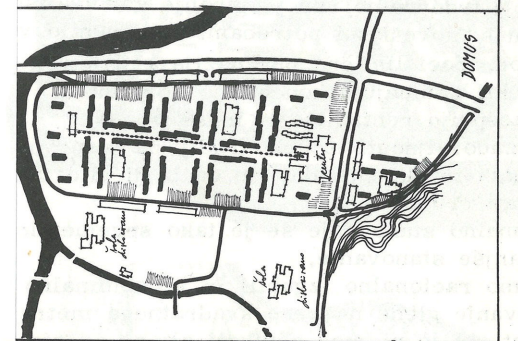
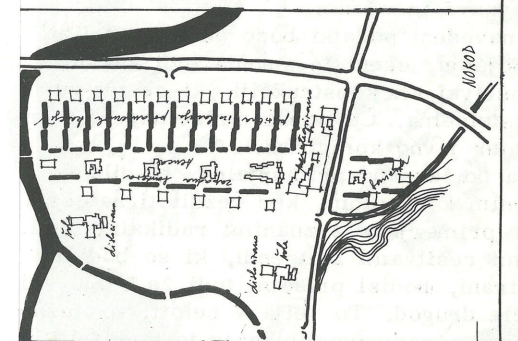
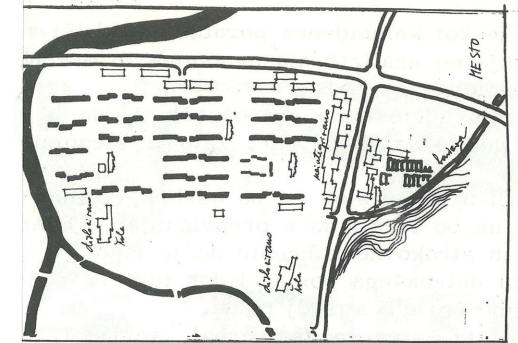

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljajočo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

Mislím, da so bili že ob začetku natečaja vsebinski in oblikovni kriteriji nerazčiščeni. V razpisu ni bilo nikjer jasno povedano, kakšen spomenik Cankarju hoče razpisovalec. To bi bilo popolnoma razumljivo, če ne bi bil nato eden glavnih kriterijev za ocenjevanje, ali bo predlagani spomenik v podobi razumljiv najširšemu krogu prebivalstva ali ne. Že priprava za natečaj je bila preveč samo administrativna, brez večje razprave v slovenski kulturni javnosti, ki bi prej omenjene kriterije načelno definirala in mogoče spodbudila marsikoga k sodelovanju. Mogoče je misel, ki se je pojavila že v polemiki po prvem natečaju, da bi bilo morda bolje natečaj za Cankarjev spomenik združiti z naporí za postavitev večjega spomenika slovenski moderni, še bolj prisotna sedaj, ko je natečaj pokazal tako majhno bero.

Je pa tudi utelesitev najbolj iztanjšanih čustev, rahločutno zapisovanje najrahljših vznemirjenj, materializacija duhovnosti.

Arhitektura ni ustrežanje potrebam poprečnežev, ni okolje za malenkostno srečo množic.

Arhitekturo delajo tisti, ki stojijo na najvišji stopnji kulture in civilizacije, na konici razvoja svoje dobe. Arhitektura je stvar elit.

Arhitektura - prostor - določa s pripomočki zidanja. Arhitektura obvladuje prostor.

Obvladuje ga, ko se poganja v višavo, izvotljuje zemljo, visi nad poljem v mogočnih previsih, se širi v vse smeri.

Obvladuje ga z gmoto in s praznoto. Obvladuje prostor s prostorom.

Oblika stavbe se ne razvija iz materialnih pogojev nekega namena. Stavba naj ne kaže svojega načina uporabe, ni izraz ustroja in konstrukcije, ni obdajanje ali zavetje. Stavba je to, kar je sama.

Arhitektura je nenamenska.

Kar zidamo, bo že našlo uporabo.

Oblika ne sledi nalogi. Oblika ne nastaja sama od sebe. Velika človekova odločitev je, da naredi stavbo kot kocko, piramido ali kroglo. Oblika v arhitekturi je tista, ki jo določa, postavlja posameznik. Danes prvič v zgodovini človeštva, v času, ko nam neznansko razvita znanost in izpopolnjena tehnologija dajeta vse pripomočke, zidamo kar hočemo in kakor hočemo, delamo arhitekturo, ki je ne določa tehnika, temveč ki tehniko uporablja, čisto, absolutno arhitekturo.

Danes je človek gospodar neskončnemu prostoru.

Renato de Fusco, 1971

POGLED NA ARHITEKTONSKO SEMIOTIKO

Nekateri avtorji vidijo v arhitekturi in njeni funkciji skupen pomen. Taka domneva se nam zdi potrebna, a vendar nezadovoljiva. Namreč, lahko rečemo za vsak predmet, da ima praktičen smoter in neko funkcijo, toda s tem še ni definirano, za kakšno funkcijo gre in predvsem kakšne vrednosti in kakšno poslanstvo imajo ti objekti.

Zaradi tega moramo glede vseh vrst predmetov razločiti specifični pomen, ki očitno in tautologično presega pomen, da posoda nekaj vsebuje, da orodje ima določen namen in da hiša rabi za stanovanje i. t. d.

V primeru arhitekture bo njena funkcionalna komponenta, kolikor gre za pomen, podana in povzeta v oni posebni karakteristiki, ki nam dovoli govoriti o arhitekturi in ne o zgolj tektoničnem fenomenu.

Za definicijo te specifične arhitektonske umetnosti se nam zdi zelo koristna miselnost, ki jo najdemo v različnih virih od Laotseja do Schmarsowa prostorninskega oblikovanja, od Wrightsove poetike do Zevijeve teorije, ki govori, da prikazujoči značaj arhitekture, tako rekoč bistvo arhitekture, obstaja v tem, da ima interni prazni in razpoložljivi prostor. Ta notranji prostor, v katerem bivamo in v katerem se razvijajo primarne in sekundarne, praktične in reprezentativne funkcije, v katerem so zgoščene ekonomične, družbene in estetične vrednosti, je razlog, zakaj je bila neka zgradba zgrajena tako, da prostor reprezentira vzrok

za obstoj zgradbe in ga zato lahko smatramo kot prikazovanje.

Kultura vidnosti in v zvezi z njo ono vživetje upodabljaajoče teorije - neupoštevaje iz njih izpeljani kriterij - nam daje možnost analizirati in razrešiti notranji arhitektonski prostor. Na drugi strani pa vemo od de Saussura, da prikazovanje ni brez nečesa, kar odgovarja, in da vsebuje vsak znak, ki pripada k enemu semiotičnemu sistemu, dve neločljivi komponenti, namreč sporočilo in sporočeno. To enotnost so tudi potrdile estetske teorije, kot enotnost oblike in vsebine, in ker se ravno ta nerazdružljivost posode in vsebine v arhitekturi najde kot dvojnost - notranjega in zunanjega prostora, si skromno dovoljujem nazadnje omenjenega z zblizanjem identificirati s saussurianičnimi komponentami znaka, namreč z dihotomijo prikazovanja in prikazanega.

Umberto Eco, 1971

IZPOVED ARHITEKTURE

KOMPONENTNA ANALIZA ZNAKOV

Prav tako ločujemo ... dva tipa funkcij: PRIMARNE FUNKCIJE, ki jih funkcionalistično izročilo pojmuje kot funkcije v pravem pomenu besede (iti gor, stopiti k oknu, zajeti zrak, živeti skupaj itn.), in SEKUNDARNE FUNKCIJE, ki jih je ume tnostna zgodovina ali ikonologija opredeljevala bolj kot "simbolne vrednote" arhitekture: gotska katedrala omogoča nekatere primarne funkcije kot "shajanje", hkrati pa podaja nekaj "ideoloških" vrednot kot "pogled v nebo", "mistično občutje", "razdelitev luči kot simbol božje navzočnosti" ali tudi "zbranost", "čaščenje" itn. S tem smo v arhitektonskem znamenju razločevali proces DENOTACIJE primarnih funkcij od procesa KONOTACIJE sekundarnih funkcij. Seveda je za mnoge arhitekturne objekte sporočanje sekundarnih funkcij (v družbenem in ideološkem pogledu) pomembnejše od sporočanja primarnih. Zato izraza funkcija ne uporabljamo v omejujočem pomenu, ki mu ga je pripisoval klasični funkcionalizem.

... Preden začnemo svojo analizo, je treba odstraniti nevaren nesporazum, ki obvladuje mnoge aktualne poskuse na področju arhitekturne semiologije (povečini delajo te poskuse italijanske šole). Ta nesporazum izvira iz estetske zmote, ki je skupna kritikom in zgodovinarjem arhitekture: skoraj splošno razločevanje med namensko zidavo in arhitekturo, češ da namensko zidavo sestavljajo stavbe, katerih prostori so namenjeni praktičnim nalogam (kokošnjak, hangar, "grda" hiša), arhitektura pa da oblikuje prostore, ki sicer tudi koristijo praktičnim nalogam, vrednotimo pa jo zaradi njene estetske samoodnosnosti. Po tej teoriji je arhitekturno delo samosvoja struktura. To gledanje enači arhitekturno govorico z njeno pesniško vlogo (v Jakobsonovem pomenu). Če bi semiotiko arhitekture začenjali z njeno poetično vlogo, bi bilo to nekaj takega, kot če bi pri raziskavi strukture angleščine izhajali od Shakespeareovih sonetov in ostali pri njih. Študirali bi samó večpomensko uporabo (odmik od norme), neke šifre, ki je še ne poznamo.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuliramo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substanc izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substanc vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot naš uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Prevode iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in lo. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

Za oblikovanje določenih struktur je včasih na razpolago manj elementov (tovarne, šole, stanovanja), definirane so že njihove karakteristike, določene nekatere zahteve sestavljanja. Zato je otežkočen izbor in oblikovanje elementov ter način sestavljanja in sporočanja. Z izločanjem nekaterih elementov (npr. psiholoških, socioloških), potenciranjem drugih (tehničnih, tehnoloških) in z neinventivnostjo sestavljanja postane sporočilo nezanimivo, banalno, nekomunikativno in tako ne omogoča umetniške situacije.

Ker so elementi, ki sestavljajo strukturo, tudi s področja sociodinamike, psiholog, politične ekonomije itd., in ker se strukture gibajo v časovnem prostoru, v družbi, v odprtih sociokulturnih sistemih, morajo biti odprte, spreminjajoče se, adaptibilne, mobilne, skratka, ne "statične strukture", temveč situacije, vplivane od družbe in časovnega prostora, in ki vplivajo nazaj.

Tako smo pri družbeni vlogi arhitekture, njenem vplivanju na spreminjanje družbe in vplivanju družbenih situacij na arhitekturo. Socialna diferenciacija, potrošniška družbe, odnos do dela in igre, tehnizacija, birokratizacija itd. so prav gotovo elementi, ki vplivajo na oblikovanje strukture. Obratno pa odprte, drugače koncipirane strukture omogočajo drugačno organiziranost družbe in s tem vplivajo na revolucionarne spremembe v sociodinamičnih strukturah. Kompleksnost delovanja arhitekta od izbora oblikovanja in sestavljanja znakov v superstrukture zastavlja zahtevo po prevrednotenju oziroma spremembi tega naziva, ker bi moral združevati v sebi delo vseh udeležencev oblikovanja: industrijskih designerjev, oblikovalcev, vizualnih komunikacij, inženirjev, arhitektov, urbanistov ipd. Govorimo verjetno o strokovnjaku - oblikovalcu okolja, ki dela v timu s strokovnjaki drugih področij, na osnovi interdisciplinarne kibernetične metode. Arhitektura je interdisciplinarna akcija v prostoru in času.

Štefan Kacin
Jurij Princes
Bogdan Spindler

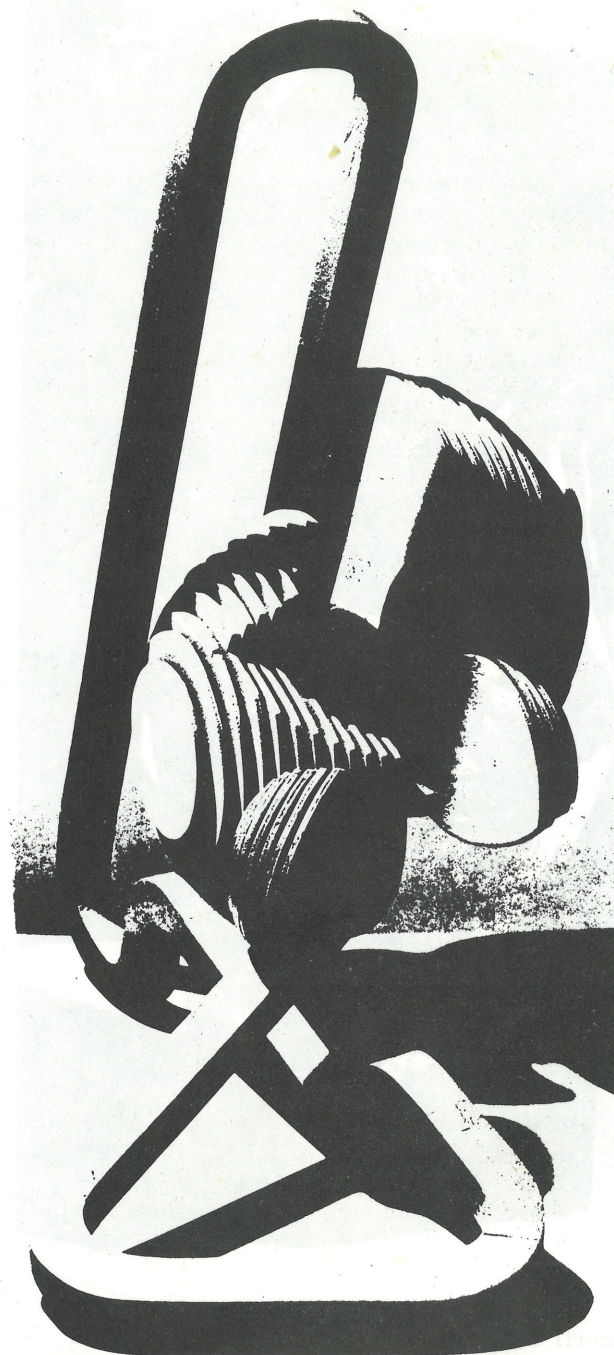
Če je znanost zbiranje in pridobivanje informacij, ki jih organizira človekov intelekt, je naloga umetnosti urejanje teh informacij, njihovo pomnoževanje in obogatitev ter sporočanje. Umetnost po svoji naravi je komunikativna; umetnik ureja in izbira znake ter jih z močjo svoje emocije in intuicije sestavlja, koncipira v modele, forme, oz. strukture, ki so polja in medij njegovega sporočanja in sugeriranja. Če poskušamo tako analizirati pojem arhitekture s stališča teorije informacij, lahko ugotovimo, da je arhitektura znakovna in da je več ali manj komplicirana, sestavljena struktura ali superstruktura. Njeni elementi so podatki širokega kroga znanosti in ved, (sociologije, psihologije, medicine, ekonomije, politike itd), ki so z razvojem družbe, znanosti in tehnike množile in pridobivale potrebne informacije. Te elemente, oz. znake arhitekt izbira in sestavlja v svoje modele, v strukture, oz. superstrukture do stopnje kompleksnosti, ki je univerzalna dimenzija strukture. Izbor teh elementov, njihovo oblikovanje, način sestavljanja oz. koncipiranja v model, formo, strukturo oz. superstrukturo, je način in akt sporočanja, oz. z ustvarjalno originalnostjo obogateno estetsko sporočilo individuumu - potrošniku ali uporabniku, oz. družbi. Ustvarila se je umetniška situacija, odnos med ustvarjanjem in trošenjem. Elementi strukture so del celote, v kateri se kibernetično preoblikujejo, vplivajo drug na drugega in nazaj, označujejo celoto in sami takšni izven te celote ne morejo obstajati. Podoben odnos je s strukturo v superstrukturi. In če se lotimo analiziranja, dekodiranja velike superstrukture (urbana tvorba) in jo razstavimo na njene strukture (prostorske situacije, prostore) in dalje na znake, elemente, ugotovimo, da oblikovanje teh znakov vpliva na oblikovanje strukture in dalje superstrukture. In če sta oblikovanje in izbor teh znakov ter način sestavljanja odnosno koncipiranja sredstvi sporočanja, lahko ugotovimo dalje, da je področje dela arhitekta od oblikovanja elementov do njihovega sestavljanja v superstrukture, da je to področje nedeljivo, da je to oblikovanje prostora oz. prostorov okolja z elementi oz. strukturami. Razumljivost sporočila je odvisna od pravilnega izbora znakov, njihove množine, izkoriščanja njihovih izraznih možnosti, in načina sestavljanja oz. koncipiranja. Prevelika redukcija oz. preozek izbor elementov ustvarja sporočilo nezanimivo, banalno, po drugi strani pa preobremenjenost ustvarja kaotičnost in nerazumljivost. Pravilna mera elementov, zaradi razumljivosti razširjena preko neobhodno potrebnega, originalnost sestavljanja oz. koncipiranja v strukturo, daje vrednost informaciji, jo naredi razumljivo in omogoča umetniško situacijo.

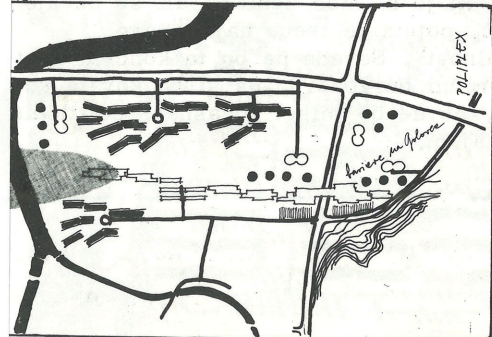
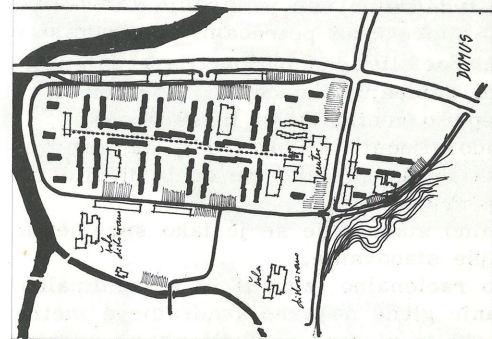
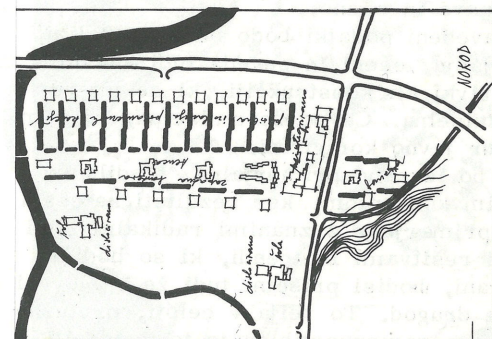
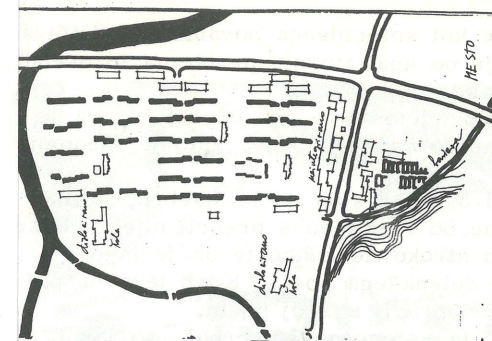
pogled na spomenik izpred skupščine

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljačo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

Mislím, da so bili že ob začetku natečaja vsebinski in oblikovni kriteriji nerazčiščeni. V razpisu ni bilo nikjer jasno povedano, kakšen spomenik Cankarju hoče razpisovalec. To bi bilo popolnoma razumljivo, če ne bi bil nato eden glavnih kriterijev za ocenjevanje, ali bo predlagani spomenik v podobi razumljiv najširšemu krogu prebivalstva ali ne. Že priprava za natečaj je bila preveč samo administrativna, brez večje razprave v slovenski kulturni javnosti, ki bi prej omenjene kriterije načelno definirala in mogoče spodbudila marsikoga k sodelovanju. Mogoče je misel, ki se je pojavila že v polemiki po prvem natečaju, da bi bilo morda bolje natečaj za Cankarjev spomenik združiti z naporí za postavitev večjega spomenika slovenski moderni, še bolj prisotna sedaj, ko je natečaj pokazal tako majhno bero.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuliemo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancija izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancija vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot naš uči prokemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Prevode iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in 10. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

Za oblikovanje določenih struktur je včasih na razpolago manj elementov (tovarne, šole, stanovanja), definirane so že njihove karakteristike, določene nekatere zahteve sestavljanja. Zato je otežkočen izbor in oblikovanje elementov ter način sestavljanja in sporočanja. Z izločanjem nekaterih elementov (npr. psiholoških, socioloških), potenciranjem drugih (tehničnih, tehnoloških) in z neinventivnostjo sestavljanja postane sporočilo nezanimivo, banalno, nekomunikativno in tako ne omogoča umetniške situacije.

Ker so elementi, ki sestavljajo strukturo, tudi s področja sociodinamike, psiholog. politične ekonomije itd., in ker se strukture gibajo v časovnem prostoru, v družbi, v odprtih sociokulturnih sistemih, morajo biti odprte, spreminjajoče se, adaptibilne, mobilne, skratka, ne "statične strukture", temveč situacije, vplivane od družbe in časovnega prostora, in ki vplivajo nazaj.

Tako smo pri družbeni vlogi arhitekture, njenem vplivanju na spreminjanje družbe in vplivanju družbenih situacij na arhitekturo. Socialna diferenciacija, potrošniška družbe, odnos do dela in igre, tehnizacija, birokratizacija itd. so prav gotovo elementi, ki vplivajo na oblikovanje strukture. Obratno pa odprte, drugače koncipirane strukture omogočajo drugačno organiziranost družbe in s tem vplivajo na revolucionarne spremembe v sociodinamičnih strukturah. Kompleksnost delovanja arhitekta od izbora oblikovanja in sestavljanja znakov v superstrukture zastavlja zahtevo po prevrednotenju oziroma spremembi tega naziva, ker bi moral združevati v sebi delo vseh udeležencev oblikovanja: industrijskih designerjev, oblikovalcev, vizualnih komunikacij, inženirjev, arhitektov, urbanistov ipd. Govorimo verjetno o strokovnjaku - oblikovalcu okolja, ki dela v timu s strokovnjaki drugih področij, na osnovi interdisciplinarne kibernetične metode. Arhitektura je interdisciplinarna akcija v prostoru in času.

Kaj je arhitektura? Kar se Slovenije tiče je odgovor lahek: dela ER, SS, SK, M, Ž, G, ... itd. Skupaj pogledano jih je ja ali ne 5 % narejenega v teh 20 letih, kar jih pomnim. Ostalo je nearhitektura. Tako slabega razmerja med arhitekturo in nearhitekturo ni poznala nobena doba in je sum, da se stanje še poslabša. Vzroki za tak položaj so: nezaslišana vsemogočnost naročnikov, vmešavanje nestrokovnjakov, slaba principierna izhodišča, pa še pripravljenost arhitektov, da naredo projekt za skoraj vse kjerkoli, karkoli, kadarkoli za kogarkoli.

Naj novi AB zadevo izboljša s svojim pisanjem vsaj za 2 %.

Postane naj dobra in slaba vest vseh arhitektov in glasnik arhitekture vseh tistih, ki jo rabijo.

pogled na spomenik izpred skupščine

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljajočo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikularimo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancija izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancija vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot nas uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Previde iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in 10. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

Tatjana Wolf

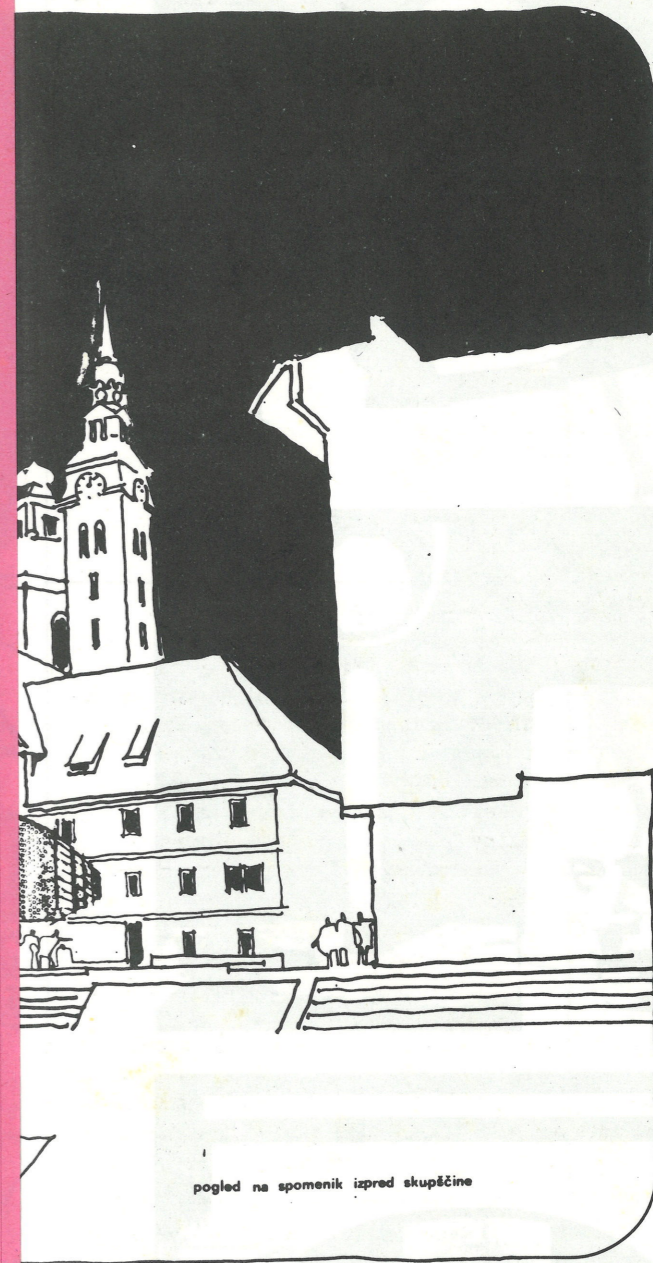
Sodobna miselnost ne priznava vrednosti nobeni umetnostni teoriji, ki se nanaša izključno na specifično kreativno dejavnost. Z drugimi besedami - ne obstaja nekakšna "estetika arhitekture", ločena od estetike poezije, glasbe, kiparstva ali slikarstva. Pri odpravljanju nesporazuma, da je arhitektura samostojna umetniška manifestacija, imajo verjetno največji delež Geoffrey Scott (The Architecture of Humanism), Benedetto Croce (Alcune difficoltà concernenti la storia artistica dell'architettura) in Adolfo Venturi (Sul metodo della storia dell'architettura). V estetiki ji posveča moderna filozofija veliko manj pozornosti, kot so ji posvečali v svojih delih teoretiki v prejšnjih obdobjih, ko je veljalo prepričanje, da je arhitektura umetnost sama po sebi in da ji vladajo posebni zakoni. Redukcija različnih kreativnih dejavnosti v eno samo kategorijo umetnosti je doprinesla k ponovnemu ovrednotenju zgodovine arhitekture brez eklektičnih interpretacij, ki so skozi stoletja ovirale njen razvoj. Če zasledujemo konceptualno negotovo in metodološko labilno pot arhitekturne kritike, se zdi zelo upravičena ugotovitev Lionella Venturija (History of Art Criticism, p. 53): "Arhitektonska kritika je bila v klasični antiki mnogo manj napredna, kakor sta bili slikarska in kiparska. In tako je še danes." In kljub letom in napredku, ki nas ločijo od te Venturijeve ugotovitve, velja to še sedaj. Definicija "arhitektura - umetnost prostora", ki se pojavi v 19. stoletju, je dovolj nedoločena, da dovoljuje različne interpretacije. Zaradi množstva prostorov, ki obstajajo, je potrebno definirati arhitektonski prostor analitično. Na izbiro imamo moderno in tradicionalno koncepcijo arhitekture. Moderna koncepcija seveda nima nič skupnega z zastarelo klasifikacijo umetnostnih zvrsti na prostorno in časovno. Po tej razvrstitvi je arhitektura statična in nespremenljiva umetnostna zvrst, medtem ko npr. glasba spada v časovno. Arhitektonski prostor pa ni niti fiksiran niti tog; kdor ga razume kot čisto obsežnost, snovnost ali nespremenljivo realnost, izhaja iz tradicionalnega pojmovanja ali metafizične kategorije izkustva, ki pa se je tako v znanosti kot v filozofiji izkazalo za nedosledno. Arhitektonski prostor je mogoče razumeti le s časom in gibanjem. Volkelt je leta 1876 zapisal: "Konfiguracija prostora je razložena z gibanjem. Da bi jo razumeli po estetski plati, moramo sodelovati v tem občutku gibanja". To naj bi bilo napotilo za figurativno umetnost nasplo, toda arhitektonski prostor zahteva od opazovalca, da se dejansko giblje skozenj, preden se lahko pri njem razvije "občutek gibanja", ki lahko pojasni njegovo konfiguracijo. Zdi se, da so nekateri odstavki iz knjige Geoffreya Scotta "The Architecture of Humanism", London, 1914, bistvene važnosti za pravilno razumevanje specifičnih vrednot arhitekture:

15

"Razen prostora z dvema razsežnostma - to je razen površin, katere samo gledamo, - nam arhitektura ustvarja prostornino s tremi razsežnostmi, ki lahko vsebujejo človeka, in to je resnično središče te umetnosti. Funkcije posameznih umetnosti se v mnogih pogledih dopolnjujejo: tako ima arhitektura mnogo skupnega s kiparstvom, še več pa z glasbo, toda poleg tega ima še svoje lastno področje in daje posebno ugodje. Arhitektura ima monopol nad prostorom. Samo ona more med vsemi umetnostmi dati prostoru njegovo polno vrednost. Lahko nas obda s tridimenzionalno praznino in užitek, ki od tod izvira, je dar, ki nam ga more dati samo arhitektura. Slikarstvo lahko prostor nariše, poezija, kakor npr. Shelleyeva, nam lahko prikljče njegovo podobo; glasba nam lahko da podobno občutje, toda arhitektura ima neposredno opravka s prostorom, ga uporablja in nas postavlja v njegovo sredo. Čudno je, kako kritika ni znala spoznati te nadoblasti arhitekture, kar zadeva prostorske vrednote. Tradicija kritike je praktična. Naš razum se trdno oklepa zaznavne materije kot svojega oblačila in govorimo samo o tem, kar zaposluje naša čutila in zaustavlja naše oko. Prostor je 'nič' - čista negacija tega, kar je trdno - in zato mu ne posvečamo pozornosti.

A naj mu posvečamo še tako malo pozornosti, prostor na nas učinkuje in more gospodovati našemu duhu; velik del užitka, ki ga od arhitekture sprejemamo - občutek, za katerega se zdi, da se ga ne moremo zavedati ali pa se ne potrudimo, da bi se ga zavedali - izvira v resnici iz prostora. Tudi iz utilitarnega stališča je prostor tisto, kar je logično naš smoter, kajti omejiti prostor je cilj gradnje - kadar gradimo, ne delamo drugega, ko da ločimo primerno količino prostora, ga zapremo in zavarujemo - in vsa arhitektura izvira iz te nujnosti. Toda v estetskem pogledu je prostor še dosti važnejši: arhitekt ga oblikuje kakor kipar mavec, ga riše kakor umetnik, skratka, s prostorom skuša vzbuditi neko določeno razpoloženje v tistih, ki vanj 'stopijo'. Kakšna je njegova metoda? Še enkrat se sklicuje na gibanje: to je vrednota, ki jo ima za nas, in kot vrednota stopa v našo fizično zavest. Človek se nagnosko prilagodi prostorom, v katerih je, se vanje projicira, jih idealno izpolni s svojim gibanjem...".

Za nezainteresiranost in neizobraženost širše javnosti v pogledu arhitekture in njene problematike so verjetno v največji meri krivi tisti, ki bi ji jo morali na ustrezen način prezentirati oz. razlagati. Tu sedaj ni toliko pomembno, ali naj bo to umetnostni zgodovinar ali arhitekt. Dejstvo je, da se danes tako kot prej še vedno veliko več piše in razpravlja o slikarstvu in kiparstvu kakor pa o arhitekturi. Če odmislimo objektivne težave vizualne prezentacije arhitekture, kljub najodobnejšim tehničnim sredstvom, pa še vedno ostane razlaga, ki je s strani arhitektov-kritikov vse preveč tehnična in zato v ta namen večinoma neustrezna, in umetnostnih zgodovinarjev, ki obravnavajo arhitekturo na enak način kot slikarstvo in kiparstvo, se pravi, brez pravega upoštevanja arhitekturi lastnega prostorskega občutka. In če vemo, da vsaka stavba pomaga ustvarjati dva

pogled na spomenik izpred skupščine

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga navdse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljačo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča poseben prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikularimo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancija izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancija vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot nas uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Previde iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in 10. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

prostora: notranje omejene z zidno lupino in zunanje ali urbanistične prostore skupaj s pročelji drugih stavb, s parki, trgi, ulicami, mostovi etc., pa ne smemo pozabiti, da vsako stavbo poleg te prostorske vrednosti označuje še cela vrsta drugih vrednosti: gospodarskih, družbenih, tehničnih, funkcionalnih, umetniških, dekorativnih etc. Vsota vseh teh vrednosti skupaj s prostorom, ki pa ostane prva vrednost, šele omogoči pravilno razumevanje arhitekture. Zmotno in škodljivo je razlaganje arhitekture samo kot umetnosti ali poudarjanja njene ekskluzivne monumentalnosti, saj se na ta način širši javnosti vedno bolj odmika in odtuja, čeprav dejansko pomeni tisto prizorišče, ki bistveno vpliva na vse dogajanje - delo, čustvovanje, razpoloženje, skratka prizorišče, kjer poteka življenje vsakega posameznika.

Taras Kermavner

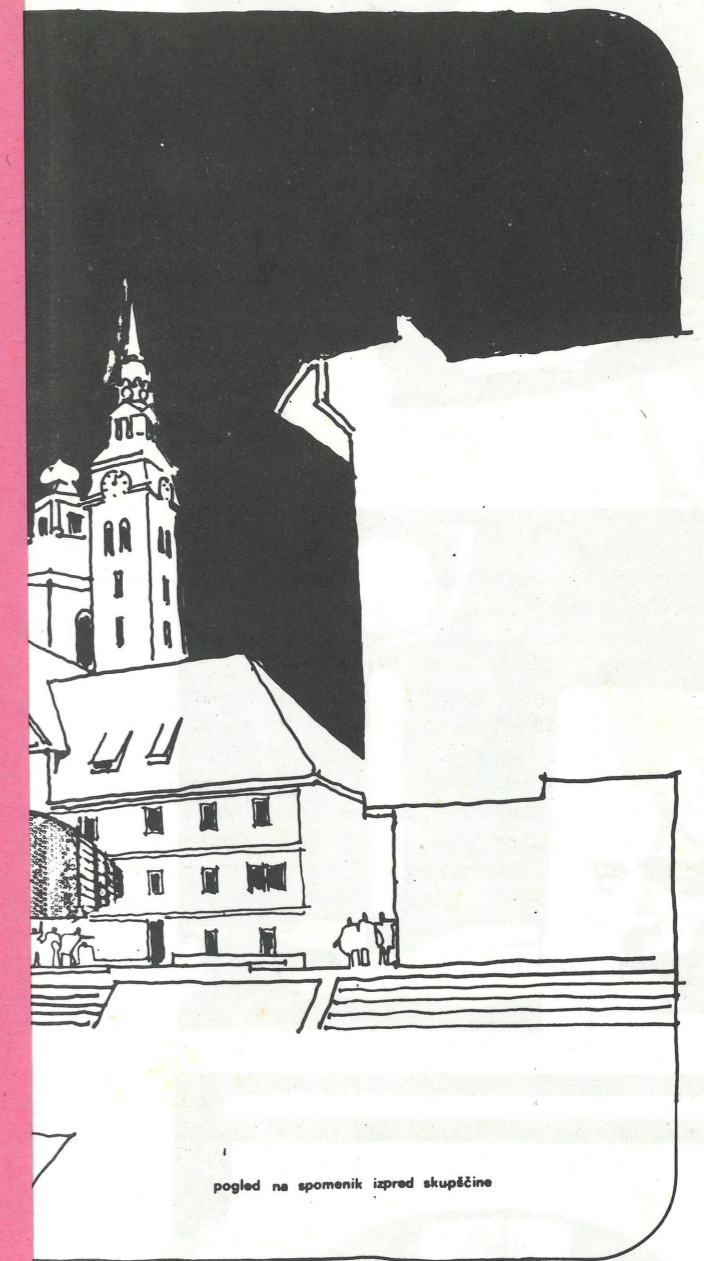
Premišljevanje, ki ga tu objavljam, ni v ničemer strokovno niti znanstveno ali filozofsko ali literarno; prej bi ga lahko krstil za esej, v katerem avtor izpoveduje ali pripoveduje svoje osebne misli o nekaterih splošnih vprašanjih, takšnih, ki vzbujajo in vzbujajo reakcije slehernega razumnika. Če arhitekturo pojmem v zelo širokem pomenu besede, se pravi tudi kot graditeljstvo, design, urbanizem, okolje itn., in naj mi bo takšno pojmovanje ta hip dovoljeno, saj, ponavljam, tu ne gre za znanstveno točnost in precizne distinkcije ter opredelitve, potem se z njo srečujem tako rekoč od rojstva in v slehernem trenutku svojega življenja. Kot taka ima torej izjemno mesto med ostalimi človeškimi dejavnostmi.

To izjemno mesto vidi slehernik: tudi najbolj nepoučen preprostež. Vsak bo tudi čutil potrebo, da se do tega okolja opredeli in, čeprav le sam sebi, pove, da mu je nekaj všeč, nekaj pa ne. Ta všeč seveda ni nekakšen posebni estetski čut, enak recimo občutku za toplo ali ravnotežje, torej nekaj specifičnega, temveč je najbrž zelo komplicirana in diferencirana naravno-kulturna percepcija na poseben način formiranega vsega, kar se nahaja med mano in sočlovekom. V tem smislu doživljamo kot arhitektonsko tudi to, kar je naravno, recimo nebesni obok, gozd, reko, morje, pokrajino, a kar neogibno nastopa znotraj celotnega okolja, se pravi znotraj vrednostnih sistemov, spoznavnih načinov, kulturnih projekcij, oblikovanih potreb itn. določenega obdobja. Čas - njegove oči, stališče, sistem, epistéma - daje svojo obliko prostoru (okolju), a tako, da na eni strani oblikuje oči gledavca in gibavca v okolju, na drugi oči in prakso zidavca (arhitekta itn.), na tretji pa sam prostor (prek gledavca in zidavca).

Med dvema človekoma je komaj mogoč neposreden odnos; še tisti, ki se temu idealu najbolj bliža - seksualni - se nikoli ne dogaja v odsotnem prostoru. Najprej je že moje ali partnerjevo telo arhitektura in njen pomen (zgradbe telesa, ki je temelj privlačnosti) je za najin odnos vsakomur jase. Ne čutita se samó dve telesi, dve snovi, dve potrebi ali želji, temveč dve obliki, polni, izdelani, v določenem ritmu približujoči ali gibajoči se obliki (zato je tudi ples arhitektura). Spolni odnos je v

veliki meri odnos prostora, odnos, katerega bistvo je odnos med praznim in polnim, prostor, v katerem se gibata dve ritmični telesi. (Zato je tudi seksualnost lahko izjemno visoka, ali pa zelo preprosta kultura). A da ne govorimo o okolju tega seksualnega prostora: sobi, polju, tipu postelje, neskončni variabilnosti oblačil, ki s svojo barvitostjo in oblikami predstavljajo zelo intenzivno - intimno - arhitekturo (zato sodi tudi moda v arhitekturo); obleka je eden najbolj pomembnih svetov, ki se nahajajo med mano in sočlovekom, ki tega sočloveka (in mene) simbolizirajo, ga varujejo (kot nekakšen krov), s tem zapirajo, a hkrati ves čas tudi odpirajo, ponujajo, približujejo, me z njim identificirajo in od njega ločijo, la r vse so temeljne značilnosti recimo arhitekture stanovanjskih hiš. Obleka je - tako kot vsa ostala arhitektura - pozitivnonegativna mediacija med ljudmi, a mediacija, ki nikakor ni samo sredstvo medčloveškega zblíževanja ali ločevanja, temveč samostojen svet.

Tu se zastavi temeljno vprašanje - in konfrontacija: ali je ves svet samo instrument, sredstvo, podrejenost človeka in ga ta zato lahko po mili volji uporablja ter zlorablja kot nekaj sekundarnega, nebitvenega, deriviranega, ali pa ljudje šele z rečmi (tistim vsem, ki je - in kar je - med mano in tabo) vred tvorijo svet? Oziroma drugače: ali oblikuje arhitektura le človekovo podokolje, njegovo podaljšano roko ali nogo ali oči, njegov stanovanjski ali delovni prostor, mesta njegovega užitka in kratkočasje pa religioznih in še vseh mogočih drugih opravil, ali pa oblikuje prostor - oziroma se v prostoru sooblikuje -, v katerega človeka vstopa, se v njem razgospodari, razindividualizira, transcendirira, alienira, prihaja sicer svojemu bližnjemu - ali drugemu - nasproti, se z njim srečuje, vendar nikoli ne neposredno (kar bi se po prvi varianti-možnosti, saj je v tem primeru zmerom sam pri sebi, sam gospodar, vse je on sam, prostora-mediacije med mano in drugim, če ga želim prestopiti sploh biti ne more: to je ideal tradicionalno humanističnega sveta), zmerom se to srečanje dogaja v prostoru, v nečem rečnem (reističnem), česar nobena moja akcija ali percepcija ne more odpraviti, zožiti na ničelno razdaljo, razsnoviti in razobličiti; zmerom ostaja med nama prostor, a ne le abstraktno-fizikalen, temveč konkreten, razčlenjen, oblikovan, kulturn, zgodovinski, noseč v sebi in na sebi celotno človekovo naravo-zgodovino: to je zame seveda edini pravi in avtohtoni prostor arhitekture. Arhitekt (on)ski prostor naju s sočlovekom veže in razdvaja, naju izroča zgodovini in prihodnosti, determinira kot bitji določenega razreda, plasti, stanu, okusa, individualitete, nacije, kulture, regije, pokrajine, daje nama na najbolj viden in snoven način podobo, ki jo imava - imam - kot konkretni posamezni človek. Ali niso prehodi iz enih arhitektonskih prostorov v druge ravno prehodi med individualnostmi, kulturami, ljudmi? Mislim, da sta danes realna oba odgovora na zastavljeno vprašanje: po eni strani smo vsi podrožni humanistični idealistični projekciji o identičnem in vse totalizirajočem človeku, ki bo ves svet podredil Sebi (človeku), prav za prav

pogled na spomenik izpred skupščine

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljačo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomembne enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča posebni prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkorisno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuliramo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancija izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancija vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot nas uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Previde iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in 10. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

vse izničil, da bo lahko postalo Pravo, to je človeško, idejno, zamišljeno, ustvarjeno, vredno, novo. S te plati arhitektura nenehoma predeluje dano snov v nove oblike, jo bliža človekovim potrebam-interesom (industriji, demokraciji, varnosti, funkcionalizmu itn.) in sploh ustvarja izredno dinamično spreminjanje zemeljske oble, tega primarnega arhitektonskega prostora. Po drugi strani pa vemo, da se materija temu čudežnemu idealistično-aktivističnemu prijemu, tej blazni dinamiki izpuščenih proizvodnih in fantazijskih sil upira, da ga zmerom znova vrže po tleh, sooči z realiteto, ki preprosto pravi in kaže: prostor lahko, ljubi nasilniki, samó obdelujete in predelujete, ne boste ga pa nikoli mogli odpraviti in rečf - oblikovano snov - nadome stiti z ljudmi; ljudje bodo za zmerom ostali le deloma uspešni akterji, ki se s svojo produkcijo sicer zapisujejo v to snov, vendar obvisijo v nji ujeti. Prostor ostaja zmagovalec. Ljudje begamo - po ulicah, hišah, sobah, tovarnah - arhitektura pa stoji in nas čaka, da nas bo ščitila in oblikovala kot svoje hudobno-prijazne dečke. Velika arhitektura je najbrž tista, ki zna ujeti ravnotežje med človeško humanistično ekspanzijo in "zakoni" snovi (to je trdovratnostjo in nepovzemljivostjo snovi) med individualno fantazijo in relevantnimi kulturnimi obrazci, predvsem pa tista, ki ne spreminja prostora v podrejeno mizo, na kateri igramo ljudje svoje temeljnejše igre-boje-dela, temveč zna z vso pobožnostjo, ki jo je treba gojiti nasproti veličastnemu svetu reči-prostora, poslušati utrip tega sveta snovi (zavzemam se torej za eminenten materializem), značaja materialov, srca njihovih zvez. V takem okolju, ki ne bo podrejalo snovi Ideji, temveč bo ideje rezalo v snov, človek seveda ne bo gojil iluzij o večnem Bratstvu, Enakosti, o Občestvu, v katerem se bo uveljavil kot absolutna Oseba, o Sreči, ki nima ne konca ne kraja, vendar hkrati tudi ne bo padal od obupa in poškodovanega okusa, ko bo naletel na arhitektonsko realizacijo omenjenih iluzij, na arhitekturo tort in pomot in vojaških celic in quasireligioznih stolpovanj in funkcionalizma brez ritma, temveč bo prejemal iz oblikovanega prostora-reči eno samo sporočilo: obživel bom in sicer relativno uspešno, če bom videl v svetu-prostoru-okolju-rečeh nekaj, kar me presega; kar me sprejme, če se mu znam približati; kar me pobiye, če bom trkal nanj s sekiro; kar me ohranja, čeprav samo deloma svobodnega in presej skromnega; kar pa me opaja, saj me napolnjuje z neskončnim užitkom lepega. Kajti lepo je zame - in upam, da iz doslej povedanega konteksta to tudi izhaja - čim bolj fantastično, a hkrati čim bolj ujęto in razoroženo sooblikovan svet, ki me zapirajoče odpira sebi in drugim in zgodovini in usodi: navzočnost svetilke in pisalnega stroja in preproge in zavese in suknjiča in dreves pred mojim oknom in cestišča in njegovih drsavcev in zvonikov na obzorju in, če hočete, tudi ptičev in žvižgov in šumov in barv in še vsega ostalega, kar obvladano-neobvladano spuščamo ali pripuščamo v naš - moj - življenski prostor, tja, kjer živim, kjer se gibljem, kar čutim in mislim in sanjam.

Arhitektura je svet. Zato je, tako se vsaj zdi, arhitektura tista umetnost, ki ima največ šans, da preživi, saj najmanj sporoča, najmanj nastopa v imenu Idej, je najbolj pokorna snovi, snovi najbližja, hkrati pa najmanj posebna, najbolj obkrožujoča me, nagovarjajoča in čakajoča: je umetnost tistega vsakdanjega, kar meniti za hip ne spusti iz rok, a kar je hkrati nenehen dvig iz vsakdanjega - reducirajočega - v oblikovano, zato lepo.

Marko Mušič

"Arhitektura je kozmični prostor, ki ga omeji človek".

"Arhitektura je znanost ustvarjanja prostora in njen cilj je realizacija ideje lepote". Razpon med definicijami, ki nesporno dajejo arhitekturi osrednjo in odgovorno vlogo v človekovem bivanju, in nešteti nasprotujočimi tokovi ter enodnevnimi muhami v veliki večini sodobnih arhitektonskih del pa je tako velik, da poizkušajo nekateri besedo arhitektura povsem ovreči in raje govore o njenih ožjih specializacijah.

Razumljiva opredelitev koncepta okolja, kljub popularnosti izraza v pisanjih in celo službeni terminologiji, v arhitektonski ali urbanistični kulturi ne obstoji. Uporabljen sicer takrat, kadar se želi govoriti o vrednotah, ki grede preko ločitve posameznih tipov funkcije in merila, zahteva preverjanje celotnega sistema kulturnega sektorja in karakteristik tega, kar danes lahko smatramo kot kreativno intervencijo v okolju. Dobro definirani smisli preteklih dob so odšli in najpomembnejši del formiranja okolja opravijo birokrati in industrija s kvantitativnimi in ekonomskimi faktorji ali kar preprosto naključja. Arhitekt spozna, da ima namesto postavljanja užitka prostora v biološki center arhitekture sodobna družba v najboljšem slučaju raje specialiste, ki imajo bolj neposredne in objektivne dokaze o uspešnosti svojega delovanja in bolj eksaktne metode, ki se jih sam razumljivo boji, ker prinašajo konec vloge umetnika.

Tradicionalno pojmovana arhitektura je sama v sebi zasičena, utrujena in usojena umreti, če ne bo našla stika z znanostjo, tehniko in družbenimi vedami ob vedno večji in poudarjeni kreativnosti. Pri postavljanju novih osnov stroke, razumevanja splošnega smisla arhitekture in sposobnosti reševanja sodobnih problemov projektiranja je treba imeti pred očmi, da prav tako kot preproste tudi naša pluralistična družba potrebuje forme, ki konkretizirajo njeno fizično, socialno in kulturno življenje. Te pa so od stilov preteklih dob seveda mnogo bolj obsežne. Fun kcija, tehnični sistemi in forma zasedejo in ustvarijo prostor. Isti prostor pa, ki ga je mogoče racionalno definirati in matematično zapisati, lahko s prilivom kreativne energije dobi neizmerno rjive razsežnosti. V tem pa se v arhitekturni sintezi kažejo tako zelo bogate, brezkončne možnosti. Arhitekt mora iz izolacije v aktivno zasnovno kompleksne zgradbe totalnega ambienta, postavljene v smislu kreativne gradacije strukture in orkestracije odnosov delov in celote, kot je pojmovana v glasbi.

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga navdse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljaajočo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča poseben prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikularimo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancija izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancija vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot nas uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Previde iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in lo. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

Tako je treba skozi oblikovanje splošne teorije dati novo osnovo, ki ne bo zaupala samo subjektivni intuiciji. In v tako postavljeni stroki so eksaktne metode mogoče in nujno potrebne. Z njimi pa tudi novi principi dela. Toda v arhitekturi kot sistematični celoti povezanih dejstev se arhitekt ne more izogniti situaciji vrednostne izbire in končna sinteza JE IN BO KREATIVNI AKT UMETNIŠKE NARAVE. In zato politiki, inženirji in znanstveniki niso in ne bodo kvalificirani in kompetentni za formiranje človeškega okolja. Postati bi morali arhitekti.

Pogačnik Andrej, mg. arh.

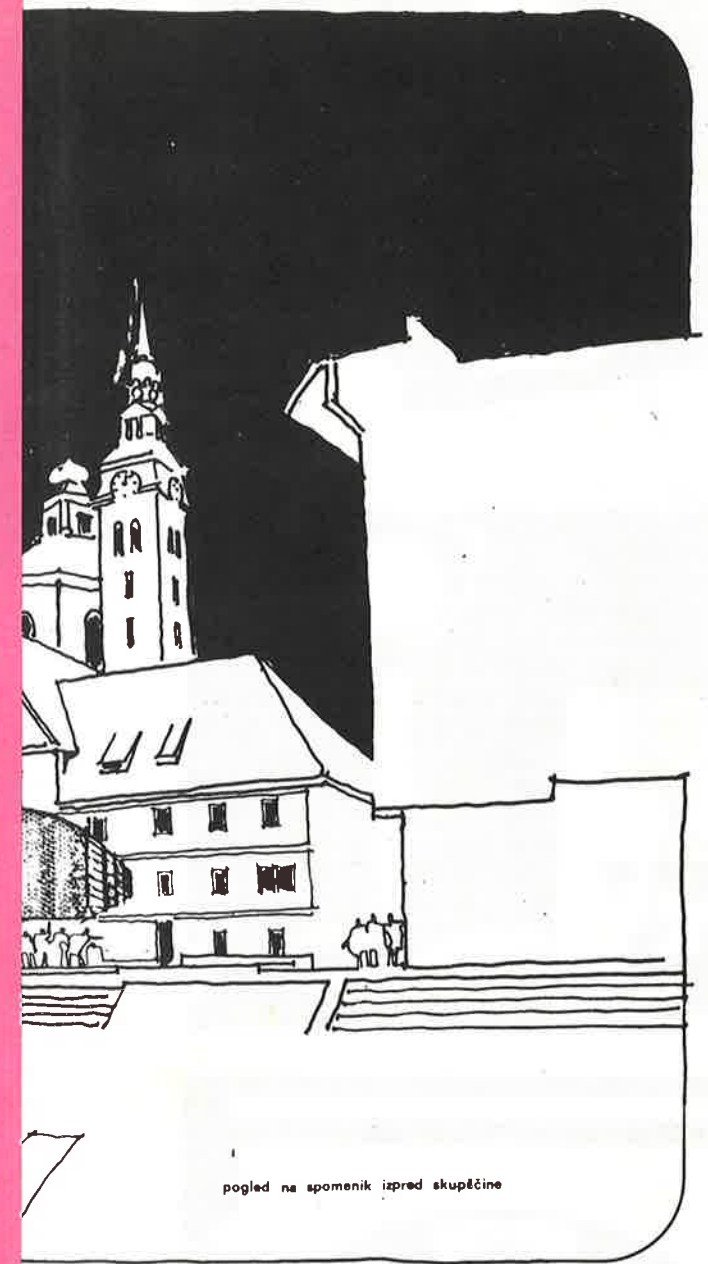
Če se sprašujemo, kaj je arhitektura in kakšno je danes njeno mesto v družbi smo s tem vprašanjem problem postavili na glavo: implicirali smo samostojnost fenomena arhitekture, njegovo posebnost, ločenost in avtonomnost ter s tem krenili na napačno pot. Pripričan sem, da je ravno tako izhodišče obravnave, ki je oddvojeno od integralne celovitosti sveta in človeka v njem, vzrok marsikatere krize ter nesporazuma med naravo, človekom, posameznikom, družbo in umestnostjo. Neolitski lončar se gotovo ni spraševal o umetnostnem smislu svojih geometričnih likov kakor se danes črnograditelj ne sprašuje o arhitekturi in njeni družbeni vlogi, ko vgrajuje terazo in polknice s srčki v svoj novi dom. Pri obeh kreacija izvira iz človeku vedno imanentne nuje za izrazom in odkrivanjem resnice ter sreče. Kriza torej ni družbena ali zgodovinska, temveč je v napačnem spoznanju in definiciji, kaj arhitektura sploh je. Vprašati se tedaj moramo o osnovnih dilemah človekovega bivanja in delovanja v materialnem svetu. Stanje, gibanje in razvoj vseh stvari je v igri entropije in negentropije v večni interakciji konstruktivnih in destruktivnih sil. Kakor se na eni strani vesoljski prostor razširja in razblinja v nič, tako se na drugi svetovni sistemi vse bolj starajo, diferencirajo in dosejajo vse večje kvalitete. In kakor se človek ter umetnik vse bolj izgubljata v družbi množic in obilja, tako povezovanje, skupna spoznanja in naporji vsega človeštva vendarle prinašajo vedno višje oblike življenja. Prepričan sem v pozitivno vlogo človeštva kot nadaljevanja tvornih procesov v neživi in živi naravi. Razvoj od atoma, kapljice protoplazme do človeka nam kaže pot naprej v svet njegove ustvarjalnosti. In v tem svetu človekovega napredka zamisel vedno znova presega stanja, ideja uresničenja, srečnejši svet trenutnega, želja po resnici sedanjo laž. Pred realnim je vedno imaginarno, pred utilitarnim umetnostno in pred arhitekturo hotenje. Isti kreativni proces je torej v potezi arhitekta na risalni deski, kirurgovem skalpelu, tekmovalcu v slalomu, kmetu ob plugu. Arhitektura je tedaj Partenon in zabijanje žebnja, je vse in nič. Vse je le vprašanje področja, merila, vloge. Kot le stežka razdvajamo področja človekovega ustvarjanja od kmetijstva, zdravstva, industrije itd., tako se v neprekinjenem diapazonu vrtijo pred nami ekistika, planiranje, urbanizem, arhitektura, interier, design.

Če je človek nedeljiv člen v sklopu narave, tedaj je arhitektura v najširšem smislu prav vsa fizična pojavnost. Nihče ne dvomi v arhitektonski smisel atomskih in molekularnih struktur, kristalov, erozijskih tvorb in meglenic v neživi naravi ali polžljih lupin, dreves in mravljišč v živi naravi. Arhitektura človeka je torej le nadaljevanje, nadgradnja in preseganje arhitekture narave, od narave oblikovnega materialnega sveta. Pot človekovega napredka je v individualnem hotenju in v skupnem delu, v družbi. Arhitektura kot družbena funkcija naj predstavlja tisti sklop skupnega soglasja in spoznanja o materialnem svetu, ki v danem času in družbi najadekvatneje uresničuje želje po resnici, sreči in višjem redu. Z delitvijo funkcij in oblasti pa se arhitektonska kreativnost posameznika od njega odvaža in alienira; zato je moč, smisel in upravičenost družbene arhitekture samoupravljalcev ravno v odsevanju kreacije vseh, v povezovanju, usmerjanju in iskanju poti. Kakor raste moč, vloga in domet arhitekta, tako se povečuje tudi njegova družbena odgovornost: ob popolni razdvojenosti umetnika ustvarjalca nastajajo situacije, ko so na eni fronti črti planerji, na drugi politiki, na eni urbanisti, na drugi črnograditelji, na eni arhitekti, na drugi prebivalci zgradb, na eni poklicni esteti in na drugi neprosvetljeni častilci kiča.

Pot naprej je le v ponovni imploziji in sintezi umetnosti arhitekture z drugimi področji ustvarjanja in z družbo. Arhitekti bodočnosti bodo morali žrtvovati del svojega ega sicer manj očitni, otipljivi in zadovoljstvo prinašajoči družbeni vlogi.

Skozi tisočletja je napredek zahodnega človeštva nihal od kolektivnega napora v boju s spoznanji in idejami v prazgodovini, srednjem veku in modernem času do sprostitve individualnih sil v antiki, renesansi in 18. stoletju. Razvoj je terjal vse večjo delitev, specializacijo in izolacijo panog znanosti in umetnosti. Danes, po tisočletjih se zahodni človek znova bojuje za integracijo svojega ustvarjanja. Znanosti in umetnosti ne najdejo več poti naprej v blodnjah lastne logike. Tudi arhitektura je v zadnjih desetletjih raziskala prav vse možne oblike in strukture od klasičnega purizma Miesa do epske širine Doxiadis, od mehanične grdote Archiagrama do lirizma Utzona, od cukrenosti Jamasakija do brutalizma Tangeja. Estetska merila, modrovanje v prostoru in lupini, kriteriji, izviraajoči iz arhitekture same so očitno neuporabni, če niso obogateni s spoznanji drugih znanosti, umetnosti in družbe.

Pretirana individualnost, hlastnost ambicij in samovšečnosti je privedla zahodnega človeka na eksistenčni rob sožitja z naravo, okoljem, soljudmi. Vrniti se mora zen orientalska ideja o harmoniji vseh stvari. Z razširjanjem delokroga arhitekture od vesoljskih vozil, embalaže, filmov, oblek do regionalnih poanov naj se širi tudi njeno spoznanje, integracija z ekologijo, filozofijo, sociologijo, politiko, tehniko itd. Arhitektura človeka je torej njegov, oblikovani materialni svet, arhitekt pa je tedaj vizionar in raziskovalec tistih možnih oblik materialnega sveta, ki se v soljudeh, v družbi odzovejo kot duhovna, etična, estetska in gmotna kvaliteta, kot višja resnica in sreča.

pogled na spomenik izpred skupščine

Ljubljani postavili kak pomembnejši spomenik našim kulturnim velikanom. Natečaj so, razen redkih, ignorirali vsi slovenski kiparji, ki bolj ali manj bdijo nad večjimi realizacijami v slovenskem prostoru. Res je, da doba ni naklonjena postavljanju spomenikov, še posebno tako literarno kreiranih, kot si del naše kulturne javnosti predstavlja za Cankarjev spomenik. Res je tudi, da je naloga nadvse težavna, saj je Cankar v naši književnosti in zgodovini simbol nekompromisarstva in boja za nove ideje.

V trinajstih oddanih elaboratih so tako v glavnem poslali svoje predloge mlajši arhitekti in študentje Akademije za upodabljaajočo umetnost, ki pa razen dveh nagrajenih še zdaleč niso bili kos vsebinski in likovno tako zahtevni nalogi. Komisija je imela praktično samo nalogo izbrati izmed treh elaboratov najboljšega. Zgodilo pa se je, da je komisija pričakovala od natečaja najbolj svež in nekompromisen predlog, najvišje pa nagradila predlog, ki je izmed treh omenjenih najbolj konvencionalen in kompromisen.

Je pa tudi utelesitev najbolj iztanjšanih čustev, rahločutno zapisovanje najrahljših vznemirjenj, materializacija duhovnosti. Arhitektura ni ustrezanje potrebam poprečnežev, ni okolje za malenkostno srečo množic. Arhitekturo delajo tisti, ki stojijo na najvišji stopnji kulture in civilizacije, na konici razvoja svoje dobe. Arhitektura je stvar elit. Arhitektura - prostor - določa s pripomočki zidanja. Arhitektura obvladuje prostor. Obvladuje ga, ko se poganja v višavo, izvotljuje zemljo, visi nad poljem v mogočnih previsih, se širi v vse smeri. Obvladuje ga z gmoto in s praznoto. Obvladuje prostor s prostorom. Oblika stavbe se ne razvija iz materialnih pogojev nekoga namena. Stavba naj ne kaže svojega načina uporabe, ni izraz ustroja in konstrukcije, ni obdajanje ali zavetje. Stavba je to, kar je sama. Arhitektura je nenamenska. Kar zidamo, bo že našlo uporabo. Oblika ne sledi nalogi. Oblika ne nastaja sama od sebe. Velika človekova odločitev je, da naredi stavbo kot kocko, piramido ali kroglo. Oblika v arhitekturi je tista, ki jo določa, postavlja posameznik. Danes prvič v zgodovini človeštva, v času, ko nam neznansko razvita znanost in izpopolnjena tehnologija dajeta vse pripomočke, zidamo kar hočemo in kakor hočemo, delamo arhitekturo, ki je ne določa tehnika, temveč ki tehniko uporablja, čisto, absolutno arhitekturo. Danes je človek gospodar neskončnemu prostoru.

Renato de Fusco, 1971

POGLED NA ARHITEKTONSKO SEMIOTIKO

Nekateri avtorji vidijo v arhitekturi in njeni funkciji skupen pomen. Taka domneva se nam zdi potrebna, a vendar nezadovoljiva. Namreč, lahko rečemo za vsak predmet, da ima praktičen smoter in neko funkcijo, toda s tem še ni definirano, za kakšno funkcijo gre in predvsem kakšne vrednosti in kakšno poslanstvo imajo ti objekti.

Zaradi tega moramo glede vseh vrst predmetov razločiti specifični pomen, ki očitno in tautologično presega pomen, da posoda nekaj vsebuje, da orodje ima določen namen in da hiša rabi za stanovanje i. t. d.

V primeru arhitekture bo njena funkcionalna komponenta, kolikor gre za pomen, podana in povzeta v oni posebni karakteristiki, ki nam dovoli govoriti o arhitekturi in ne o zgolj tektoničnem fenomenu.

Za definicijo te specifične arhitektonske umetnosti se nam zdi zelo koristna miselnost, ki jo najdemo v različnih virih od Laotseja do Schmarsowa prostorninskega oblikovanja, od Wrightsove poetike do Zevijeve teorije, ki govori, da prikazujoči značaj arhitekture, tako rekoč bistvo arhitekture, obstaja v tem, da ima interni prazni in razpoložljivi prostor. Ta notranji prostor, v katerem bivamo in v katerem se razvijajo primarne in sekundarne, praktične in reprezentativne funkcije, v katerem so zgoščene ekonomične, družbene in estetične vrednosti, je razlog, zakaj je bila neka zgradba zgrajena tako, da prostor reprezentira vzrok

za obstoj zgradbe in ga zato lahko smatramo kot prikazovanje.

Kultura vidnosti in v zvezi z njo ono vživetje upodablajoče teorije - neupoštevaje iz njih izpeljani kriterij - nam daje možnost analizirati in razrešiti notranji arhitektonski prostor. Na drugi strani pa vemo od de Saussura, da prikazovanje ni brez nečesa, kar odgovarja, in da vsebuje vsak znak, ki pripada k enemu semiotičnemu sistemu, dve neločljivi komponenti, namreč sporočilo in sporočeno. To enotnost so tudi potrdile estetske teorije, kot enotnost oblike in vsebine, in ker se ravno ta nerazdružljivost posode in vsebine v arhitekturi najde kot dvojnost - notranjega in zunanjega prostora, si skromno dovoljujem nazadnje omenjenega z zblizanjem identificirati s saussurianičnimi komponentami znaka, namreč z dihotomijo prikazovanja in prikazanega.

Umberto Eco, 1971

IZPOVED ARHITEKTURE

KOMPONENTNA ANALIZA ZNAKOV

Prav tako ločujemo ... dva tipa funkcij: PRIMARNE FUNKCIJE, ki jih funkcionalistično izročilo pojmuje kot funkcije v pravem pomenu besede (iti gor, stopiti k oknu, zajeti zrak, živeti skupaj itn.), in SEKUNDARNE FUNKCIJE, ki jih je umetnostna zgodovina ali ikonologija opredeljevala bolj kot "simbolne vrednote" arhitekture: gotska katedrala omogoča nekatere primarne funkcije kot "shajanje", hkrati pa podaja nekaj "ideoloških" vrednot kot "pogled v nebo", "mistično občutje", "razdelitev luči kot simbol božje navzočnosti" ali tudi "zbranost", "čaščenje" itn. S tem smo v arhitektonskem znamenju razločevali proces DENOTACIJE primarnih funkcij od procesa KONOTACIJE sekundarnih funkcij. Seveda je za mnoge arhitekturne objekte sporočanje sekundarnih funkcij (v družbenem in ideološkem pogledu) pomembnejše od sporočanja primarnih. Zato izraza funkcija ne uporabljamo v omejujočem pomenu, ki mu ga je pripisoval klasični funkcionalizem.

... Preden začnemo svojo analizo, je treba odstraniti nevaren nesporazum, ki obvladuje mnoge aktualne poskuse na področju arhitekturne semiologije (povečini delajo te poskuse italijanske šole). Ta nesporazum izvira iz estetske zmote, ki je skupna kritikom in zgodovinarjem arhitekture: skoraj splošno razločevanje med namensko zidavo in arhitekturo, češ da namensko zidavo sestavljajo stavbe, katerih prostori so namenjeni praktičnim nalogam (kokošnjak, hangar, "grda" hiša), arhitektura pa da oblikuje prostore, ki sicer tudi koristijo praktičnim nalogam, vrednotimo pa jo zaradi njene estetske samoodnosnosti. Po tej teoriji je arhitekturno delo samosvoja struktura. To gledanje enači arhitekturno govorico z njeno pesniško vlogo (v Jakobsonovem pomenu). Če bi semiotiko arhitekture začenjali z njeno poetično vlogo, bi bilo to nekaj takega, kot če bi pri raziskavi strukture angleščine izhajali od Shakespeareovih sonetov in ostali pri njih. Študirali bi samo večpomensko uporabo (odmik od norme), neke šifre, ki je še ne poznamo.

... Lahko je sprevideti, da postane s tega vidika brezpomemben poskus odkriti, kaj so v arhitekturi pomenske enote. Arhitekturno delo, na primer Palladiova Rotonda, sporoča poseben prostor, ki si ga je Palladio zamislil kot prostor. Brezkoristno postane vpraševanje, kaj bi mogle pomeniti stopnice na stopnišču ali stebri, ki omejujejo ta prostor. To so vmesne prvine, ki rabijo za označitev estetske zamisli prostora. Ni naključje, da se ta arhitekturna semiotika opira na dela, ki so bila sezidana izrecno za prenašanje estetskih izkušenj in so zato bogata s "sekundarnimi" ter revna s "primarnimi" funkcijami.

... Če arhitekturo študiramo kot sporočilo o nekem posebnem pojmovanju prostora, je to podobno, kot če raziskujemo jezik kot pripomoček za pojasnitev sintaktičnih povezav. Sintaktične povezave pa so v neposredni obliki, ki jo dobivajo, vidik oblike izraza, ki označuje neko vsebino, razdeljeno v primerne (v semantičnih sistemih organizirane) enote. Torej pomeni to v arhitekturi dejstvo, da določen prostor artikuliramo na določen način, da porazdelimo vse mogoče prostorske artikulacije in dispozicije (substancna izraza) po sistemu pomenjujočih opozicij (oblika izraza), in sicer z namenom, da od vseh mogočih funkcij, ki jih more človek opravljati v okviru kulture (substancna vsebine), sporočamo vrsto funkcij, ki jih precizira in opredeljuje sistem kulturnih enot (sistem sememov). Ta vrsta predstavlja formo vsebine.

... Sicer pa moramo pristaviti, da je prostor (ali bolje, prostorska razmerja, razdalje kot že formalizirane prvine neomejene substance "prostor") predarhitekturno gradivo, ki, kot naš uči proksemika, že ima svoje pomenjenosti. To pomensko gradivo skupaj s pomenjenostmi, katere nosi, arhitektura spet uporablja kot pomenjujoče, da pomenijo nove pomenjenosti, nove kulturne enote, sememe.

Prevode iz knjige Programi in Manifesti arhitekture 20. stoletja in Werk št. 4. in lo. oskrbel prof. Gradišnik (R. de Fusco).

Krog misli se zaključuje: kaj je arhitektura? - Večno vprašanje o smislu in cilju bivanja in delovanja, o posamezniku in družbi, podrejenosti in odgovornosti, entropiji in negentropiji - vprašanja, ki jih bo človek vedno znova postavjal in terjal nanje vedno drugačne odgovore na svoji samotni poti.

Na koncu ankete

SPOŠTOVANI BRALCI,

vprašali smo vas o arhitekturi. Verjamemo, da s to številko tega vprašanja nismo zaključili in da se bomo o tem še pogovarjali. Zato še pričakujemo vaših odgovorov.

V naslednji številki bi razpravljali o problemu vzgoje arhitektov. Zanima nas vse: splošno o vzgoji (učne metode, profil strokovnjaka, njegovo vključevanje v delo itd.) konkretne razmere (študijsko in vzgojno delo na ljubljanskem oddelku za arhitekturo, odnos oddelek - Univerza, položaj arhitekta v naši družbi, ipd.) in kako naj bi bil organiziran študij na našem oddelku in kakšne strokovnjake naj vzgaja.

Vprašanje je bilo že velikokrat zastavljeno, a je vedno ostalo zaprto v ozkih strukturah komisij, podkomisij, svetov, ipd. Želimo odkrit pogovor in sodelovanje in pozivamo vse, ki jih prizadeva ta problem, predvsem pedagoge z univerze, študente in mlade strokovnjake, da nam za naslednjo številko (do 10. januarja) pošljete svoja razmišljanja.

Vprašanje je bilo že velikokrat zastavljeno, a je vedno ostalo zaprto v ozkih strukturah komisij, podkomisij, svetov ipd. Želimo odkrit pogovor in sodelovanje in pozivamo vse, ki jih prizadeva ta problem, predvsem pedagoge z univerze, študente in nove strokovnjake, da nam za naslednjo številko (do sredine februarja) pošljete svoja razmišljanja.

Je pa tudi utelesitev najbolj iztanjšanih čustev, rahločutno zapisovanje najrahljših vznemirjenj, materializacija duhovnosti.

Arhitektura ni ustrežanje potrebam poprečnežev, ni okolje za malenkostno srečo množic.

Arhitekturo delajo tisti, ki stojijo na najvišji stopnji kulture in civilizacije, na konici razvoja svoje dobe. Arhitektura je stvar elit.

Arhitektura - prostor - določa s pripomočki zidanja. Arhitektura obvladuje prostor.

Obvladuje ga, ko se poganja v višavo, izvotljuje zemljo, visi nad poljem v mogočnih previsih, se širi v vse smeri.

Obvladuje ga z gmoto in s praznoto. Obvladuje prostor s prostorom.

Oblika stavbe se ne razvija iz materialnih pogojev nekega namena. Stavba naj ne kaže svojega načina uporabe, ni izraz ustroja in konstrukcije, ni obdajanje ali zavetje. Stavba je to, kar je sama.

Arhitektura je nenamenska.

Kar zidamo, bo že našlo uporabo.

Oblika ne sledi nalogi. Oblika ne nastaja sama od sebe. Velika človekova odločitev je, da naredi stavbo kot kocko, piramido ali kroglo.

Oblika v arhitekturi je tista, ki jo določa, postavlja posameznik. Danes prvič v zgodovini človeštva, v času, ko nam neznansko razvita znanost in izpopolnjena tehnologija dajeta vse pripomočke, zidamo kar hočemo in kakor hočemo, delamo arhitekturo, ki je ne določa tehnika, temveč ki tehniko uporablja, čisto, absolutno arhitekturo.

Danes je človek gospodar neskončnemu prostoru.

Renato de Fusco, 1971

POGLED NA ARHITEKTONSKO SEMIOTIKO

Nekateri avtorji vidijo v arhitekturi in njeni funkciji skupen pomen. Taka domneva se nam zdi potrebna, a vendar nezadovoljiva. Namreč, lahko rečemo za vsak predmet, da ima praktičen smoter in neko funkcijo, toda s tem še ni definirano, za kakšno funkcijo gre in predvsem kakšne vrednosti in kakšno poslanstvo imajo ti objekti.

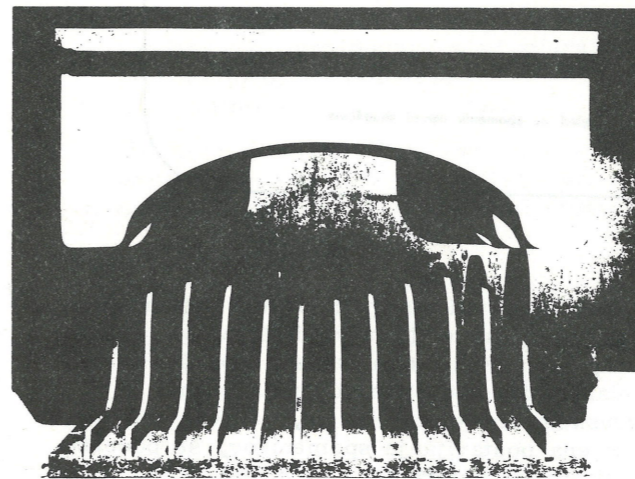
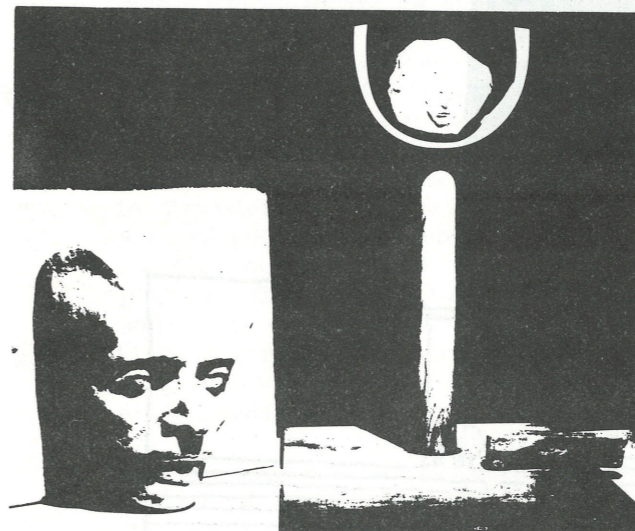
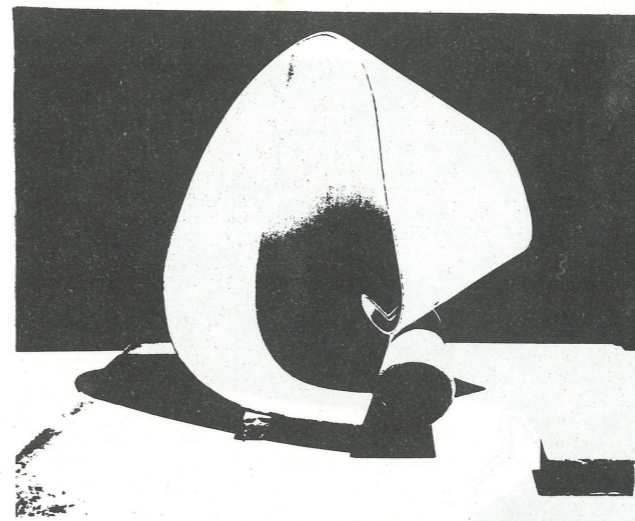
Zaradi tega moramo glede vseh vrst predmetov razločiti specifični pomen, ki očitno in tautologično presega pomen, da posoda nekaj vsebuje, da orodje ima določen namen in da hiša rabi za stanovanje i.t.d.

V primeru arhitekture bo njena funkcionalna komponenta, kolikor gre za pomen, podana in povzeta v oni posebni karakteristiki, ki nam dovoli govoriti o arhitekturi in ne o zgolj tektoničnem fenomenu.

Za definicijo te specifične arhitektonske umetnosti se nam zdi zelo koristna miselnost, ki jo najdemo v različnih virih od Laotseja do Schmarsowa prostorninskega oblikovanja, od Wrightsove poetike do Zevijeve teorije, ki govori, da prikazujoči značaj arhitekture, tako rekoč bistvo arhitekture, obstaja v tem, da ima interni prazni in razpoložljivi prostor. Ta notranji prostor, v katerem bivamo in v katerem se razvijajo primarne in sekundarne, praktične in reprezentativne funkcije, v katerem so zgoščene ekonomske, družbene in estetične vrednosti, je razlog, zakaj je bila neka zgradba zgrajena tako, da prostor reprezentira vzrok

Opozoril bi pa na nagrajeni elaborat arhitekta Drašlerja, ki se mi zdi toliko pogumen in sveže zasnovan, da bi lahko ne glede na vsebino obogatil mestni prostor Ljubljane, ki mu ob novih prostorskih realizacijah manjka svežih, čistih likovnih poudarkov. Rezultate natečaja citiram iz poročila o delu žirije:

Prispelo je 13 elaboratov, ki jih je presodila žirija, sestavljena takole:

Miha Košak, dipl.ing., predsednik skupščine mesta Ljubljana, predsednik žirije
Stane Bernik, umet.zgod.,
prof.dr. Nace Šumi, umet.zgod.
prof. Kosta Angeli Radovani, akad.kipar
Niko Bežek, dipl.arh.
Marko Župančič, dipl.ing.
Fedja Košir, dipl.ing.arh.
prof. Boris Kalin, akad.kipar
prof. Gabriel Stupica, akad.slikar
Marko Šušteršič, akad.slikar
Ciril Kosmač, predsednik Društva slovenskih kiparjev
Vido Vauken, dipl.ing.arh.
Zoran Kržišnik, umet.zgod.
Janez Suhadolc, dipl.ing.arh.
Stane Kregar, akad.slikar
Jože Hudeček, novinar, poročevalec
Marjan Ocvirk, dipl.ing.arh., poročevalec

Iz dela žirije citiramo naslednje:

Žirija je mnenja, da so prispeli predlogi, splošno vzeto, razmeroma nizke kvalitete, posebno če upoštevamo zanimivost in vabljalnost naloge. Žirija ni mogla najti predloga, ki bi se očitno odlikoval ali da bi vseboval tako dragocene ideje, da bi mogel biti izvoljen za prvo nagrado. Žirija se je zato zedinila, da ne podeli prve nagrade, ampak nagrade, kot sledi:

Nagrada v znesku 25.000.-din elaboratu št. 9

avtorji: Janez Boljka, akad.kipar

France Rihtar, dipl.ing.arh.

Milica Kolar

Sonja Tominšek, dipl.ing.arh.

Drago Bizjak, dipl.ing.arh.

Nagrado v znesku 10.000.-din je prejel elaborat št. 6

avtor: Lojze Drašler, dipl.ing.arh.

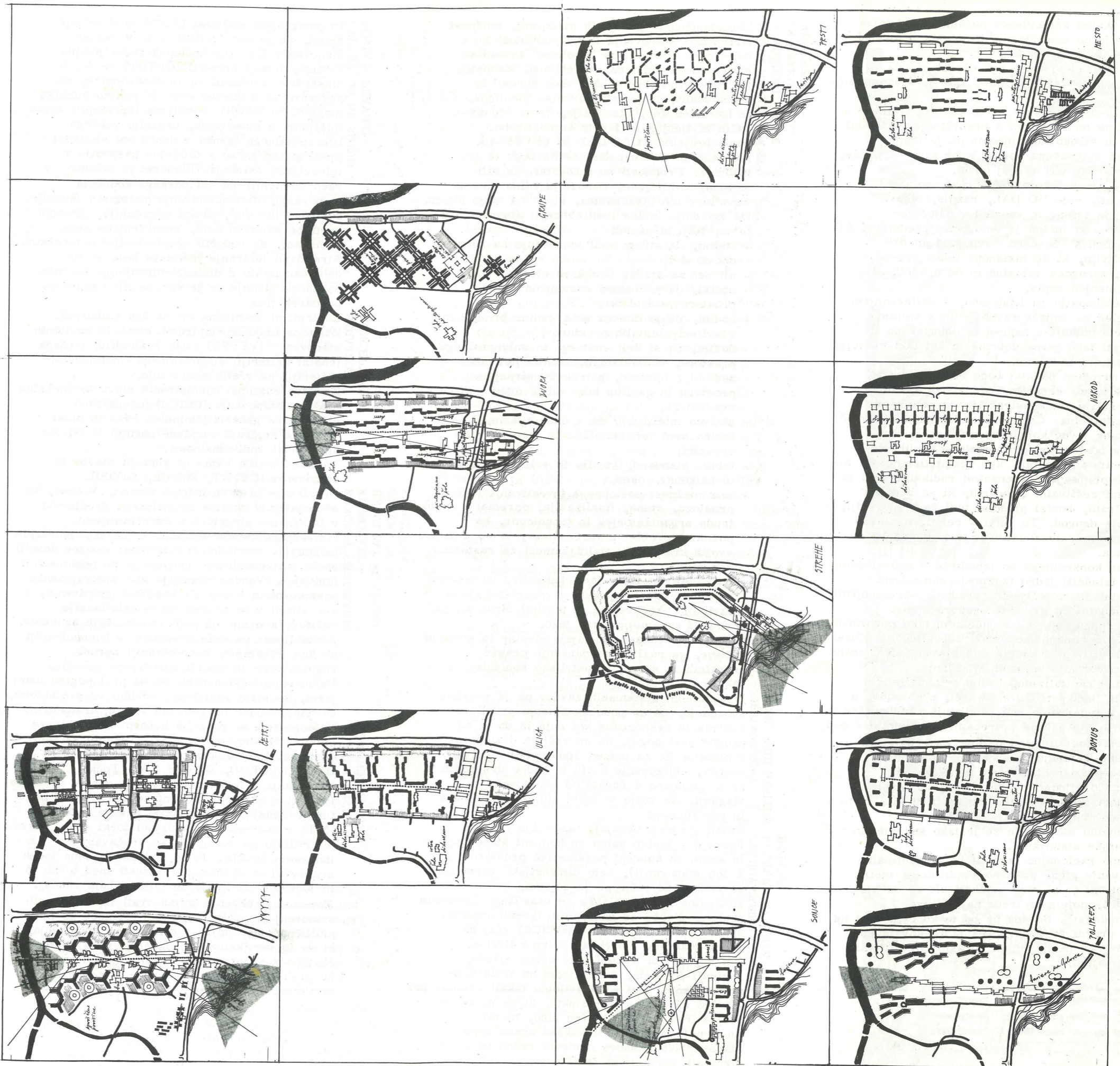
Nagrado v znesku 10.000.- je prejel elaborat št. 7

avtor: Igor Skulj, dipl.ing.arh.

Žirija je po pregledu predloženih projektov in po večurni razpravi o trinajstih elaboratih soglasno ugotovila, da v taki obliki, kot so bili predlogi izoblikovani, nobeden izmed njih povsem ne ustreza vsem zahtevam, ki naj bi jih izpolnjeval projekt, primeren za realizacijo. Poleg nagrad je žirija sklenila, da je treba vsem udeležencem natečaja izplačati odškodnino v znesku po 2500.-din. Žirija je sklenila priporočiti investitorju, Inicijativnemu odboru za postavitev spomenika Ivanu Cankarju, da upošteva rezultate obeh natečajev, po lastnem preudarku izbere ustreznega avtorja ter mu poveri dokončno realizacijo spomenika.

M. Ocvirk

zasnove notranje organizacije soseske

upoštevanja prostorskih determinant

O Nastal je kot koincidenca povabila uredništva AB, želje po analiziranju problema in osebne prizadetosti. Osebnost prizadetosti ne gre oporekati, da je možno gonilo vsake pobude, zato je slepomišljenje odveč.

Razumljivo pa pristop ne bo oseben, kolikor osebno ne bo identično s prepričanjem. Braniti lastne in strokovne koncepte pa je tako sestavni del našega posla. Kdor tega ne počne, pač slabo opravi svoj posel.

Gradivo, iz katerega sem črpal, so javni dokumenti, seje UO DAL, razpis, objave natečajnih izidov in vpogled v natečajne elaborate, ki mi ga je omogočilo uredništvo AB v dogovoru s "Sosesko". Vpogled pred razgrnitvijo, ki se instančno lahko preveč odlaga, omogoča aktualen in od uradnih ocen neobremenjen zapis.

S pomembnostjo za Ljubljano, s sklicevanjem na vzgled za bodoče ravnanje in s samim dejanjem podelitve nagrad in odkupov so ti elaborati tako javna dobrina in kot taki na voljo v obravnavo in oceno.

Samo navedeni podatki bodo osnova analizi, razmišljanju, oceni in seveda tudi kakšni predpostavki ali konstrukciji, ki se mi bo zdela smiselna. Če ne bo smiselna, jo je moč vsakomur javno korigirati.

Metoda bo izrecno primerljiva, sledila bo ponujenim konceptom, ker rezultati natečaja ne vzdrže primerjave z znanimi radikalnejšimi in boljšimi rešitvami in trendi, ki so bodisi realizirani, bodisi prisotni tudi že v Sloveniji, kaj šele drugod. To velja v celoti, pretežno pa tudi v posameznostih in je to poudariti že uvodoma.

Analiza konkretnega bo izhodišče v nevhvaležnem poslu izluščiti jedro iz zmede zamegljenih dejanskih in namišljenih vprašanj, obremenjenih polkonceptov in globokih nesporazumov. Konkretnega, ker se v načelnem tako prehitavamo, da smo v konkretnem pravi neogljenčki. Korak v konkretno je nazadnje tudi obvezna in uspešna pot v reševanju splošnih vprašanj.

Bodisi v kapitalizmu, bodisi v socialistični danosti, konkretno v slovenski, z zamudo, a tembolj trdovratno, se je gibanje za bivališče v skladu s človeškimi potrebami spremenilo v svoj antipod. Socialistična buržoazija z najetimi arhitekti zamenjuje koncepcijo koristnosti s koncepcijo rentabilnosti in se v svoji samozadovoljnosti niti ne trudi, da bi prvo spoznala in akceptirala, ne da bi ji bilo treba negirati drugo.

Racionalno stanovanje se je tako spremenilo v najmanjše stanovanje.

Če smo racionalno izgubili in je minimalno stanovanje glede na ceno kvadratnega metra danost, ki je ni moč zanikati ali se od nje ogradi, potem je treba najti "novo racionalnost". Seveda pa bo ta koncept spet na voljo prožni buržoaziji, da si bo kovala nove profite, če ne bo misel sočasna s političnim angažmajem.

"Nedokončnost" ponujenih stanovanj, možnost izbire tipa stanovanja in adaptabilnost brez bolečin so komponente "svobode" in osnove racionalnega pristopa k problemu. Zadostiti je treba vendar potrebam vseh kupcev in uporabnikov, te pa nikakor niso identične. Če je identičen žep, niso želje, če je identičen način življenja, ni žep in kombinirano. Samo projekta POLIPLEX in YYYYY sta reševala in tudi uspešno rešila nogo iz teh izhodišč. Prednosti so mnogotere in niti najmanj namišljene. Danost je edino globina žepa in s tem kvadratura, ki bo na voljo kupcu. Od tod dalje izbira med koncepti stanovanja po lastni želji in navadi

- bodisi, da strogo deli stanovanje na nočni in dnevni del
- ali del za starše in del za otroke,
- bodisi, da je osnova dostopnost vseh prostorov s hodnika,
- bodisi, da je dnevna soba center bivanja in gravitacije ostalih prostorov,
- bodisi, da si želi enotnega in univerzalnega prostora, ekološkimi in ostalimi potrebami zadosti z opremo, s transformiranjem prostora in ga ima tako več z manj kvadrature,
- aktivno izbira tip, že v času zidave,
- izbira med več manjšimi in manj večjimi prostori,
- izbira standard, število in velikost utilitarih in balkonov, oken,
- ima možnost postopnega investiranja (nakup prostora, stene, finalizacija, oprema) z malo truda organizatorjev in tehnologov, ko poznamo probleme varčevalcev, ki so z višino svojih kreditov v stalni zamudi za rastočimi cenami,
- ima možnost naknadne adaptacije, da popravi napako v projektu, ker je spremenil način življenja, ker se mu je poročil otrok ali pa si želi spremembe kar tako.

Le sistemske zasnove dajejo efektne in smotrne rešitve, za razliko od današnje prakse enkratnih in skoraj industrijsko koncipiranih zasnov.

Iz ponujenih sistemskih zasnov pa je razvidno spoznanje, da so podobna hotenja praviloma ovirana in nespoznana kot nuja in da je za prodor prvi pogoj, da so rešitve dosledno rentabilne že za namen standardnih tlorisnih zasnov, oblikovanje novih in vedno drugačnih pa ni pogojeno z dodatnimi načrtovanji in vlaganji. Na voljo je torej sinteza koristnega in rentabilnega.

Ostali projekti ponujajo nasprotno rešitve. Poznajo v bistvu samo en koncept stanovanja in samo en koncept posameznih prostorov (za 2 400 stanovanj!), celo dimenzijske variacije so redke. Še težje pa je dejstvo, da so konkretne rešitve slabše od vsakdanje slovenske prakse, slabše od dosedanjih izvedb avtorjev samih in da so le redke (SONCE) vsaj na ravni dosežene slovenske kulture tlorisa. Zdi se, kot bi avtorji hote delali težave, zapirali pot sebi, ponudnikom na tržišču in potrošnikom. Kot so praviloma iskali zgledov pri edinem slovenskem arhitektu, ki ga ni sram projektirati dobro garažno hišo, bi bilo smotrnejše povzeti tudi kakšno znano uspelo stanovanjsko zasnovo namesto vedno bolj utrujenih variacij na isto temo.

"NOVA RACIONALNOST"
- MOŽNOST IZBIRE
IN SISTEMSKIE
REŠITVE

OPTIMALNOST
PONUJENIH REŠITEV
STANOVANJSKA
KULTURA IN KRIZA
HOTENJ

Prvonagrajeni elaborat ULICA si dovoljuje diktat, da je ena (velika) soba v vsakem stanovanju dosledno dostopna skozi jedilno kuhinjo, mnogi projekti (ČETRT) ne dajejo nikakršnih možnosti za vzdane omare, za povezavo med dnevno sobo in jedilno kuhinjo, medtem ko DVORI sintetično izpričujejo krizo mišljenja o stanovanju, negacijo vsakega konceptualnega trenda v dobro eni simbolni preokupaciji in so v totalnem nasprotju z intencijami natečaja. Elaborat je nehuman v vseh elementih od šablonskega koncepta stanovanja, dimenzioniranja prostorov (kuhinja dosledno 180 cm), preko tehnologije, jemanja svetlobe samemu sebi, rezultirajoče cene stanovanj, do bodočih eksploatacijskih stroškov. Atraktivno lociranje jedilnega kota se je dehumaniziralo z dimenzioniranjem, simbolni poudarek bivanja se je spremenil v simbolni poudarek jela.

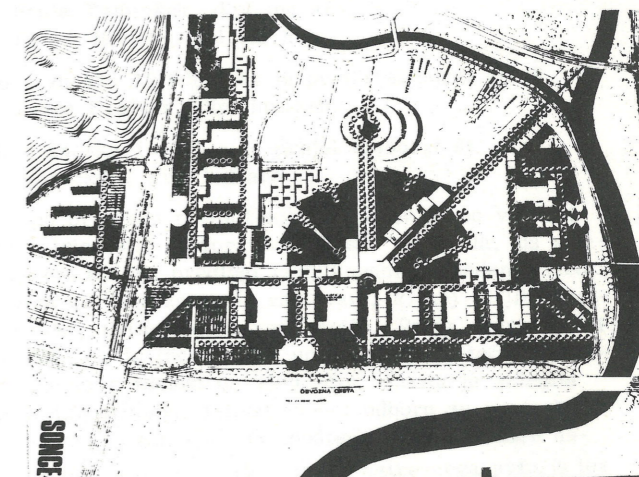
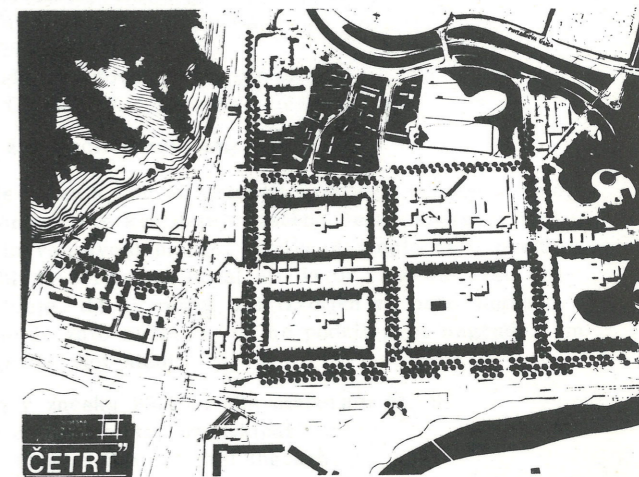
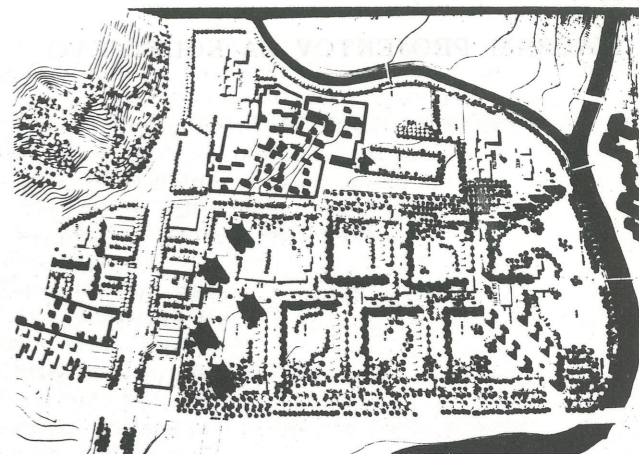
Ekstremno nasprotna sta si dva elaborata. Zasnova enako koncipiranih stavb in različnih stanovanj (YYYYY) sledi razmejitvi javnega (enotni kriteriji) od privatnega (individualni kriteriji) na vratih stanovanja. Zasnova različno koncipiranih stavb in dosledno enakega stanovanja (ULICA) potencirano diferencira gabarit (stolpnice P+14 in bloki P+1 celo negirajo razpisne pogoje) in odreka pravico do individualnosti. Nekateri nudijo samo en koncept stavbe in stanovanja (ČETRT, SONCE, DVORI).

Grupiranje je permanentna danost. V času, ko se pojavljajo rešitve intenzivnega grupiranja v integralne strukture z združevanjem čimvečjega števila življenjskih funkcij, je razpis natečaja v svoji determiniranosti rešitev dovolil samo z diferencirano grupiranje po posameznih funkcijah. Vendar obstajajo tudi znotraj vsake posameznosti nivoji ali različice grupiranja, z ene strani v odvisnosti od rentabilizacije rešitev, z druge od psiho-socioloških aspektov. Rentabilnost se kaže predvsem v koncentraciji ob komunikacijah, koncentraciji zaradi eksploatacije in zaradi sproščanja površin. Psiho-sociološki aspekti so na prvi pogled manj jasni, so manj raziskani, odvisni od preteklosti, navade, vendar dovezni za vplive, transformacijo.

Najpogosteje se pojavlja koncept minimalnega števila (3) stanovanj v etaži, vezanih na isto vertikalno komunikacijo (ČETRT), SONCE, DVORI, NOKOD, DOMUS 3-4). Točka srečavanja z indeksom 15 je pri vstopu v stavbo. Projekt z največjo koncentracijo (YYYYY) na isto vertikalno komunikacijo dosega indeks 15-22 enakovredno v centralni točki vsake etaže. V pritličju pa dosega točko srečavanja z indeksom 90-270. To je dodatna vmesna točka srečavanja in občutka pripadnosti med točko 15 in točkami, ki imajo že mikrourbani značaj. Motenost (frekvenca mimo vrat) izpostavljenih stanovanj je enaka, v prvem primeru so motena pritlična stanovanja, v drugem pa stanovanja, ki so iz vertikalne komunikacije prva dostopna. Fizična koncentracija v takem obsegu pa je že praksa ljubljanskih stolpnih in ne povzroča nikakršnih problemov.

KONCEPT GRUPIRANJA
STANOVANJ -
REZULTAT ŠE VEDNO
STAVBA IN NE
STRUKTURA

KONCENTRACIJA IN
KOMUNIKATIVNOST

O POBUDI ZA ZAPIS

JAVNOSTI KOT
PRISTOJNI AVDTORIJI

O METODI

RACIONALNO STANOVANJE
MINIMALNO STANOVANJE

O Ob tem ne gre pozabiti nesrečne pridobitniške, nehumane logike razpisa o objektih s štirimi nadstropji brez dvigal. Rezervati, ki so jih predlagali elaborati, delujejo demagoško, dvomljivo. Dvigalo zaradi samo treh (socialnih!) stanovanj v zgornji etaži bo vedno vprašljiva investicija, še posebno, ko bodo ta stanovanja že udomačeno manjvredna. YYYYYY z veliko koncentracijo opraviči in vpelje dvigalo v vsaki hiši, pri višji zazidavi pa z manj dvigali doseže večjo propustnost.

Nedvoumna prednost treh stanovanj v eni etaži je dvostranska orientacija in prečno prezračevanje dveh tretjin stanovanj. Pri večji koncentraciji je odstotek nižji, pri ULICI najneugodnejši, 20-25 %. YYYYYY, ki ima koncept enostranskega nizanja stanovanj ob komunikaciji, je dosegel 30 %-no prečno prezračevanje in tudi zboljšal orientacijo z izrabo stranskih fasad. Komunikacije so svetle, zato nekoliko daljše, kot je potrebno.

Posamezne sobe prihajajo do svetlobe skozi praholov 3m x 3m (ULICA), posamezne sobe imajo okna na odprt hodnik (ULICA), zato so komunikacije kombinirano zaprte - odprte, luč pa prihaja skozi še dvakrat globlji praholov, stanovanja na odprt hodnik brez vetrolovov (ULICA), stanovanja v stolpnici gravitirajo enostransko (ULICA), za koncentracijo 5 stanovanj v etaži 19-24 m dolgi hodniki (ULICA), glede osončenja za 180° napačno obrnjena stolpnica (ULICA).

Deformirano življenje v modernem mestu pa ima globlje družbene korenine, kot je bivališče samo. Koncentracija sama po sebi še ne pomeni komunikativnosti. Združevanje interesov je širše vprašanje, kot ga rešujejo današnje soseske. Preskrba, promet, golo srečanje in spanje po celicah niso zadostna garancija. V golem reševanju ekoloških problemov smo zanemarili celo poglavje v dnevnem ciklusu, prosti čas. Ali ni bolje civilizirati izrabo prostega časa namesto neizmernega razvoja turizma? Televizija je premalo kljub konceptom o zadostnosti udobja, kultura institucionalizirana in predaleč in zvečer, le avto na počitnicah pomeni več samoiniciative, aktivnosti kot leto dela v tovarni. Vendar je to lažna svoboda, motiv je beg, in še ta občasen.

Nekomu se bolj izplača množiti privatne potrebe potrošnikov, kot graditi potrebne javne objekte. Skladno z našo družbeno stvarnostjo tudi razpis natečaja ni dojel problema dalje od klopc in nujnih rekreacijskih površin. Spalna soseska ostaja spalna soseska. Nujnost aktivizacije v prostem času, zadostitve še drugačnim individualnim in združenim interesom in zagotovitve fizičnega okolja zanje sta došla samo dva projekta, kar je posledica rezumljive skladnosti arhitektov s to družbo.

Projekt ČETRT vidi zadostitev tem interesom v vrtnih gredicah (solata, paradižnik, cvetlice, fižolovke), medtem ko je šel projekt YYYYYY nekoliko dlje. Globoko spoznano, da je namenski denar iluzija, je poiskal rezerve navznoter. Preprost izračun je pokazal, da je na voljo 50 % neizrabljene kleti. Razpisno zahtevano visoko pritličje se tretira enakovredno z etažami, klet pa se v blagem naklonu, zanimivo obdelano preliva v zelenice ob objektih. Igra, delavnica, atelje, s politiko upravljanja vezani na stanovalce hiše, so nove vrednote. Kontakt pri delu med

sosedi, generacijami, celo kontakt v družini, ki ga sicer ni bilo moč dobiti. Hiša vsaj delno preraste hišo.

Zaključene interne površine ob stanovanjski zazidavi, bodisi zelene, bodisi urganizirane, so spoznane kot nujnost pri večini projektov. Vendar so stopnje in različice živosti v njih samih, javnosti njihovega značaja, odprtosti teh površin navzven javna območja in vplivnosti med seboj.

ČETRT zagovarja hermetično zaprtost internega dvorišča za 2000 ljudi, kjer je frekventnost zajamčena z dostopom z vsakega stopnišča, predvsem pa s tem, da so siceršnji izstopi iz hiše izstopi na parking, ki zaduši kare s treh strani, razen ob glavni ulici. Predvsem pomeni ta koncept obvezno gravitacijo v prostem času na eno mesto s popolnoma določenim značajem, prostorskim oblikovanjem in kvadraturu. Med javnim programom, ki se kaže samo v trgovski ulici, in temi dvorišči je bariera 200 m dolg blok, prehodni samo skozi stopnišča (privatni ključ), pasaže iz kareja pa gravitirajo na stranske prometne in parkirne ceste. Medsebojna vplivnost karejev, obiski, interackija so fizično onemogočeni. ULICA je konceptualno enak projekt, ker odprtost kareja na parkinge ne pomeni pridobitve. Vendar v svojih rešitvah (ni dostopov iz hiš) nespretno onemogoča aktivizacijo teh površin, gajev. Pot od stopnišča do atrija je dolga tudi čez 150 m, koncept postane lažen.

DVORI so prostorsko zanimivejši, vendar vzdržujejo maksimalno privatnost parterja z umetnim ograjevanjem, brežinami, izločanjem prečnih poti. DOMUS je identičen z ULICO, vendar bolj zračen in odprt v javno, atriji so frekventni, dostopni iz stanovanja. Za projekt GRUPE je značilno, da si je sredi prazne njive nakopal ničkoliko težav, med drugim tudi hermetična, premajhna dvorišča. SONCE in YYYYYY sta identična glede odprtosti atrijev na centralno območje. Programsko bogat atrij (YYYYYY) je deloma zaključen in ločen od urbane osi z vrtcem. Povzemimo s Candilison: je zaprt in je odprt. Interen in spodbuja izmenjavo vplivov.

Prvi trije nagrajeni elaborati niso imeli ravno srečne roke pri izbiri oznake, ULICA, ker se je bati, da bo to samo po videzu zazidave, ČETRT, ker se je bati, da bo to res postala, in SONCE, ki mu ravno tega manjka v otrokom tako pomembnih atrijih.

Dva projekta dišita po klerikalnem: ČETRT, ker vsi koncepti od zasnove prostorov, preko stanovanja, stavbe, vrtičkarstva, do nedotakljivo sprivatiziranega kareja izvirajo iz časov, ko je to gibanje krojilo našo usodo in je danes očitno doživelo renesanso zavestnega formiranja malega meščana, SONCE, ker z monumentalizmom hote ali nehote daje simbolni pomen zvezi med kulturnim centrom in cerkvijo. Žal tudi zvezi s pokopališčem. S simboli na tem natečaju res ni sreče. Edina jasna urbanistična misel, prisotna v vseh elaboratih, je dosledna ločitev peš poti in motorne prometa. Jo je pač lahko materializirati. Ostale vse prerade postanejo nesorazum same s seboj, mršvi organizmi. Izjema je ČETRT, ki misli drugače. Območje prečno razreže in s tem ustvari zaključeni

INTEGRACIJA NI
KRIZANJE

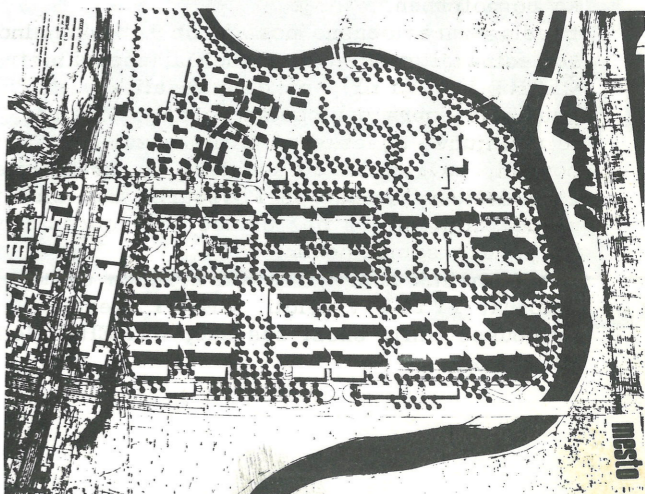
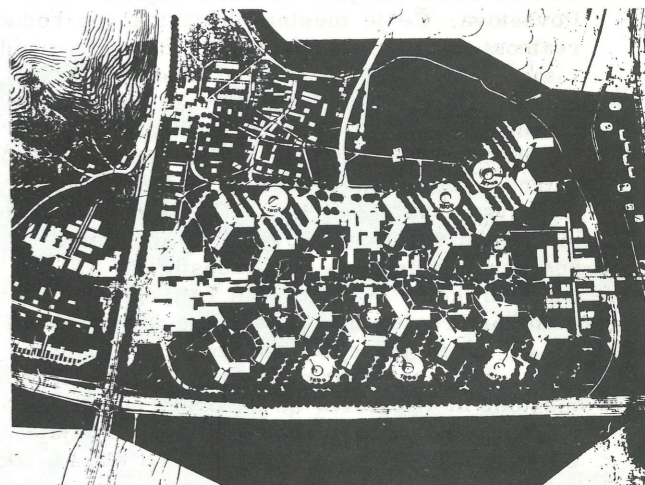
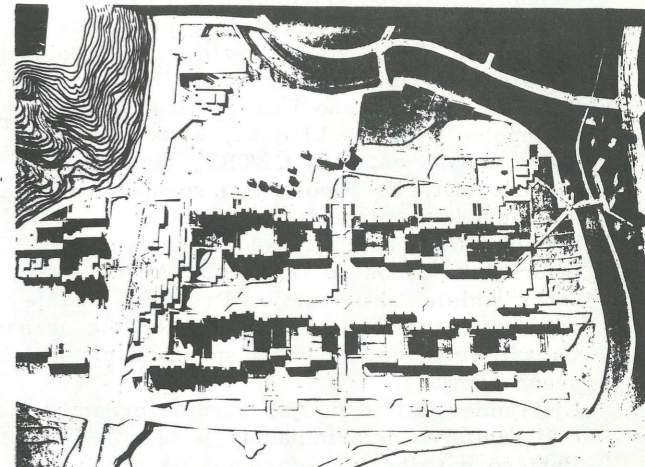
zanki, avtooklepa okoli zazidave. Težnja integriranja, srečanja, pešpoti in motorne prometa nespretno konkretizira kot križanje. Rešitve išče v semaforih in podhodih (čemu le?) Blago za vse trgovske površine prihaja po pešcevih poteh, tako da je pečec oviran še na teh komaj 250 m dolgih odsekih. Morda je ta rešitev dokaz treznosti, modrosti, bolj kot jo izpričujejo ostali projekti, vendar ne prepričuje in ni vredna podrobnejše analize, kako je s hrupom pod okni v zgodnjih urah (mlekar, pek, sodi piva), servisnimi dvorišči, manipulacijo, odloženo embalažo, smetmi. Blagodati diferenciranega prometa in tehnično ustreznih rešitev še še nismo preobjedli, da bi morali iskati "novo renesanso" prometne zmede. Avto, ki dominira, pa bi utegnil kmalu izgubiti svoj simbolni pomen (dialektično sicer v prid novemu) tudi pri malem meščanu. Nekateri ga že danes ne čistijo več s primerno vmeno.

Spoznana beda spalnih mest povzroča iskanje novih prijemov ali renesanso in posnemanje zdravih obstoječih organizmov. Pri tem sta dve poti: materialno posnemanje ali ustvarjanje stimulansa za vitalne značilnosti. City kot preizkušen kompleksen organizem se zdi rešitev. Bolj skromni so zadovoljni z ulico. Nekateri pa samo z ulično zazidavo, kot se vidi iz zraka. ČETRT je v intenzifikaciji vendarle uspešna, DOMUS in ULICA pa živita v iluziji, da jima bo zazidava kot oblikovni faktor (kljub visokim pritličjem!) surogat za izgubljeno mestno ožilje in da je možno intenzificirati poljubno dolžino ulic.

Cesta je last vsakogar, cesta se transformira, med dnevom, tedensko, v letnih časih. Zjutraj v službo, dopoldne na kavico, službeno, opoldne bistro, popoldne sejem, družinski nakup, zvečer kultura, zabava, zmenek, krok, Maxi-market ob maxi-banki in maxi-samoupravi. Prazna za vikend in negostoljubna vojaku. To je cesta, tu ima vsakdo kaj početi, ne pa kulisa P+4. Exchanger denarja, dobrin, obveznosti, znanja, zabave, opravljanja. Reka, ki jo stalno napajajo pritoki, reka z brzicami, rokavi. Iluzija bi bilo misliti, da je tak exchanger vedno enak, tudi vedno trgovski. Šiška ni Figovec, prazna njiva ne bo city. Za to nima pogojev, kakor jih Figovec nima za tisto, kar lahko nudijo poljana, Ljubljana in Golovec. Ena os, a tista intenzivna, z zaledjem in trendom, ne dokončno zazidana in dimenzijsko določena, bi lahko bila alternativa, dovzetna za transformacijo, za odvzem in kasnejšo obogatitev, dovzetna za umik pred zaledjem ali pa agresivna vanj.

Le kdo pozna dokončni program nekega živega organizma? To so izhodišča YYYYYY, SONCE se približuje, DVORI se branijo zaledja in dislocirajo šole, STREHE pa imajo dva exchangerja dveh tipov. Pri ULICI koncept ni razumljiv, ker so izstopi iz hiš neenakovredni, dve krili kareja na ulico, eno v atrij. Južno sonce, voda nasproti hribu, že urbanizirana Zaloška nasproti bodoči urbani osi Litijski so determinante, ki zahtevajo koincidenčno prostorske odprtosti in programskih trendov. Ljubljano je prekoračiti po celi dolžini na Zaloško, Litijsko pa proti Golovcu. Drugo bariero na Golovec, Hruševsko, ki izvira iz neke danes in v danem nerazumljive logike speljavanja cest po meji dveh različnih

BIPOLARNA DANOST

REŠITVAH

CVETKE, KI PRAV GOTOVO

NISO KONCEPTUALNO POGOJENE

PROSTI ČAS - NESPO-

ZNANA KATEGORIJA

JAVNA BEDA IZVEN PRIVATNIH
ALI POPRIVATNIH STANOVANJ

STANOVANJSKI PARTNER
- NESPOZNAN
MINI-EXCHANGER
ALI PA HERMETIČNO ZAPRTI

TEMELJNE URBANE
PREOKUPACIJE

območij, je treba nadomestiti. YYYYY je sintetično dojel to koincidence, predvsem prostorsko (žal z visoko zazidavo pod Golovcem) mu slede DVORI, s programsko bipolarnostjo STREHE, manj jasno ULICA, vzdolžni center in popolno negacijo Litijske, ki bo vendarle nekoč urbana os, ima ČETRT, centralno zasnovano SONCE. Bipolarnost sprošča vprašanje lociranja koncentracije.

Popolnoma nerazumljiv se zdi splošno ignorantski odnos do Golovca, tako do vedut, kot v smislu aktivizacije. Prostor, iskanje odprtosti navzven je tudi sicer popolna neznanja. Gabarit je in ostane edina spoznana prostorska preokupacija.

Ljubljana, ki je bližja, a samo organizacijsko bolj zanimiva determinanta, je bila bolj dojeta. Bariero parkingov in zazidave pa grobo ustvari STREHE, NOKOD, DOMUS, MESTO, delno SONCE, ČETRT pa je sprivatizirala tudi Ljubljano, s tem da gravitirata tja dva kareja. Torej le obstaja možnost, želja in celo nujnost odpiranja navzven. Morda je pa treba tudi preveriti, če je interesna sfera samo Ljubljana.

Za prometne konstante v razpisu je značilnih nekaj nesporazumov. Prvi nesporazum je, da so konstante res konstante, nevršljive, nedotakljive, ne glede na posledice, pa čeprav so detajli celo laični (desni uvoz na obvoznico, recimo, ne omogoča niti razvrščanja v križišču). Koncipiranje trendov, s podatki, argumentirano, je pač zahtevnejša naloga, zato pa "narisano" križišče ali celo cesto ni treba obrazložiti.

Naslednji nesporazum je nespoznan značaj cest, ki oklepajo sosese. Kategorizirali bi jih lahko: hitra mestna obvoznica, vpadnica Zaloška, mestna cesta Litijska in stanovanjska cesta Povšetova. Če je mestna obvoznica res bodoča realnost (tu je treba poudariti, da njena usoda v mestnem merilu še zdaleč ni docela jasna), potem je priključek neke sosese nanjo nevaren fenomen. Tako bi bil na primer za dovoz iz centra mesta do sosese, ki je znotraj obroča, potreben izstop na obvoznico in neustrezno menjavanje kategorij cest. Če pa obvoznica to ni, potem je za oskrbovanje te konkretne sosese nepotrebna, ker zadostujeta rekonstrukcija Povšetove in Litijske, in je za sedaj prihranjen denar za cesto in nov most. Ko bo usoda jasnejša, pa naprej.

Hruševska cesta kot permanentna bariera med mestom in Golovcem se neupravičeno odcepi od Litijske znotraj prostora, ki ga omejuje obvoznica, in zato zahteva dodaten objekt. Do razcepa naj pride izven tega prostora, če in ko bo potreben.

Predlog za avtobusno postajo ob Litijski, kar kot edina alternativa ne zadošča (spoznala ČETRT in YYYYY), pa daje vedeti, da se pričakuje dobra dostopnost po njej. Zatorej je priključek sosese na Litijsko zaželen in pomeni, za razliko od konstant, razbremenitev za Zaloško. Avtobus po Povšetovi, kar sledi združevanju linij s peš območji in koncentracijo, pa je tako samoumeven.

Do prometnih konstant je bil kritičen samo elaborat YYYYY v celoti. ČETRT glede avtobusne linije skozi sosese, STREHE glede Hruševske.

RESITVAH
FUNKCIONALNIH
POSAMEZNIH
O

Cena vrtca je predvsem v napravah, kuhinji, pralnici. Cena obratovanja pa je v smiselni eksploataciji. Zanimivo, da akcija ob samoprispevku ni dala misliti skoraj nobenemu natečajniku, da so tudi konceptualni prihranki. ULICA dva sicer navezuje na šole, a jih zato sila dislocira, YYYYY pa edini resno obravnava to problema tiko. Integrirano šolstvo so spoznali STREHE, POLIPLEX, YYYYY, SONCE in ČETRT, ki je žal južno šolo locirala ob hrupno križišče in z nezadostnimi funkcionalnimi površinami. Garažiranje najbolje rešujejo DVORI, GRUPE, STREHE in POLIPLEX, ki problematično razčloveči parter, vsi pa rešujejo malce v nasprotju s predstavami razpisovalca o diferenciaciji objektov. Najslabše ULICA, kjer je maksimalna pot do stopnišč 250 m. Parkiranje najbolje rešuje YYYYY, najslabše zopet ULICA z isto oddaljenostjo. Servisni in urgentni dovozi so praviloma problematični, manj pri rešitvah skozi garažo, najlažji pri YYYYY in SONCU. SONCE, za katerega so čiste rešitve značilne, ima najčistejšo diferenciacijo servisnih in ostalih površin. Najboljši odvoz smeti imata YYYYY (16 lahko dostopnih mest) in SONCE, drugod pomeni to praviloma uvoz na interne pešceve površine in s tem dodatno, sicer nepotrebno, cestno omrežje, ali pa je zvezano z drugačnimi težavami. Vsi ti cestno obdelani uvozi s problema tičnimi zaporami pomenijo zeleni signal potencialnim kršilcem prometnih omejitvev. ULICA je našla najbolj nesrečno mesto za otroška igrišča, tik ob garaži, upoštevanja vreden pa je tudi procent severno orientiranih stanovanj.

ČETRT je zaradi lociranja javnih objektov prisiljena dvigniti nivo pritličja na 1,80 m. ULICA spremeni P+4 v P+6 pri nekaterih izstopih na ulico skozi klet.

Osnovna značilnost natečajnih rešitev je zanemarjanje tehnologije. Vendar vzrok ni strah pred tehnološko civilizacijo, želja za rehabilitacijo individualne kreativnosti, beg v emocionalno, temveč neobvladano, zamegljevanje in kompliciranje tistega, kar je tehnologija že odkrila in poenostavila. Ob tem gre za tri značilne nesporazume:

značaj razpisa, zmedenost natečajnikov in odločitve žirije.

Razpis je vzgleden primer nekega hotenja, ki z napačnim prijemom postane sam sebi v napoto. Vzrok ni docela jase, toda taisti kreatorji naše komunalne politike so se odločili graditi enkrat drugače, vzgledno. V želji pojem vzglednega objektivizirati so si nakopali veliko dela, težnjo po racionalizaciji in kompleksni ekonomiki pa spremenili v kolone števil in sugeriranih rešitev, ki izhajajo od včeraj, ki so iztrgane iz kontekstov, ki bi bile s strani komunalnih menagerjev najraje že kar narisane, ki parcialno še lahko zadoščajo, ki pa predvsem niso kompleksno racionalne.

Tako neracionalno zahtevana racionalnost pa je bila pretrd oreh za avtorje. Reagirali so tipično za družbo, ki ne ve, kaj je interdisciplinarnost, sodelovanje, za družbo, katere en del ima v zakupu "racionalnost", drugi "vizijo" in kjer je vsako srečanje boleče in netvorno. Nespoznan je ostal temeljni odnos oblikovanja.

TEHNOLOGIJA
NEDOJETA
INTEGRALNOST

Formo kot posledico etične osnove, konceptualne, utilitarne in psihofunkcionalne, finančne, tehnološke, konstruktivne, je nadomestil zamik in "lamelno" oblikovanje, ki je ponekod mejilo že na zasmeh taistega. Lamelna delitev, kot organizacijsko pomagalo, ni služila formiranju prostora, temveč v najboljšem primeru razvijanju mas, ne da bi v svoji pogojenosti od ometa dojela možnost reliefa, materiala in barve. Ta nesrečni zamik, ki je očitno edina dojeta oblikovalska finta, pa je praviloma sledil zadoščanju zahtevanim kvadraturam. Torej primer več, da forma sledi, žal neznanju in ne konceptom.

Tretji nesporazum pa je imela komisija sama s seboj in to ne samo glede tehnologije. Vrstni red nagrajenih daje žal slutiti, da so bila hotenja, ki naj bi dala profil natečaju, popolnoma pozabljena. Morda bi bilo zanimivo omogočiti javnosti vpogled v ocene poročevalcev za tehnologijo, kot tudi sicer v ostala področja.

ULICA je izsmejala obvezo dvokapne strehe, ki sledi vsakemu zamiku z novo višino slemenena. Boljše rešitve, kot en sanitarni voz na stanovanje so redke, celo 3 točke ventiliranja in 2 mokri steni v enem stanovanju ima ULICA, 2 vozla ima ČETRT. Vprašljivo težko montažo vpeljujejo ULICA, DVORI, nepotrebne statične ali zvočnoizolacijske težave s predelnimi stenami med sosedi si delajo ULICA in SONCE, neroden koncept zunanjih nosilnih sten DOMUS, nedeljiv neseštevljiv in ekstremno neracionalen razpon 3,60 m je princip pri DVORIH in ČETRTH, zamiki najbolj dominantni pri ULICI, DVORI pa so lamele uporabili vsaj zavestno.

Če je arhitektura barometer trendov družbe, potem je tu družba padla na izpitu. Pričujoči zapis ni imel namena opozarjati na prezrte projekte, temveč samo analizirati. Opravljen je bil posel, zavestno na poročevalskem nivoju, katerega rezultati govore sami zase. Komisija pa bo imela možnost prepričati javnost, da je bil z njene strani isti posel bolj vestno opravljen. In če je bil, bo zanimivo spoznati argumentacijo za takšno razvrstitev nagrajencev, predvsem prvih treh, za katere se zdi bolj smiselna v obratnem zaporedju. Če ni pomembno, da imajo nekateri projekti boljše rešitve, pa je pomembno, da imajo prvonagrajeni nekatere najslabše.

Seveda se takoj postavi vprašanje resnosti in strokovnosti dela, ki ga je opravila komisija. Problem optimalizacije žiriranja je interna zadeva žirije in me praviloma ne zanima. Kaj pa če bo razgrnitev pokazala, da je nastal nesporazum glede objektivne in subjektivne presoje? Ali ni žirija prezrla dejstva, da se tisto, kar je objektivno zasnovano, lahko objektivno tudi vrednoti in da ostane za subjektivno oceno subjektivnega še dovolj manipulativnega prostora, če nekatere metode o objektivnem vrednotenju subjektivnega zanemarimo?

Pogumen je, kdor si upa subjektivno ocenjevati tako kompleksno nalogo brez predhodne vestne diferenciacije.

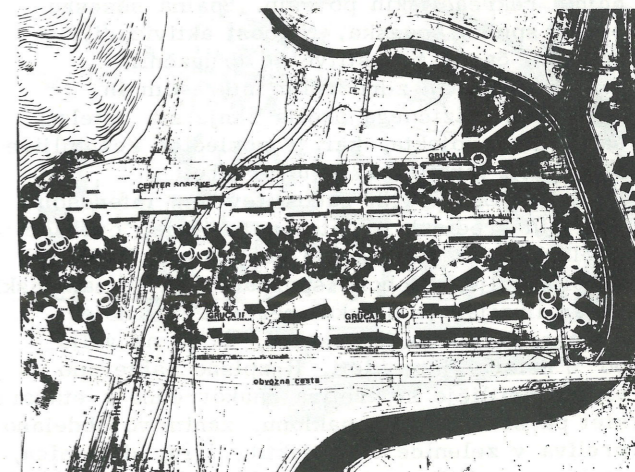
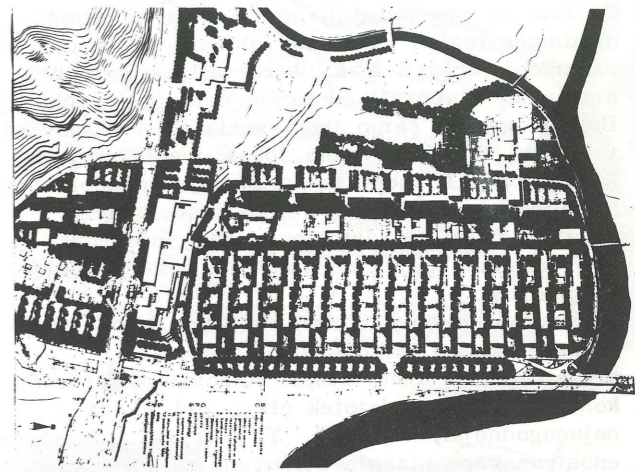
Morda je problem drugje. Morda gre samo za nesporazum, in pač ni vsakdo opravljal delo, ki je njegova strokovnost in za katero je dobil plačilo, temveč delo nekoga drugega. To mi sugerira podatek, da je bilo s strani

KONKRETNE
CVETKE

ARHITEKTURA
BAROMETER

OPTIMALIZACIJA
VREDNOTENJA

ZAMENJANE
VLOGE

NEKRITičNOST DO
PROMETNIH KONSTANT

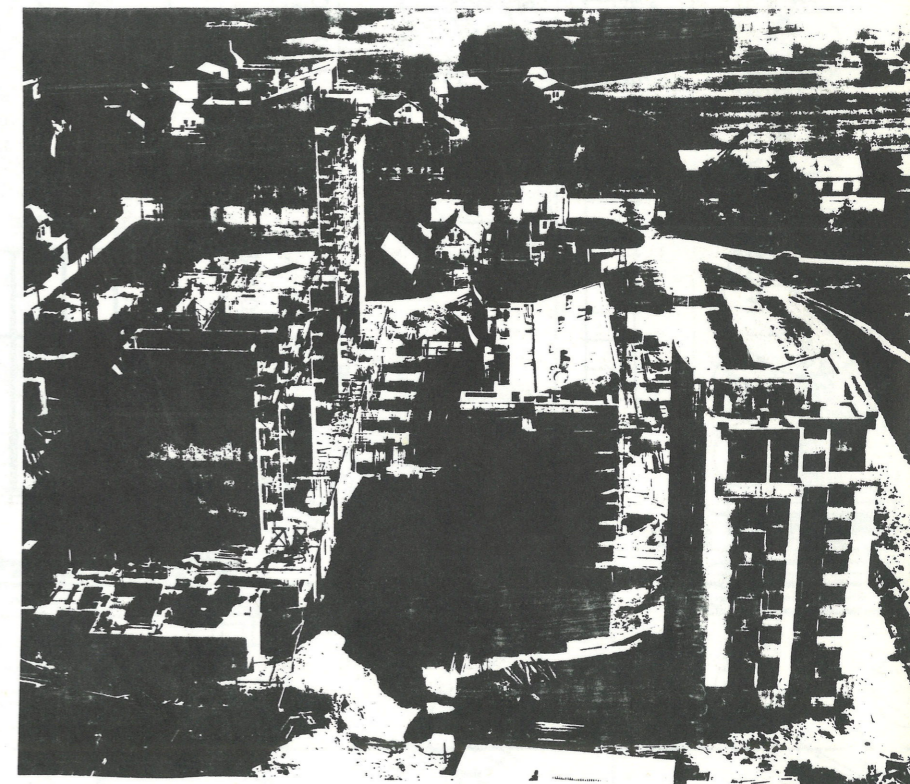
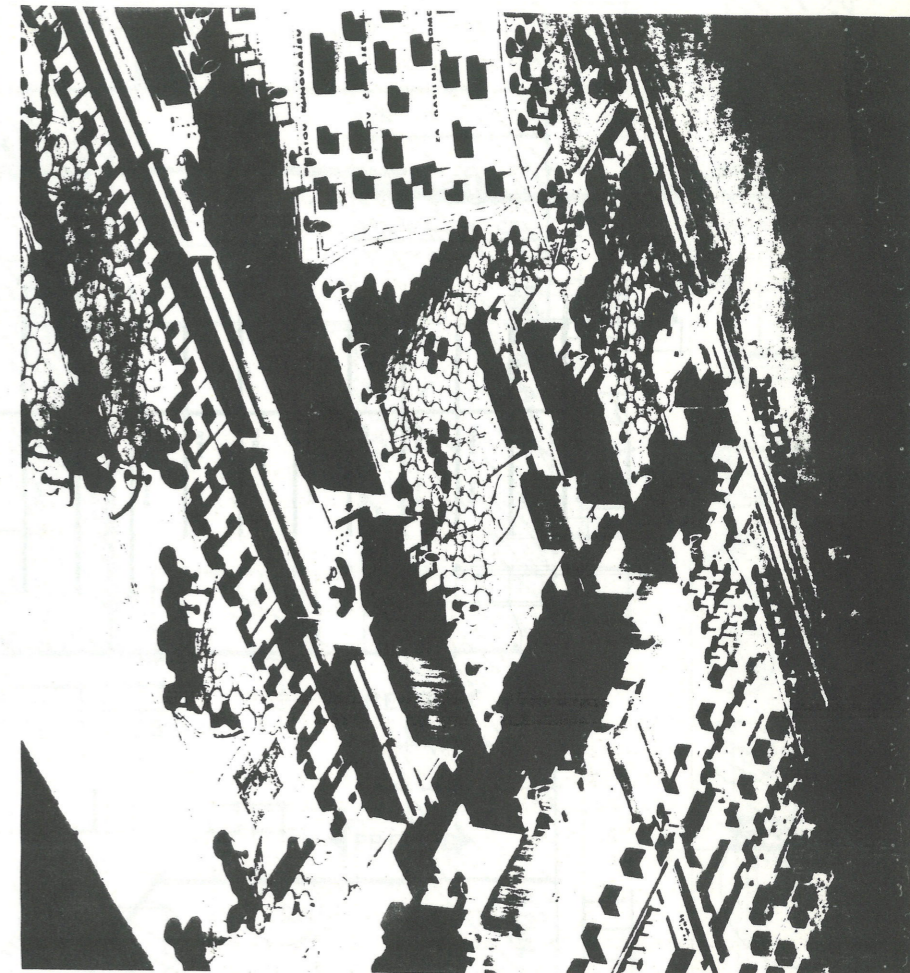
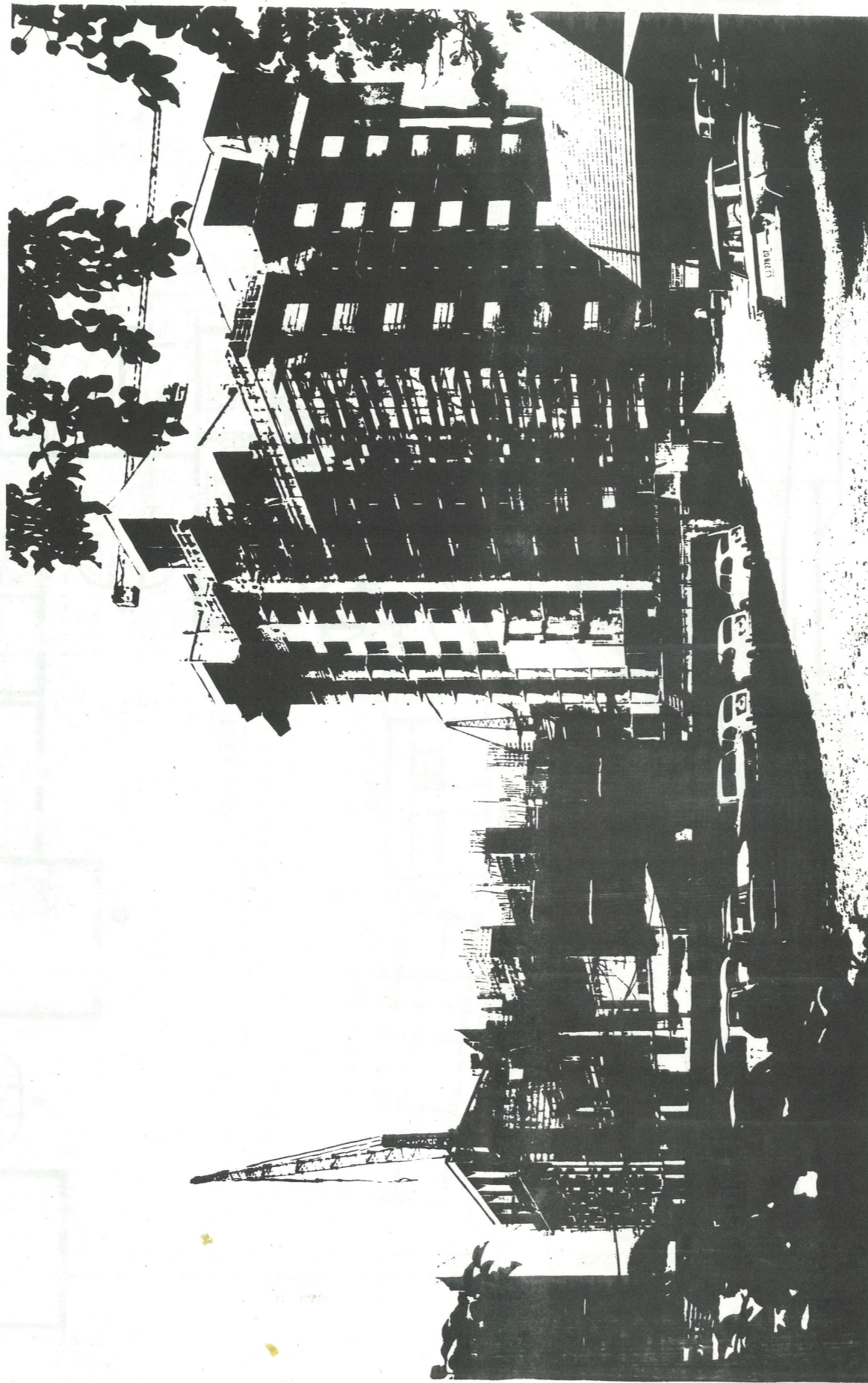
iniciatorjev natečaja pri sestavljanju žirije zastopstvo ZAS-a sugerirano in kasneje proti sklepu UO DAL na osebni način vsiljeno. Fizična premoč mestnih politično-komunalnih struktur je bila glavna preokupacija iniciatorjev, namesto, da bi si taktično zagotovili strokovni nivo. Tako pa se je bati, da so politiki "strokovno" prevladovali, strokovnjaki pa so taktizirali.

NASI ODNOSI
 Žal o tem priča napačna poteza komisije glede zaupnice članu žirije arhitektu Bracu Mušiču. Prvič, je to vprašanje po poslovniku in pravilniku o natečajih brezpredmetno, drugič, interno delo neke komisije upravni odbor DAL tekom njenega žiriranja prav nič ne briga, in mu ni obvezna pošiljati poročil. Pač pa bi morala žirija postaviti vprašanje pravice do udeležbe udeležencu arh. Bežanu, kar pa očitno ni storila, saj je bil med nagrajenci. Člani žirije so del razpisnih pogojev, ki jih morajo udeleženci izpolniti, sicer se njihov elaborat zavrne. Ali sta omenjena arhitekta sodelavca ali ne, naj ugotavlja stanovska komisija, vendar zaenkrat vsi javni dokumenti kažejo, da sta. Čez noč in dokler naloga ni gotova se verjetno soavtorstvu kar tako ne odreka.

Vendar ta odnos, ne glede na pravni značaj zadeve, po nepotrebnem ustvarja nezdravo klimo v stroki. Konec koncev je razmisliti pri privolitvi, če pa nekdo hoče omogočiti sodelavcu udeležbo, lahko tudi naknadno zahteva zamenjavo.

Ne bi pa hotel namigovati, da je bilo angažiranje žirije taktično speljano na stranski tir in tako enemu udeležencev odprta zelena luč, za nameček pa še zagotovljena podpora.

USODA NATEČAJA
 Konec koncev, ali je bilo treba po vsej sili podeliti vse nagrade in v takem razmerju? Le kdo se boji povedati, da spet enkrat nismo uspeli? Če sama inštitucija natečaja in rezultati služijo le kot demagoško dokazilo javnosti, da se resno dela resen posel, potem se je takih natečajev bati. Dejstvo, ki je v nasprotju s pravilnikom o natečajih, da prvonagrajeni projekt ne bo nujno podlaga za realizacijo, pomeni, da komisiji ni bilo treba prevzeti te odgovornosti in da bodo odgovornost za daljno realizacijo prevzeli komunalni menagerji. Težko pa je popolnoma zaupati strukturi, ki se je tako bala, da bi bile ogrožene njene sprivatizirane predstave o zaželjenih rešitvah, da je nasprotovala razpisnemu členu, ki daje komisiji pravico, da upošteva rešitev izven razpisnih pogojev, če so boljše od sugeriranih. To bi bila vendar negacija zdrave pameti. Težko razumljivo je tudi dejstvo, čemu bi bil natečaj koncepten, saj je bilo od vsega začetka jasno, da nobenemu projektu ne bo usojeno biti tako zaželjeni zazidalni načrt.

Formo kot posledico etične osnove, konceptualne, utilitarno in psihofunkcionalne, finančne, tehnološke, konstruktivne, je nadomestil zamik in "lamelno" oblikovanje, ki je ponekod mejilo že na zasmeh taistega.. Lamelna delitev, kot organizacijsko pomagalo, ni služila formiranju prostora, temveč v najboljšem primeru razvijanju mas, ne da bi v svoji pogojenosti od ometa dojela možnost reliefa, materiala in barve. Ta nesrečni zamik, ki je očitno edina dojeta oblikovalska finta, pa je praviloma sledil zadoščanju zahtevanim kvadraturam. Torej primer več, da forma sledi, žal neznanju in ne konceptom.

Tretji nesporazum pa je imela komisija sama s seboj in to ne samo glede tehnologije. Vrstni red nagrajenih daje žal slutiti, da go bila hotenja, ki naj bi dala profil natečaju, popolnoma pozabljena. Morda bi bilo zanimivo omogočiti javnosti vpogled v ocene poročevalcev za tehnologijo, kot tudi sicer v ostala področja. ULICA je izsmejala obvezo dvokapne strehe, ki sledi vsakemu zamiku z novo višino slemena. Boljše rešitve, kot en sanitarni voz na stanovanje so redke, celo 3 točke ventiliranja in 2 mokri steni v enem stanovanju ima ULICA, 2 vozla ima ČETRRT. Vprašljivo težko montažo vpeljujejo ULICA, DVORI, nepotrebne statične ali zvočnoizolacijske težave s predelnimi stenami med sosedi si delajo ULICA in SONCE, neroden koncept zunanjih nosilnih sten DOMUS, nedeljiv neseštevljiv in ekstremno neracionalen razpon 3,60 m je princip pri DVORIH in ČETRRTI, zamiki najbolj dominantni pri ULICI, DVORI pa so lamele uporabili vsaj zavestno.

Če je arhitektura barometer trendov družbe, potem je tu družba padla na izpitu. Pričujoči zapis ni imel namena opozarjati na prezrte projekte, temveč samo analizirati. Opravljen je bil posel, zavestno na poročevalskem nivoju, katerega rezultati govore sami zase. Komisija pa bo imela možnost prepričati javnost, da je bil z njene strani isti posel bolj vestno opravljen. In če je bil, bo zanimivo spoznati argumentacijo za takšno razvrstitev nagrajencev, predvsem prvih treh, za katere se zdi bolj smiselna v obratnem zaporedju. Če ni pomembno, da imajo nekateri projekti boljše rešitve, pa je pomembno, da imajo prvonagrajeni nekatere najslabše.

Seveda se takoj postavi vprašanje resnosti in strokovnosti dela, ki ga je opravila komisija. Problem optimalizacije žiriranja je interna zadeva žirije in me praviloma ne zanima. Kaj pa če bo razgrnitev pokazala, da je nastal nesporazum glede objektivne in subjektivne presoje? Ali ni žirija prezrla dejstva, da se tisto, kar je objektivno zasnovano, lahko objektivno tudi vrednoti in da ostane za subjektivno oceno subjektivnega še dovolj manipulativnega prostora, če nekatere metode o objektivnem vrednotenju subjektivnega zanemarimo?

Pogumen je, kdor si upa subjektivno ocenjevati tako kompleksno nalogo brez predhodne vestne diferenciacije.

Morda je problem drugje. Morda gre samo za nesporazum, in pač ni vsakdo opravljal delo, ki je njegova strokovnost in za katero je dobil plačilo, temveč delo nekoga drugega. To mi sugerira podatek, da je bilo s strani

VLOGA DRUŠTVA

Delo arhitekta je delo v polju nasprotnih interesov. Vendar to ne pomeni permanentnega taktiziranja, podleganja in dajanja koncesij. Dialog ni možen med dvema neenakovrednima partnerjema. Privatiziranje odnosa stroke in društva s strukturami je nadomestiti z jačanjem lastnih konceptov, tedaj bomo dobrodošli in upoštevani. Deklarativnost o družbenem angažmaju je nadomestiti s konkretnimi dejanji.

Ob razpisu natečaja, ko je bilo društvo postavljeno pred gotova dejstva, je imelo možnost stvari postaviti na pravo mesto, a ni imelo prave volje in moči v samem sebi. Kako je uresničilo svoj sklep, da gre ob žiriranju vzporedno v javno akcijo?

In predvsem, ali se bo zavedlo, da, če ne drugače, ima kot del javnosti pravico in dolžnost budno bdeti nad nadaljno usodo sooseske Novo Kodeljevo?

Miha Jazbinšek

V vsaki številki AB bomo objavili razgovor s članom DAS-a, ki ga bomo določili z žrebom

RAZGOVOR Z ARHITEKTOM MARJANOM DEBELAKOM "SOČO GLEDAMO KOT NARAVNI POJAV, DEL POKRAJINE"

Marjan Debelak, dipl.ing.arh.

rojen: 1930

diplomiral na fakulteti za arhitekturo v Ljubljani zaposlen na Urbanističnem inštitutu SR Slovenije, Ljubljana

Intervju vodil arh. Kolja Audič.

Kaj vam pomeni čas pri obravnavi prostora?

- Mislim, da nam je preteklost kot fond znanja in izkušenj osnova pri oblikovanju stališč. Napačna so izhodišča, ki niso pogojena s preteklostjo, ker bi prekinila tradicijo. Preteklost vidim kot osnovo h kontinuiteti prostora, seveda ne na način, da bi strehe pokrivali s skodlami. Skušamo definirati regionalno tipiko, s tem da iščemo pobudo v procesu urbanističnega razvoja in oblikah arhitekture.

Ali so dejstva, ki uveljavljajo Posočje kot zgodovinski prostor?

- Pri valorizaciji zgodovinskih pojavov v teh krajih moram poudariti odkritje Breginjskega kota pri Kobaridu. Pri tem je velik delež prof. Mušiča, ki je z veseljem sodeloval z nami. Arhitekturo v teh krajih lahko cenimo podobno kot cenimo pomen makedonske hiše. Srečamo se z arhaično miselnostjo, ki je izrazito konstruktivistična, ker ne najdemo nikjer česa nepotrebne v detajlu in celoti. Ta praktična misel nas prepričuje tem bolj, ker je sodobna.

Lahko rečemo za breginjsko hišo, da je izvirno slovenska?

- Ne bi razpravljaj o pojmu slovenske izvirnosti, ker Slovenci živimo na takem prepihu, da je naša posebnost ravno prilagajanje raznim vplivom na naš prostor.

Kaj pa danes?

- Našli smo razumevanje pri občini Tolmin, ki obsega pretežni del Posočja, da bi lahko uveljavili našo pot do ciljev skoraj idealno. Kakšni predsodki nas spremljajo, ko govorite o ugodnih političnih razmerah?

- Če se posamezne stopnje predvidenega razvoja ne uresničijo, je v nevarnosti smisel postavljenega cilja. Sicer so v urbanizmu spremembe in dopolnila pravilo gibanja na poti do cilja.

Vendar pa je vsem, ki so upam, iskreni v svojem delu, pri srcu usoda neke zamisli. V planiranju sicer težko govorimo o zamisli enega, ker je predlog rezultat ustvarjalnega dela večjega števila strokovnjakov. Jasno pa je, da je zmeraj eden tisti, ki nosi breme končnih odločitev.

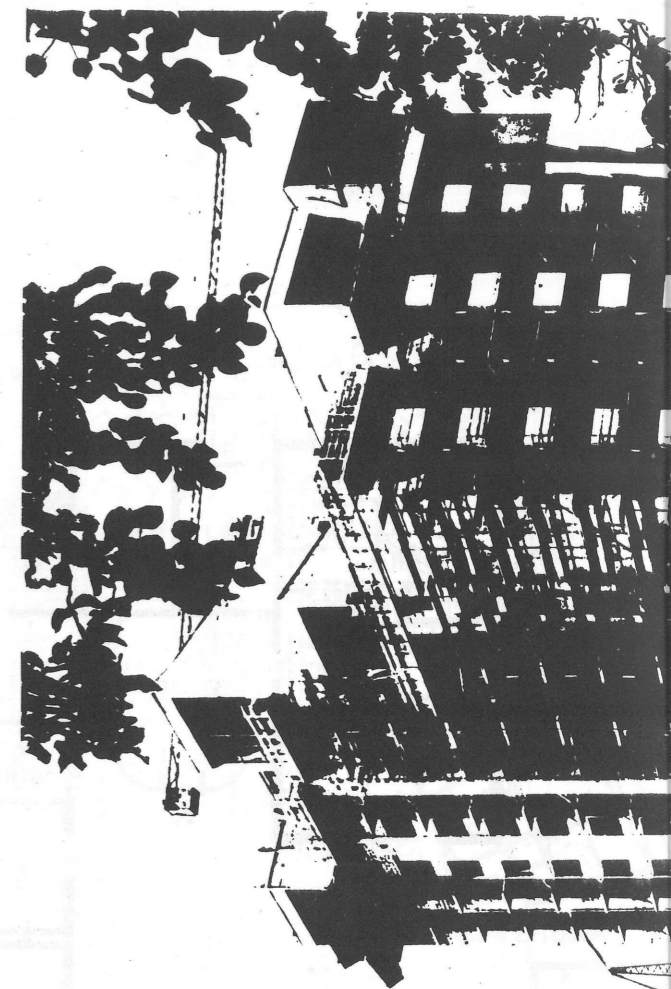
Kako ocenjujete dogodke v zvezi s HE Trnovo?

- Simpozij o hidroelektrarni na Soči je odkril nesoglasja med nami in naročnikom. Vendar smo še vedno deležni zaupanja z njegove strani in priznanj, ker smo vztrajali na svojih stališčih.

Čisto človeška je ugotovitev, da se je treba izogibati polovičnim rešitvam.

Kako oceniti konfliktno situacijo, ko so mnenja deljena, vendar vsako zase dovolj argumentirano?

- Vtis imam, da, ko sta si politična in strokovna smer nasprotni, pri nekaterih vprašanjih politična volja nima odločilnega pomena.

oz. ih

i

s.

alca,

o

,

e

e:

jo

tira

Formo kot posledico etične osnove, konceptualne, utilitarno in psihofunkcionalne, finančne, tehnološke, konstruktivne, je nadomestil zamik in "lamelno" oblikovanje, ki je ponekod mejilo že na zasmeh taistega. Lamelna delitev, kot organizacijsko pomagalo, ni služila formiranju prostora, temveč v najboljšem primeru razvijanju mas, ne da bi v svoji pogojenosti od ometa dojela možnost reliefa, materiala in barve. Ta nesrečni zamik, ki je očitno edina dojeta oblikovalska finta, pa je praviloma sledil zadoščanju zahtevanim kvadraturam. Torej primer več, da forma sledi, žal neznanju in ne konceptom.

Tretji nesporazum pa je imela komisija sama s seboj in to ne samo glede tehnologije. Vrstni red nagrajenih daje žal slutiti, da so bila hotenja, ki naj bi dala profil natečaju, popolnoma pozabljena. Morda bi bilo zanimivo omogočiti javnosti vpogled v ocene poročevalcev za tehnologijo, kot tudi sicer v ostala področja. ULICA je izsmejala obvezo dvokapne strehe, ki sledi vsakemu zamiku z novo višino slemena. Boljše rešitve, kot en sanitarni voz na stanovanje so redke, celo 3 točke ventiliranja in 2 mokri steni v enem stanovanju ima ULICA, 2 vozla ima ČETRT. Vprašljivo težko montažo vpeljujejo ULICA, DVORI, nepotrebne statične ali zvočnoizolacijske težave s predelnimi stenami med sosedi si delajo ULICA in SONCE, neroden koncept zunanjih nosilnih sten DOMUS, nedeljiv neseštevljiv in ekstremno neracionalen razpon 3,60 m je princip pri DVORIH in ČETRTI, zamiki najbolj dominantni pri ULICI, DVORI pa so lamele uporabili vsaj zavestno.

Če je arhitektura barometer trendov družbe, potem je tu družba padla na izpitu. Pričujoča zapis ni imel namena opozarjati na prezrte projekte, temveč samo analizirati. Opravljen je bil posel, zavestno na poročevalskem nivoju, katerega rezultati govore sami zase. Komisija pa bo imela možnost prepričati javnost, da je bil z njene strani isti posel bolj vestno opravljen. In če je bil, bo zanimivo spoznati argumentacijo za takšno razvrstitev nagrajencev, predvsem prvih treh, za katere se zdi bolj smiselna v obratnem zaporedju. Če ni pomembno, da imajo nekateri projekti boljše rešitve, pa je pomembno, da imajo prvonagrajeni nekatere najslabše.

Seveda se takoj postavi vprašanje resnosti in strokovnosti dela, ki ga je opravila komisija. Problem optimalizacije žiriranja je interna zadeva žirije in me praviloma ne zanima. Kaj pa če bo razgrnitev pokazala, da je nastal nesporazum glede objektivne in subjektivne presoje? Ali ni žirija prezrla dejstva, da se tisto, kar je objektivno zasnovano, lahko objektivno tudi vrednoti in da ostane za subjektivno oceno subjektivnega še dovolj manipulativnega prostora, če nekatere metode o objektivnem vrednotenju subjektivnega zanemarimo?

Pogumen je, kdor si upa subjektivno ocenjevati tako kompleksno nalogo brez predhodne vestne diferenciacije.

Morda je problem drugje. Morda gre samo za nesporazum, in pač ni vsakdo opravljal delo, ki je njegova strokovnost in za katero je dobil plačilo, temveč delo nekoga drugega. To mi sugerira podatek, da je bilo s strani

Kako je lahko za vas politična volja drugotnega pomena, ko vendar njeni cilji oblikujejo prostor zgodovine?

- Našo politično situacijo pa končno razumem tako, da smo vsi vključeni vanjo. Zato vztrajam na strokovnih stališčih, ki so obenem tudi politična. Zakaj dajete tolikšen poudarek turizmu v Posočju?

- Dani so odlični naravni pogoji, zato smo v posameznih predlogih posvetili turizmu večjo pozornost kot ostalim dejavnostim. Kmetijstvo in industrija sta lahko primarni dejavnosti v Posočju, ki rabi zato možnost, da razvoj dohiti drugje.

Vendar v slovenskem kot evropskem merilu so tukaj pogoji, ki so bolj ugodni za turizem kot primarno dejavnost.

Kakšne vrste turizma predvidevate v Posočju glede na zaledje, ki ga ima?

- Zelo jasno je, da je gravitacijsko območje za izletniški turizem izven meja Slovenije. Najbolj je dolina Soče dostopna sosednjim italijanskim mestom, Vidmu, Gorici in Trstu. Številno prebivalstvo teh pokrajin si s svojim gmotnim položajem lahko privoščiti in tudi išče turistične usluge. Izletniški turizem in maloobmejni promet sta velika priložnost Posočja, ki te možnosti deloma že izrablja. Alpsko turistični center v Bovcu bi bil žarišče počitniškega turizma in sploh zametek take oblike turizma, ki v Posočju še ni razvit.

Ta kompleks bi deloval v dveh sezonah, pozimi pretežno na Kaninu in poleti pretežno ob Soči. Govorimo o enotnem slovenskem kulturnem prostoru. Poslanstvo Posočja kot slovenske obmejne pokrajine je povezovati Slovence z rojaki v sosednjih pokrajinah Furlanije, Julijske Krajine in Benečije.

- To je gotovo. Pogoji, ki jih lahko za to ustvarimo, so posamezne dejavnosti v okviru mestnih zasnov, da nastane v deljenem prostoru enotna kulturna klima.

Kaj ste storili z dolino Soče kot izredno dragoceno pokrajino glede na kontrastne sestavine?

- V prvi vrsti bi radi zaščitili predele, ki so z bogastvom naravnih lepôt potrebni nam Slovcem in drugim narodom, ki prihajajo k nam. Skušali smo obvarovati naravo pred neustreznimi posegi gospodarskega značaja. Soča s Posočjem kot voda naj bi po naši zasnovi ostala taka, kot je. Ne bi smela doživeti bistvenih sprememb. Reko vidimo kot naravni pojav, del pokrajine. Že sprehodi ob vodi in sam kontakt človeka z vodo pomenijo rekreacijo.

Obširne pokrajine in divjine ob Soči dajejo reki vabljiv značaj, ki nam je vodilo pri konceptu turizma.

Ali ostajate samo pri varstvu narave?

- Seveda ne, samo posamezni manjši deli v celotni masi naj bi bili konservirani. Vse ostalo pa je predmet preišljenih posegov (zasnov). Naše izhodišče je, da tudi ob najbolj sodobnih strukturah v bivalnem prostoru rabimo kak ohranjen ambient - divjino - da pridejo posamezne kvalitete v celoti do izraza. Dolina Soče leži daleč od pomembnih poti in je nekako odtujena splošnemu dogajanju.

- Regionalni prostorski plan Julijskih Alp zajema Posočje z obema savskima dolinama v enoten prostor Julijskih Alp. Delovanje tega organizma temelji na istih

gospodarskih pozicijah posameznih delov, turizmu.

PREDSTAVITEV

V vsaki številki bomo podrobneje predstavili po eno arhitektonsko oz. urbanistično zasnovo, ki je zanimiva zaradi posebnih rešitev raznih problemov, zaradi vplivov na naše okolje, ali je na kakšen drug način prisotna v našem prostoru.

Za prvo številko smo izbrali sosesko BS-7 na Bežigradam v Ljubljani.

Projekt pomeni za naš prostor posebno rešitev stanovanjskih sosek. V objekte I. faze se bodo v začetku l. 72 vselili prvi stanovalci.

Namen naše predstavitve je informirati širši krog ljudi in vzbuditi razpravo. Prosimo, da pošljete svoja mnenja in pripombe do srede januarja, da jih bomo lahko objavili v eni prihodnjih števil. Tekst in slike o BS-7 je prispeval Urbanistični Institut SRS, uredil jih je Janez Maček.

BS-7 - LJUBLJANSKA SOSESKA NOVEGA TIPa

Projekt soseske BS-7 je nastal v letih 1964/65 na temelju številnih študijskih spoznanj in predpostavk, ki so bile v naši sredini razmeroma nove.

Če bi poskušali izhodišča strniti, bi morali omeniti realističen odnos do rekonstrukcije, oz. prenove, nov odnos do obrobja Titove ceste kot magistralne vpadnice, a tudi kot izvor hrupa, socialno-psihološko pogojeno formiranje fizičnega prostora s predpostavkami interakcij, raznovrstne ponudbe prostorskih možnosti, jasnega prostorskega in arhitekturnega strukturiranja itd. Zasnova "ulice" se je tu odrazila na nov način, upoštevajoč diferenciacijo prometa, klasične vrednote, splošno varnost stanovalca, osonečenje, vedute in podobno. Zazidalni načrt za sosesko BS-7 je izdelan na podlagi sprejetega natečajnega elaborata.

Koncept urbanistične ureditve najbolj ilustrativno izkazuje poročilo k zazidalnemu predlogu (natečaj), ki ga citiramo:

"Z opornimi točkami, iz katerih izhaja koncipiranje TABORA, bi radi pokazali, da zasnova ne temelji na neki poljubni ali samovoljni formi odločitvi. Oporne točke segajo od regionalnih okvirov in danosti do obstoječih mikroambientskih vrednot. Delimo jih na:

- (1) funkcionalna
- (2) krajinska in arhitekturna vozlišča.

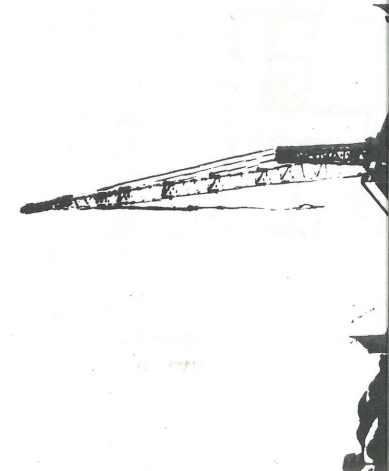
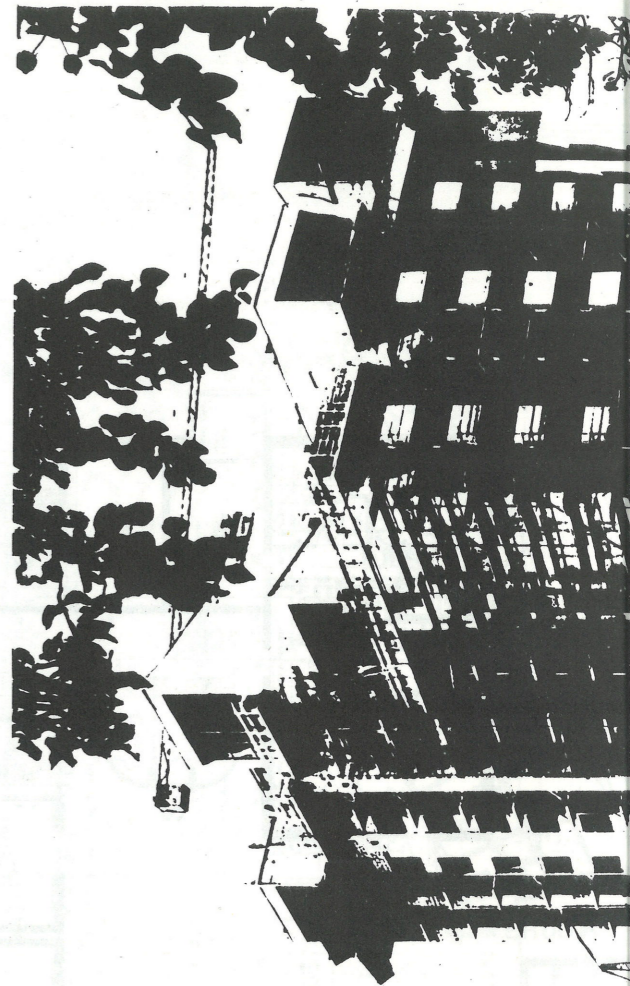
FUNKCIONALNA VOZLIŠČA in linearne poteze, ki izvirajo iz njih, so: postaje javnega prometa, lokacije javnih funkcij, križišča cest in peš poti, stične točke med namenskim conami ali izhodišča vanje itd.

KRAJINSKA VOZLIŠČA pa so: značilne točke in prehodi k reliefu, skupine dreves, razgledišča ipd.

Ostale oporne točke so: pogledi na Polhograjske Dolomite, Julijce in Kamniške Alpe, Šmarno goro in bližnje vzpetine (Tabor). Dalje novi elementi urbanistično arhitekturne strukture, ki jo dajemo v ureditvi kompleksov družinskih hiš.

Faktorji, ki smo jih omenili kot oporne točke koncepcije, so vplivali na zasnovo in oblikovanje stanovanjskega območja v mejah soseske BS-7. Zasnova se je izrazila v dveh linearno koncentriranih stanovanjskih ulicah, in sicer prva med eno izmed postaj javnega prometa, locirano v regularnem razmaku med Ruskim carjem in križiščem Titove ceste z enim od bodočih ringov, ter predvidenim postajališčem mastne hitre železnice na kamniški progi; druga pa pravokotno nanjo potekajoča v smeri proti savski ježi na severu. Nastalo je še dvojje oziroma troje manjših odsekov: proti hrbtenici kompleksa družinskih hiš med Ulico padlih borcev in Ulico prvoborcev, proti osamljeni skupini dreves sredi obstoječe diagonalne ceste in proti kompleksu novih družinskih hiš oziroma jedru naselja Ježica. Na tak potek linearnih koncentracij stanovanj so vplivale še naslednje okoliščine:

- na Gogalovo ulico se navezujeta obstoječa nova šola in nova samopostrežna trgovina;
- novi objekti so razporejeni in dimenzionirani tako, da omogočajo sprejemljivo osonečenje okolice v decembru;
- poteze "ulice" se formirajo med vozlišči kot generatorji dejavnosti in peš prometa, kar zagotavlja obljudenost in s tem privlačnost v vsakem dnevnem času. Mestni značaj je mogoče vzbuditi z raznolikostjo, zgoščenostjo in enotnimi standardi obdelave;
- proste razpoložljive površine, oziroma odločitev, da se respektira čimveč obstoječega stanovanjskega fonda in omogoči izgradnjo (ali rekonstrukcija) po smotrno zaključenih etapah, a da se pri tem proste površine izrazijo čim jasnejše;
- ne nazadnje problem hrupa na Titovi cesti, ki je narekoval, da se s stanovanji znatno oddaljimo.

PREDSTAVITEV

V vsaki številki bomo podrobneje predstavili po eno arhitekonsko oz. urbanistično zasnovo, ki je zanimiva zaradi posebnih rešitev raznih problemov, zaradi vplivov na naše okolje, ali je na kakšen drug način prisotna v našem prostoru.

Za prvo številko smo izbrali sosesko BS-7 na Bežigradom v Ljubljani.

Projekt pomeni za naš prostor posebno rešitev stanovanjskih sosesk. V objektu I. faze se bodo v začetku l. 72 vselili prvi stanovalci.

Namen naše predstavitve je informirati širši krog ljudi in vzbuditi razpravo. Prosimo, da pošljete svoja mnenja in pripombe do srede januarja, da jih bomo lahko objavili v eni prihodnjih številok. Tekst in slike o BS-7 je prispeval Urbanistični Institut SRS, uredil jih je Janez Maček.

BS-7 - LJUBLJANSKA SOSESKA NOVEGA TIPA

Projekt soseske BS-7 je nastal v letih 1964/65 na temelju številnih študijskih spoznanj in predpostavk, ki so bile v naši sredini razmeroma nove.

Če bi poskušali izhodišča strniti, bi morali omeniti realističen odnos do rekonstrukcije, oz. prenove, nov odnos do obrobja Titove ceste kot magistralne vpadnice, a tudi kot izvor hrupa, socialno-psihološko pogojeno formiranje fizičnega prostora s predpostavkami interakcij, raznovrstne ponudbe prostorskih možnosti, jasnega prostorskega in arhitekturnega strukturiranja itd. Zasnova "ulice" se je tu odrazila na nov način, upoštevajoč diferenciacijo prometa, klasične vrednote, splošno varnost stanovalca, osončenje, vedute in podobno.

Zazidalni načrt za sosesko BS-7 je izdelan na podlagi sprejetega natečajnega elaborata.

Koncept urbanistične ureditve najbolj ilustrativno izkazuje poročilo k zazidainemu predlogu (natečaj), ki ga citiramo:

"Z opornimi točkami, iz katerih izhaja koncipiranje TABORA, bi radi pokazali, da zasnova ne temelji na neki poljubni ali samovoljni formi odločitvi. Oporne točke segajo od regionalnih okvirov in danosti do obstoječih mikroambientskih vrednot.

Delimo jih na:

- (1) funkcionalna
- (2) krajinska in arhitekturna vozlišča.

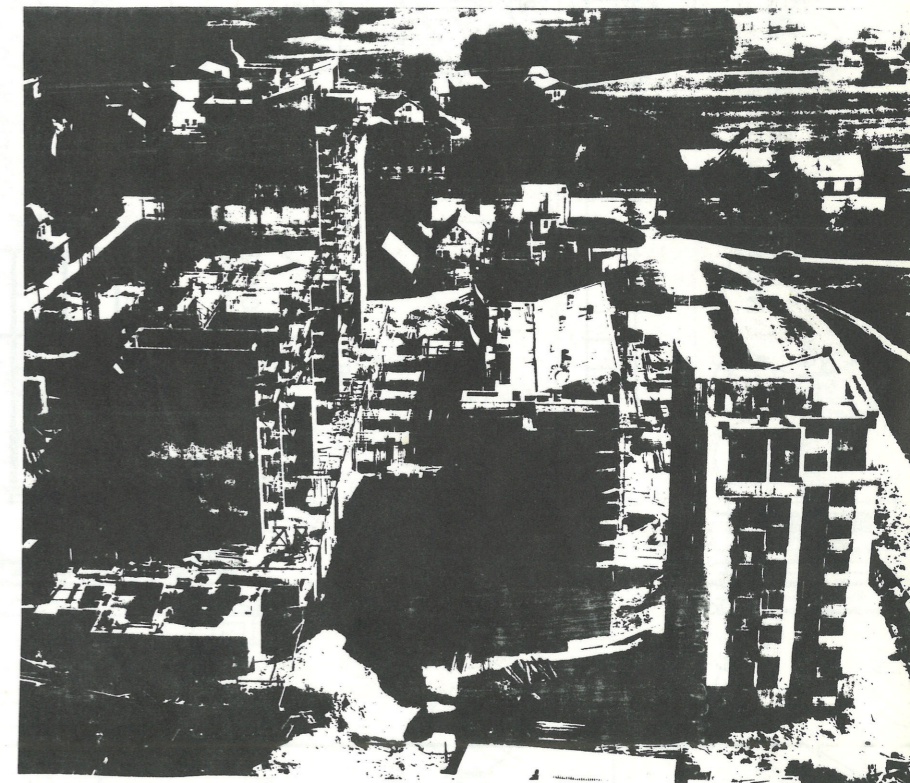
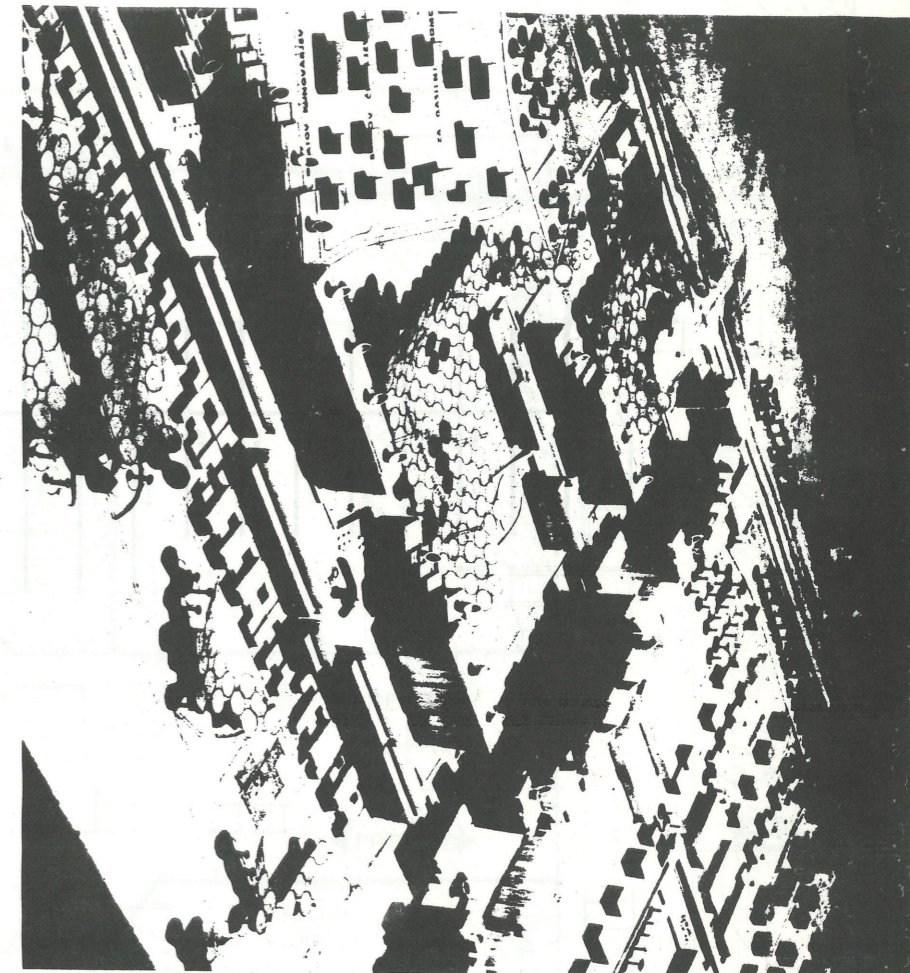
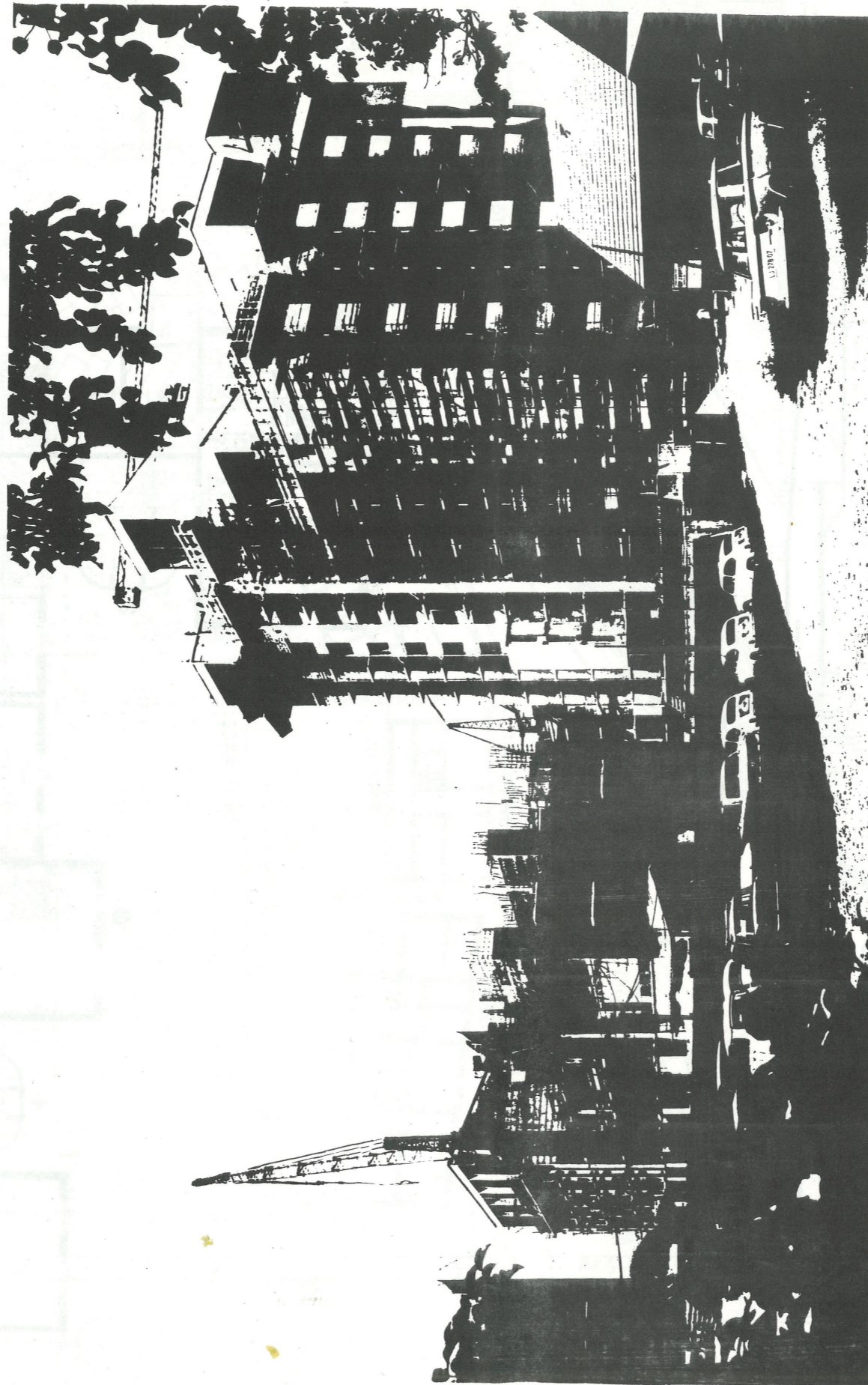
FUNKCIONALNA VOZLIŠČA in linearne poteze, ki izvirajo iz njih, so: postaje javnega prometa, lokacije javnih funkcij, križišča cest in peš poti, stične točke med namenskimi conami ali izhodišča vanje itd.

KRAJINSKA VOZLIŠČA pa so: značilne točke in prehodi k reliefu, skupine dreves, razgledišča ipd.

Ostale oporne točke so: pogledi na Polhograjske Dolomite, Julijce in Kamniške Alpe, Šmarno goro in bližnje vzpetine (Tabor). Dalje novi elementi urbanistično arhitekturne strukture, ki jo dajemo v ureditvi kompleksov družinskih hiš.

Faktorji, ki smo jih omenili kot oporne točke koncepcije, so vplivali na zasnovo in oblikovanje stanovanjskega območja v mejah soseske BS-7. Zasnova se je izrazila v dveh linearno koncentriranih stanovanjskih ulicah, in sicer prva med eno izmed postaj javnega transporta, locirano v regularnem razmaku med Ruskim carjem in križiščem Titove ceste z enim od bodočih ringov, ter predvidenim postajališčem m. stne hitre železnice na kamniški progi; druga pa pravokotno nanjo potekajoča v smeri proti savski ježi na severu. Nastalo je še dvoje oziroma troje manjših odsekov: proti hrbtnici kompleksa družinskih hiš med Ulico padlih borcev in Ulico prvoborcev, proti osamljeni skupini dreves sredi obstoječe diagonalne ceste in proti kompleksu novih družinskih hiš oziroma jedru naselja Ježica. Na tak potek linearnih koncentracij stanovanj so vplivale še naslednje okoliščine:

- na Gogalovo ulico se navezuje obstoječa nova šola in nova samopostrežna trgovina;
- novi objekti so razporejeni in dimenzionirani tako, da omogočajo sprejemljivo osončenje okolice v decembru;
- poteze "ulice" se formirajo med vozlišči kot generatorji dejavnosti in peš prometa, kar zagotavlja obljudenost in s tem privlačnost v vsakem dnevnem času. Mestni značaj je mogoče vzbuditi z raznolikostjo, zgoščenostjo in enotnimi standardi obdelave;
- proste razpoložljive površine, oziroma odločitev, da se respektira čimveč obstoječega stanovanjskega fonda in omogoči izgradnjo (ali rekonstrukcija) po smotrno zaključenih etapah, a da se pri tem proste površine izrazijo čim jasnejše;
- ne nazadnje problem hrupa na Titovi cesti, ki je narekoval, da se s stanovanji znatno oddaljimo.

GOSTILNA "POD LIPO", adaptacija in prizidek.

LUZ:

Območje Ferantovega vrta je obdelano v urbanistični ureditvi po projektu prof. F. Ravnikarja. Ureditev Borštnikovega trga je treba zaključiti z delom Škafarjeve hiše in nizkim veznim členom med to in obstoječim objektom gostilne "Pod lipo". Med blokoma A in B je treba postaviti nov prizidek k obstoječemu objektu.

Okolico je treba urediti z drevoredom lip ob Igriški ulici, Borštnikov trg pa s tlaki in koriti za rože. Prostor proti Ferantovemu vrtu pa se mora prilagoditi ureditvi le-tega.

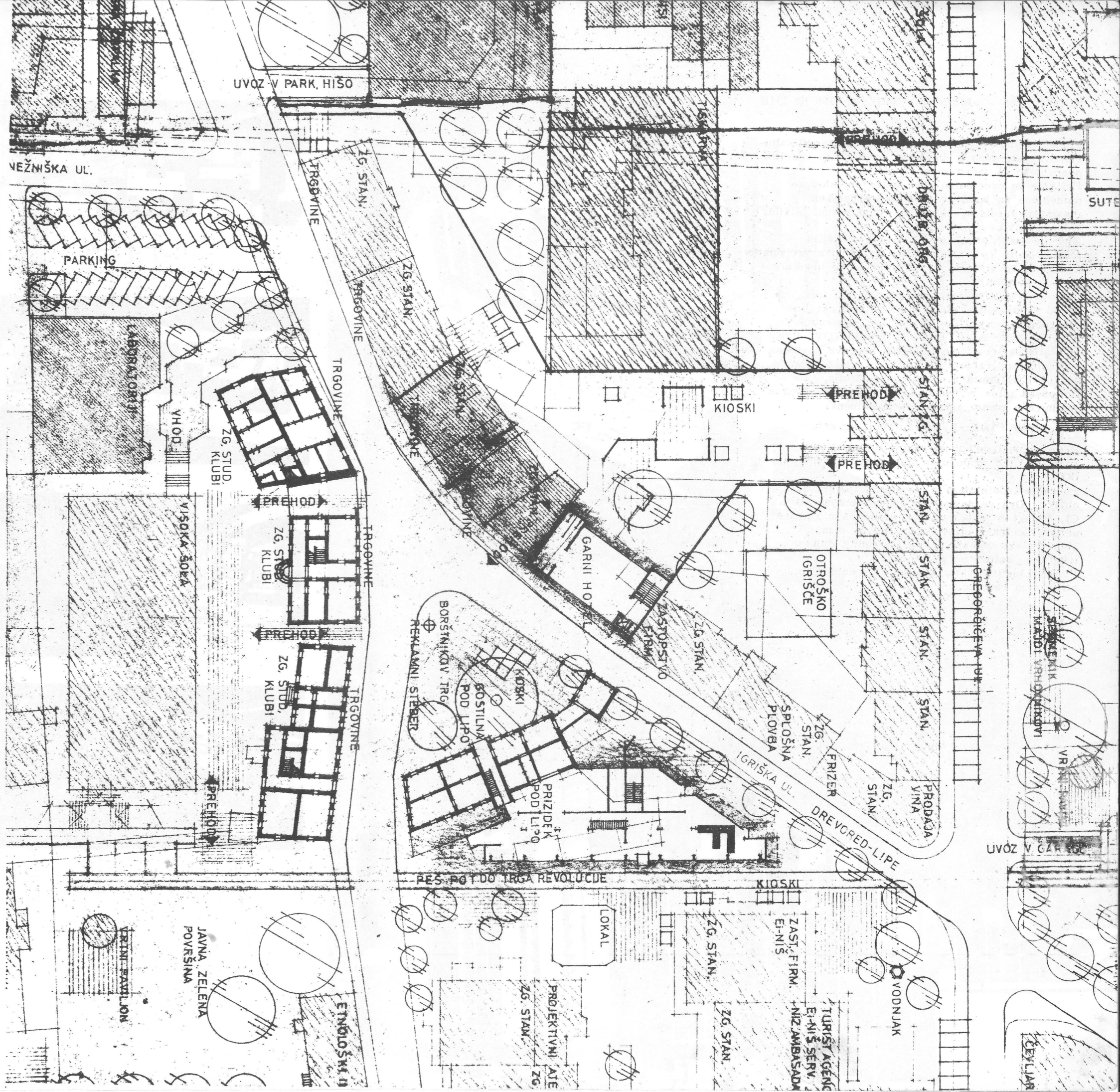
IZTR: /Dc. A. Bitenc, dipl.ing, arh/:

Z adaptacijo objekta "Pod lipo" in izgradnjo prizidka bodo odpravljene vse sanitarnotehnične pomanjkljivosti, pa tudi prostor Ferantovega vrta bi se zaključil.

Oživili bi prostor med blokoma na Ferantovem vrtu in projektirano pešpotjo: rimski zid-Trg revolucije. V območje gostilne "Pod lipo" bi bil vključen tudi del Škafarjeve hiše z veznim členom. Ohranjeni del Škafarjeve hiše bi tudi zaključil Borštnikov trg v neokrnjeno celoto.

NE-URBANOST GLASNIK NE-SVOBODE

Če je A A ni svobode. Če to kar Je Je je svet že bistveno dovršen in v naprej gotov; določen, dan enkrat za vselej. (Bistva svobode tu ne bomo natanko določevali. Za napotilo naj veljata le dve značilni definiciji: Človek je svoboden samo, ko tisto kreativno v njem, odreja njegovo delo; ko s svojim delom pripomore k razširjanju meja človečnosti. Nesvoboda ni smrtna nevarnost, nesvoboda je smrt človeka.) V prostoru, ki je urban, urejen, kjer je vse že dano, kjer je celota tako urejena, da deli funkcionirajo brezhibno, kjer vsakdo in vsaka stvar vrši svojo funkcijo, kjer je čisti red, NI SVOBODE. V tako urbanem prostoru človek ne opravi niti enega svojega koraka, ne izgovori niti ene svoje misli. Totalen ambient (tehnološki, strukturalni, informacijski) ne dopušča ničesar svobodno, kar pa dopušča, dopušča tako, da je tudi upor, protest, klic po svobodi ujet v sam mehanizem totalizacije in prefinjene prisile. Upor funkcionira kot krepitev samega sistema. Totalno urban ambient ima vgrajen feed back sistem, ki korigira samega sebe glede na morebiten upor.

RDEČA HIŠA - AMBROŽEV TRG (od 1958 do 1971)

LUZ:

Pretežno stanovanjsko območje s karakteristikami stanovanjske zone v mestnem središču je v celoti predvideno za fazno rekonstrukcijo.

Pritličje in eventualno prve etaže objektov so namenjene za javni program kot podaljšek mestnega središča, ležečega v neposredni bližini, v stanovanjsko zono.

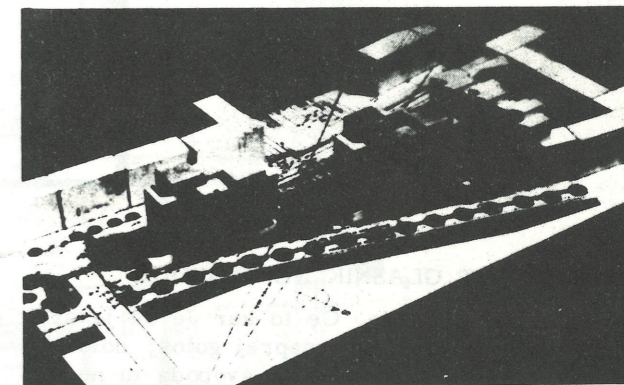
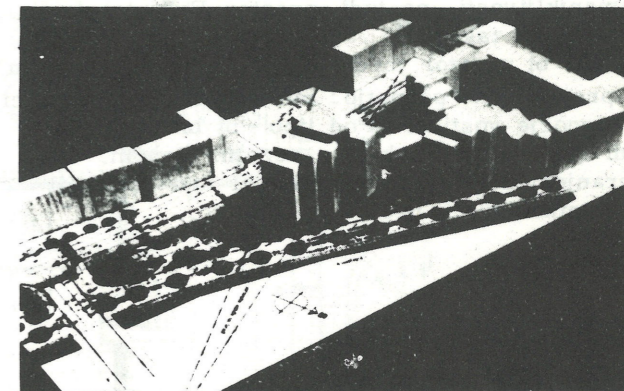
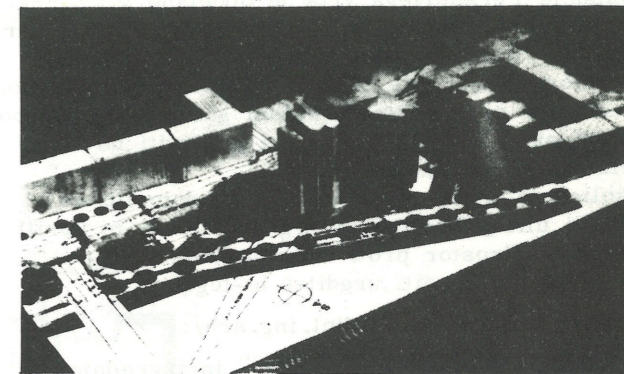
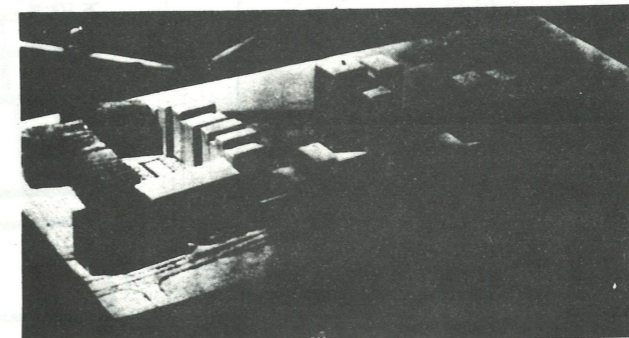
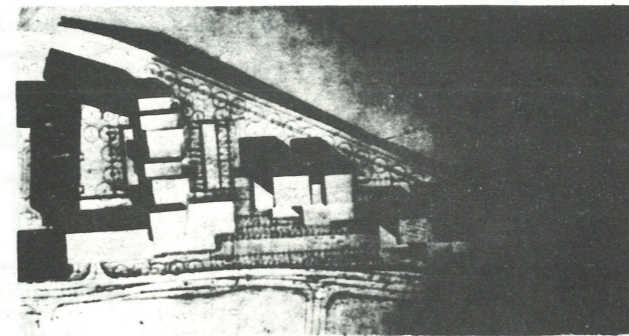
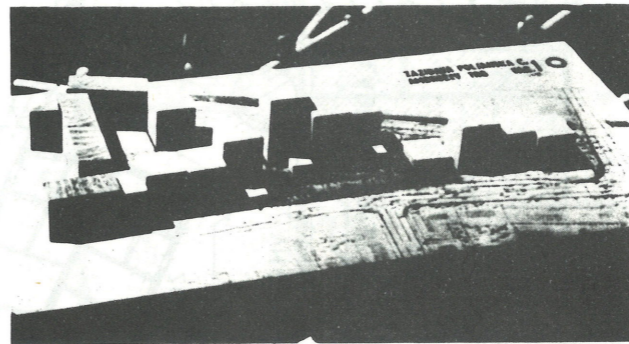
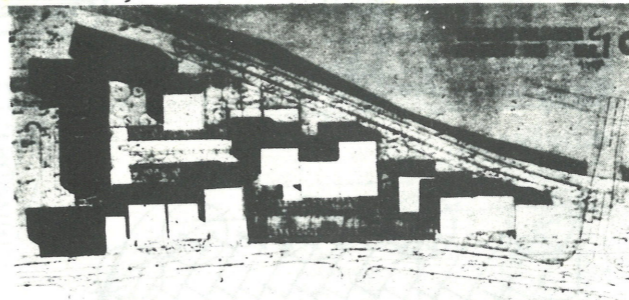
Zgornje etaže obsegajo stanovanja z višjim standardom. To je ekonomsko pogojeno z vrednostjo zemljišča in stroški, ki so potrebni za ureditev prostih površin.

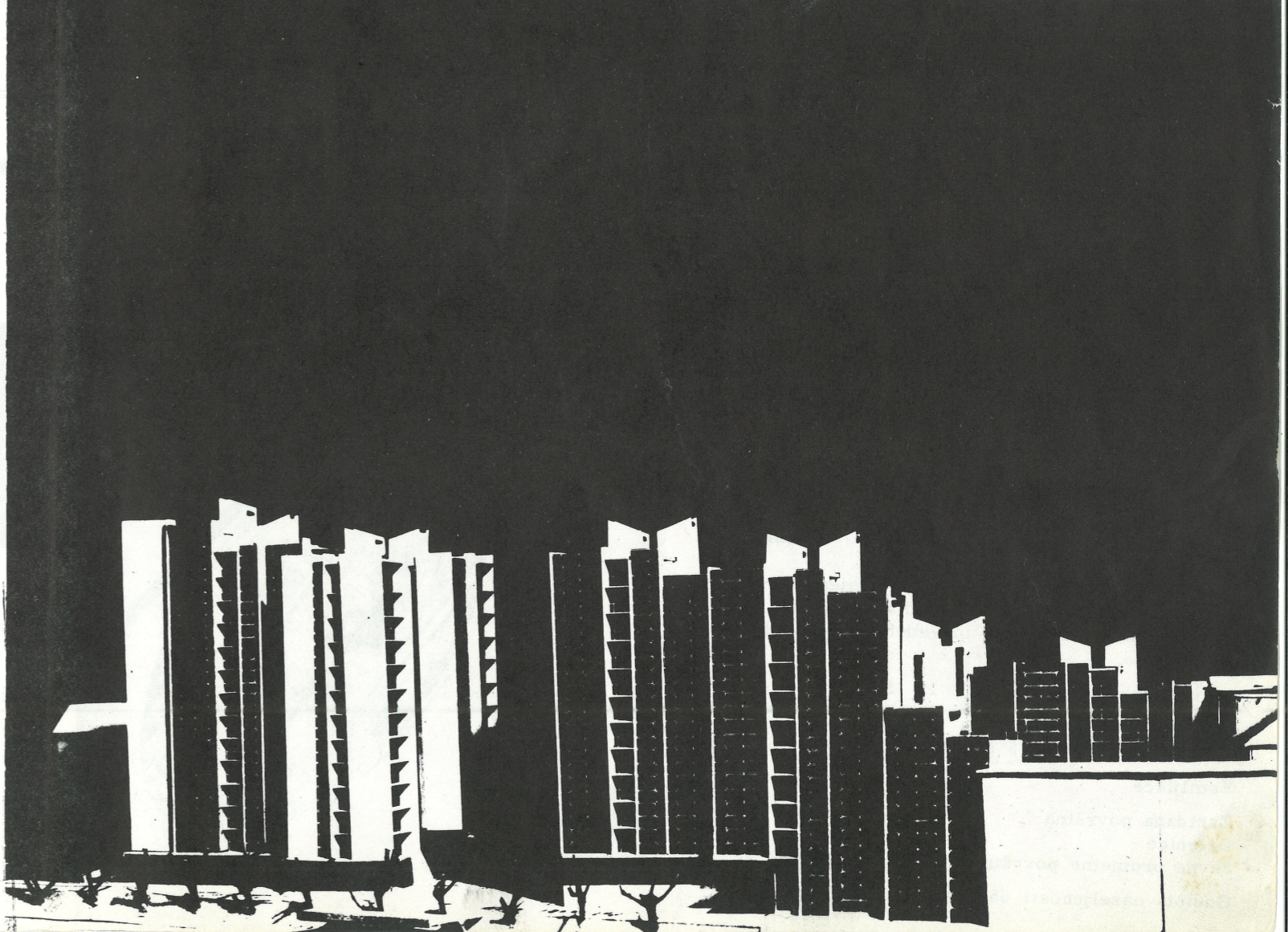
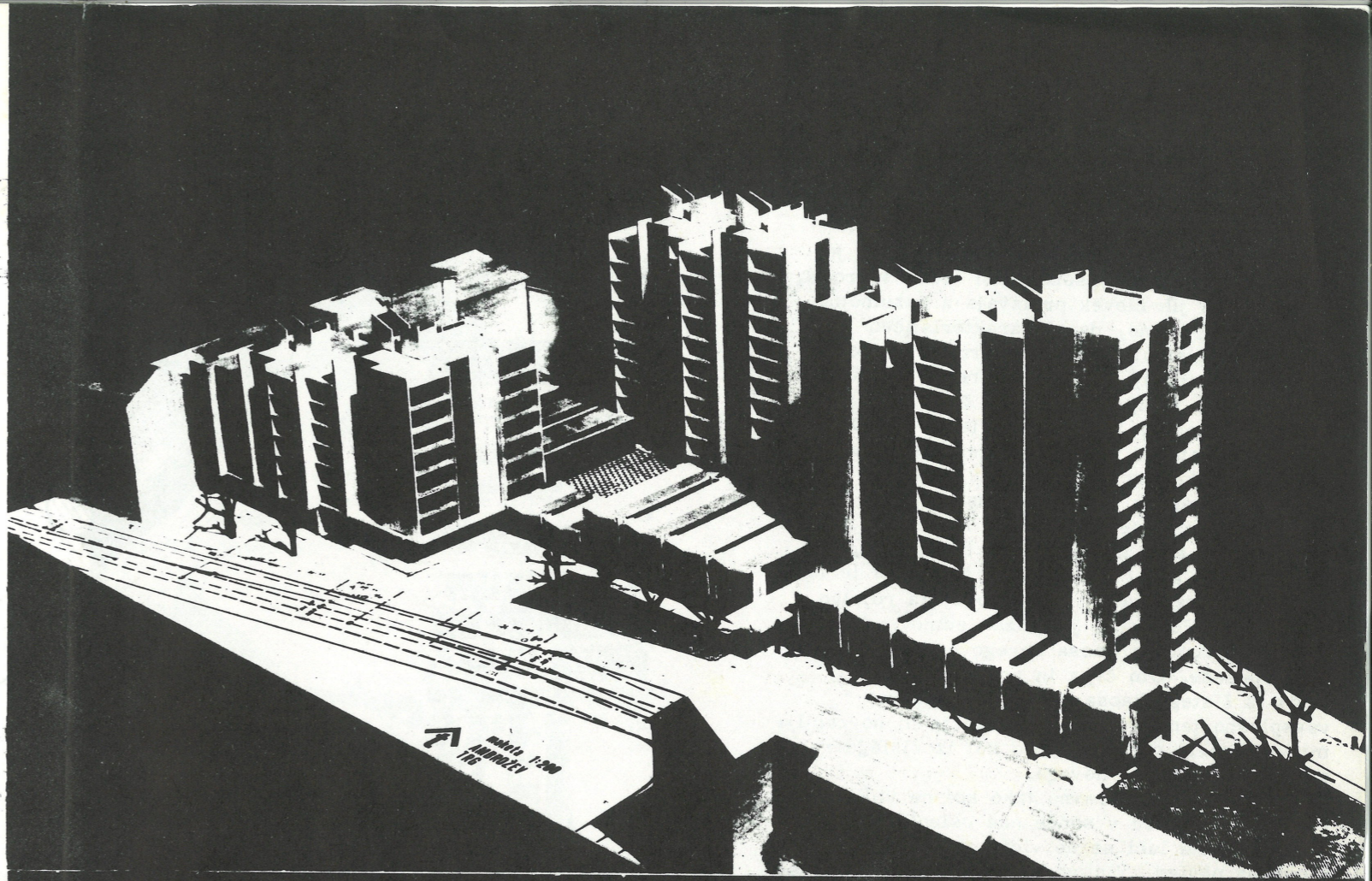
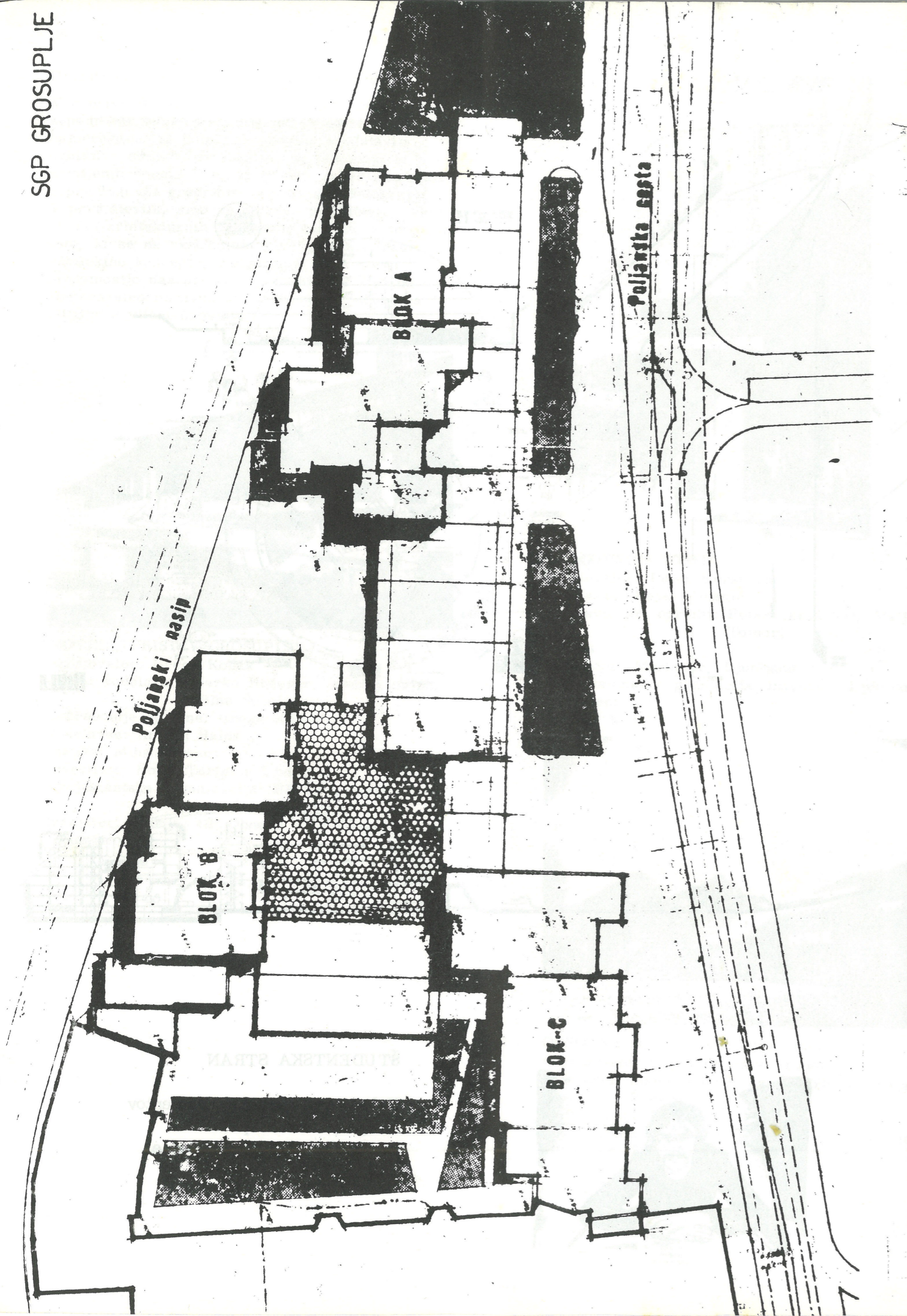
Stanovanjski objekti naj bodo zasnovani tako, da so do skrajnosti izkoriščene kvalitete, ki jih omogoča lokacija. Vse te zahteve narekujejo KVALITETNO ARHITEKTURO OBJEKTOV. Pas ob Poljanski cesti naj bo javna peščevo površina z javnim programom ob njej, prav tako zeleni pas ob Ljubljani z ustrezno ureditvijo. Poljanska ulica je rekonstruirana kot dvopasovna vpadnica v mesto sekundarnega pomena.

SGP GROSUPLJE: F. Knavs, Dipl. ing. arh. :

Projekti so izdelani na osnovi urbanističnih konstant LUZ in pogojev stanovanjskega podjetja DOM.

Področje izpolnjujejo v glavnem trije stanovanjski objekti. Dva se navezujeta na rdečo hišo (B in C). Objekt A je samostojna stolpnica razgibane oblike, locirana bliže Ambroževega trga. Stanovanjske objekte povezujejo nižji objekti z lokali in poslovnimi prostori. Prostor med objektoma B in C je namenjen otroškemu varstvu.

Človek z razumom/animal rational/ vzpostavlja red - organizira nered v red. Informacije so predpogoj organizacije. Učinkovitost organizacije je odvisna od količine in virov informacij. Informacija je negacija kaosa, je mera organizacije, s seboj nosi izbor sporočil, podatkov, ki jih človek proizvaja z razumom. Danes je že očitno, da ni karakterističen produkt uma stroj, temveč informacija. Brez uma/rati,rational/, razuma ni reda, je kaos. Toda kjer je zgolj um, kjer je čisti red, kjer vlada čisti logos, je A A in s tem NESVOBODA. Svet kot celota se podreja drugemu zakonu termodinamike:entropija v svetu kot celotikozmosu narašča; nered, konfuzija, kaos se povečuje, a red se zmanjšuje. Primarno in odločilno za svet in človeka je kaos. Red, informacija, kreacija, svoboda je možna le iz nereda, kaosa. Kaos idej je pogoj za rojstvo novih idej. Rojevanje je možno edino iz kaosa. Um ne more brez kaosa spregovoriti niti ene same besede. Um črpa in rojeva iz kaosa. Toda iz čistega kaosa: ko bo v kozmosu vsesplošno temperaturno ravnotežje in bo zemlja mrtev planet, se ravno tako kot iz čistega reda ne more roditi nič novega. V temi ne vidimo, ravno tako kot ne vidimo v čisti luči. Pogled v sonce nas oslepi. V svetu teme in čiste luči se ne vidi, ni izgleda za človekov pogled. Vidimo le v svetu senc kjer se tema in luč mešata v igri sopripadnosti. Čisti red, kot čisti nered sta za človeka smrtna. V čistem redu in čistem neredu ni svobode, kjer pa ni svobode je za človeka smrt. Le v kaosu, ki ni čisti kaos in v redu, ki ni čisti red je človeku omogočeno obstajati. Možnosti reda, ki je hkrati nered in nereda, ki je hkrati red - so možnosti za človeka. Urbanost in urbanizem sta človekovi možnosti, možnosti svobode le kolikor sta hkrati ne-urbanost in ne-urbanizem.

Torkar V.
Zelene površine z drevoredom obrobajo kare tako ob Ljubljani kot ob Poljanski cesti in se ob Ambroževem trgu zaključujejo v zelenico. Atrij med objekti je v dveh nivojih, od katerega višji povezuje Poljansko cesto z lokali in prostori za otroško varstvo, nižji na Poljanski nasip z lokali in razgledno ploščadjo ob Ljubljani.

Kleti, I. in II., sta namenjeni za garaže (175 mest za 222 stan.), za skladišča trgovin in za shrambe stanovalcev. V obe kleti je možen dostop iz stanovanjskih in poslovnih objektov. Velikosti in tipi stanovanj so prilagojeni vrednosti tega stanovanjskega območja. Upoštevano je osončenje in vedute na Grad in Ljubljano.

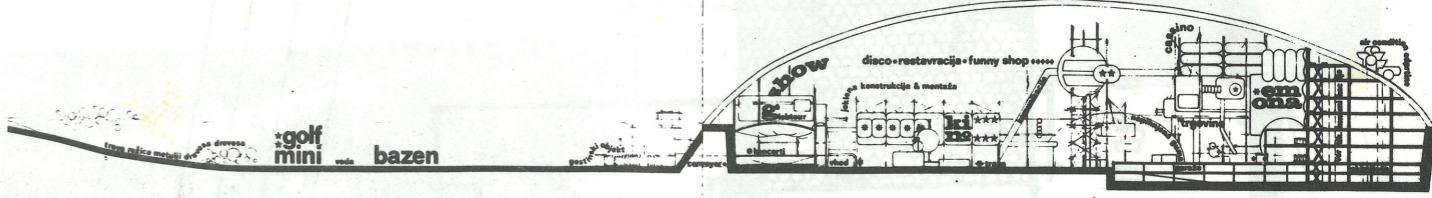
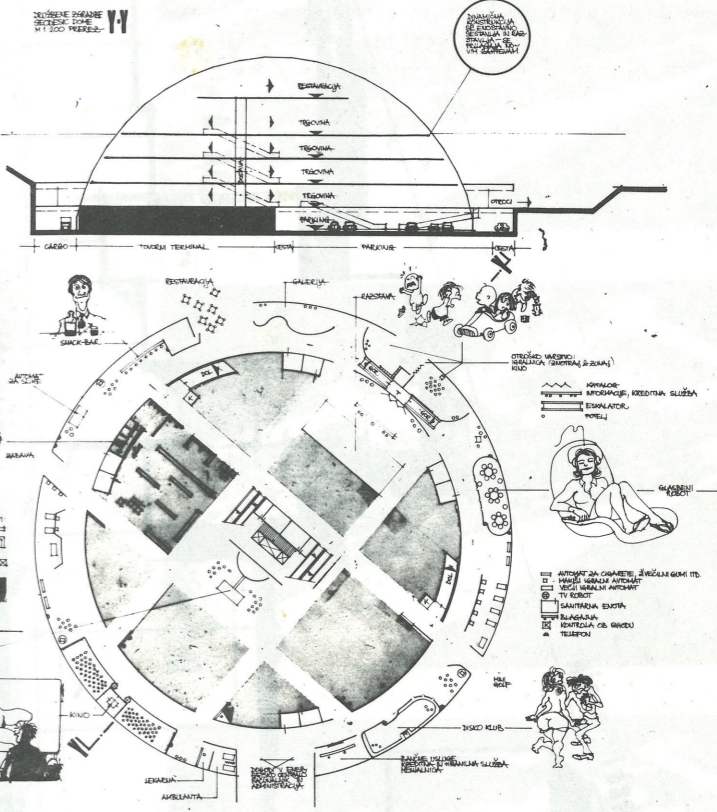
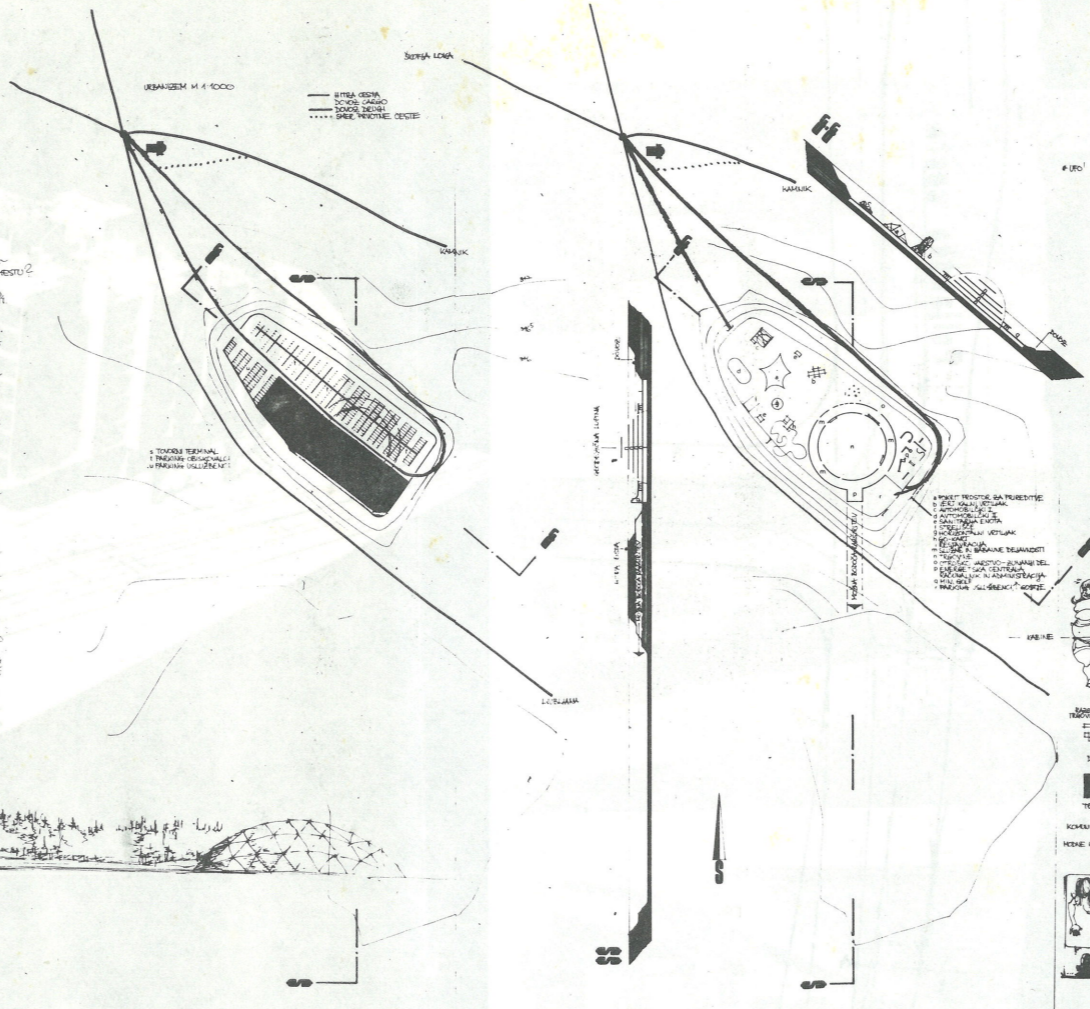
stanovanjski prostori	15 160 m ²
poslovni prostori	10 830 m ²
na 222 stan.enot, 175 garažnih prostorov	
Zemljišče	1,37 ha
Zazidana površina	3000 m ²
Zelenice	2500 m ²
Javne prometne površine	8200 m ²
Gostota naseljenosti	650 oseb/ha

REGIONALNI TEHNOLOGIČNI CENTRI V JEPŠKIN JAMAH

TEHNOLOGIČNE ZAPISNICE:
1. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
2. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
3. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
4. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
5. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
6. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
7. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
8. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
9. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...
10. SVAJANJE REGIONALNEGA TEHNOLOGIČNEGA CENTRA V JEPŠKIN JAMAH...

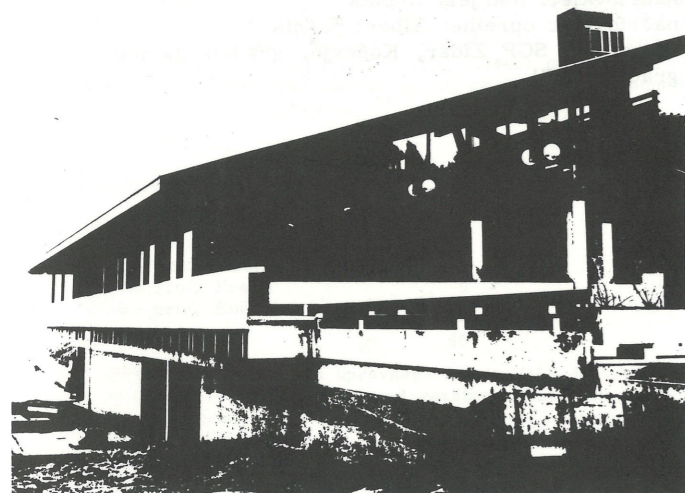
ARHITEKTURNI MUZEJ LJUBLJANA

ŠTUDENTSKA STRAN
Naloga iz urbanizma študentov Burgevoja in Kumpa: Preureditev gramozne jame

PRISPEVKI OBLIKOVANJU NAŠEGA PROSTORA

V rubriki bi Vam hoteli posredovati informacije s področja oblikovanja našega prostora. Po temah nameravamo za določena obdobja predstaviti zanimive oblikovalne napore, ki izstopajo iz ustaljenih norm. Vse, ki bi nam lahko pomagali s predlogi ali gradivom vabimo k sodelovanju. V prvi številki smo se odločili predstaviti nekaj svežih arhitekturnih realizacij nastalih v tekočem letu, ki se ne vključujejo v večje realizirane arhitekturne koncepte, obogatujejo pa s svojo prisotnostjo naš prostor. V naslednji številki nameravamo obravnavati problem vključevanja lokalov v ulični prostor.

MOTEL TURIST V GROSUPLJU

načrtovalec: Grega Košak

glavni sodelavci: Marko Hočevar, Andrej Halas, Milan Šubelj

načrtovanje opreme: Grega Košak

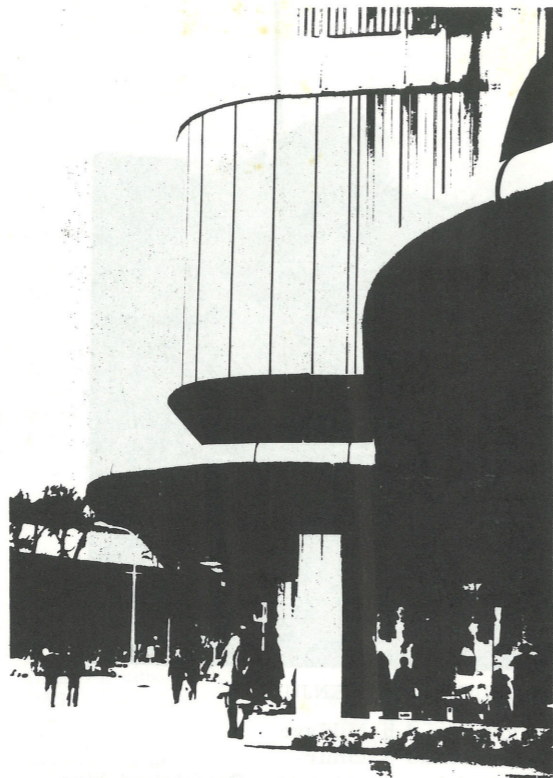
sodelavec: Andrej Halas

statika: Miha Remec

investitor: Hotel Turist v Ljubljani

Projektantska organizacija: PB GP Obnova v Ljubljani

Izvajalec gradnje: GP Obnova v Ljubljani
Gradnja: 1971

BLAGOVNICA IDRIJA

načrtovalec: Peter Keršovan

sodelavec: Peter Zidanič

sodelavci pri opre: Peter Škerlavaj, Matjaž Tomori

statika:

investitor: Merkator, Ljubljana

projektantska organizacija: Investa v Ljubljani

izvajalec:

gradnja 1971

OSNOVNA ŠOLA V KRANJSKI GORI

načrtovalec: Majda Dobravec Lajovic

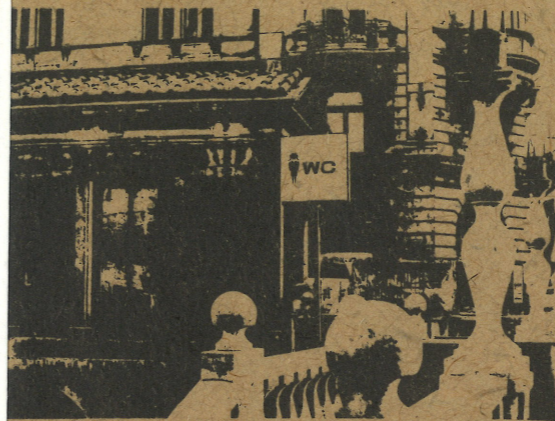
sodelavci: Stane Dolenc, Janez Vrhunc, Mija Zrnec

statik: Stane Vedene

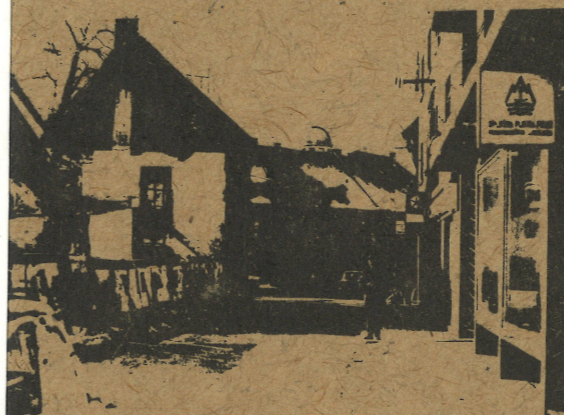
projektantska organizacija: AB biro v Ljubljani

investitor: Stanovanjsko podjetje Jesenice,
gradnja za trg

gradnja: 1971

de napisov na ulicah in stavbah smo nasledili sorazmerno dobro tradicijo. Dandanes mrgoli šibkih in slavnapisov. Če se tak znajde sredi plemenitega arhitekturnega okolja postane groza.

afarjeve hiše ni podrla bomba, niti je ni prizadejal tres. V skladu z bodočo arhitekturno zasnovjo so jo polovice podrli in čaka na preureditev. Kot ponava-pa te preureditve ne bo še tako kmalu in tako bo podrtija še dolgo na ogled Ljubljancanom in vsemu etu.

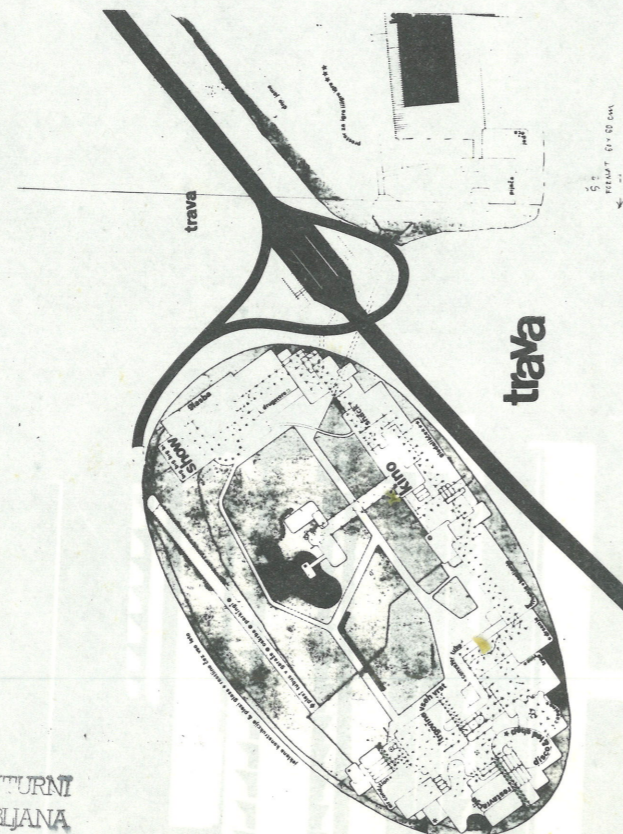
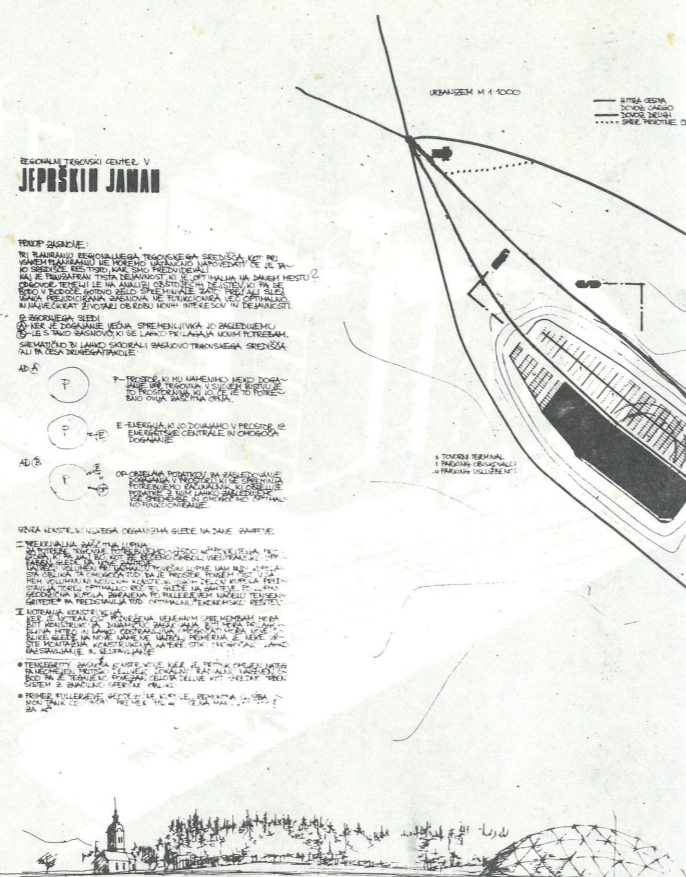
ričo kompleksnosti ljubljanskih urbanističnih premis, bilo preenostavno pustiti Škafarja preprosto - stati.

Človek z razumom/animal rational/ vzpostavlja red - organizira nered v red. Informacije so predpogoj organizacije. Učinkovitost organizacije je odvisna od količine in virov informacij. Informacija je negacija kaosa, je mera organizacije; s seboj nosi izbor sporočil, podatkov, ki jih človek proizvaja z razumom. Danes je že očitno, da ni karakterističen produkt uma stroj, temveč informacija. Brez uma/rati, rational/, razuma ni reda, je kaos. Toda kjer je zgolj um, kjer je čisti red, kjer vlada čisti logos, je A A in s tem NESVOBODA. Svet kot celota se podreja drugemu zakonu termodinamike: entropija v svetu kot celotikozmosu narašča; nered, konfuzija, kaos se povečuje, a red se zmanjšuje. Primarno in odločilno za svet in človeka je kaos. Red, informacija, kreacija, svoboda je možna le iz nereda, kaosa. Kaos idej je pogoj za rojstvo novih idej. Rojevanje je možno edino iz kaosa. Um ne more brez kaosa spregovoriti niti ene same besede. Um črpa in rojeva iz kaosa. Toda iz čistega kaosa: ko bo v kozmosu vsesplošno temperaturno ravnotežje in bo zemlja mrtev planet; se ravno tako kot iz čistega reda ne more roditi nič novega.

V temi ne vidimo, ravno tako kot ne vidimo v čisti luči. Pogled v sonce nas oslepi. V svetu teme in čiste luči se ne vidi, ni izgleda za človekov pogled. Vidimo le v svetu senc kjer se tema in luč mešata v igri sopripadnosti. Čisti red, kot čisti nered sta za človeka smrtna. V čistem redu in čistem neredu ni svobode, kjer pa ni svobode je za človeka smrt. Le v kaosu, ki ni čisti kaos in v redu, ki ni čisti red je človeku omogočeno obstajati. Možnosti reda, ki je hkrati nered in nereda, ki je hkrati red - so možnosti za človeka. Urbanost in urbanizem sta človekovi možnosti, možnosti svobode le kolikor sta hkrati ne-urbanost in ne-urbanizem.

Torkar V.
Zelene površine z drevoredom obrobajo kare tako ob Ljubljani kot ob Poljanski cesti in se ob Ambroževem trgu zaključujejo v zelenico. Atrij med objekti je v dveh nivojih, od katerega višji povezuje Poljansko cesto z lokali in prostori za otroško varstvo, nižji na Poljanski nasip z lokali in razgledno ploščadjo ob Ljubljani. Kleti, I. in II., sta namenjeni za garaže (175 mest za 222 stan.), za skladišča trgovin in za shrambe stanovalcev. V obe kleti je možen dostop iz stanovanjskih in poslovnih objektov. Velikosti in tipi stanovanj so prilagojeni vrednosti tega stanovanjskega območja. Upoštevano je osenčenje in vedute na Grad in Ljubljano.

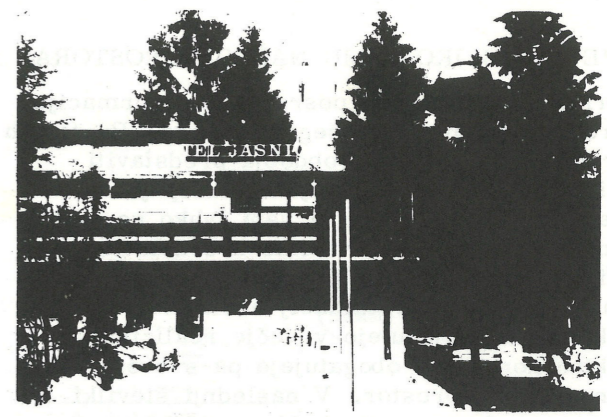
stanovanjski prostori	15	160	m ²
poslovni prostori	10	830	m ²
na 222 stan.enot, 175 garažnih prostorov			
Zemljišče		1,37	ha
Zazidana površina		3000	m ²
Zelenice		2500	m ²
Javne prometne površine		8200	m ²
Gostota naseljenosti		650	oseb/ha

ARHITEKTURNI MUZEJ LUBLJANA

KNJIŽNICA V VELENJU
načrtovalec: Adi Miklavc
statika: Črnko Vitomir
projektantska organizacija: Projektivni biro Velenje
investitor: Skupščina občine Velenje
izvajalec: Ingrad, Celje
gradnja: 1971

MOTEL JASNICA PRI KOČEVJU
načrtovalec: Marjeta Rupnik
načrtovalec opreme: Albert Sušnik
investitor: SGP Zidar, Kočevje, gradnja za trg gradnja: 1971

INFORMACIJE:

- Področno komisijo Prešernovega sklada pri Zvezi arhitektov Slovenije smo naprosili, da nam za objavo v AB posreduje podatke o letošnjih predlogih za nagrade sklada. Ker je večina članov komisije nasprotovala javni objavi, je komisija sklenila, da letos še ne izda te skrivnosti. Želeli bi opozoriti, da se po pravilniku nagrade najpomembnejše (najboljše) umetniške STVARITVE v obdobju 2 let (sklad), oziroma, da se podeli nagrada za življensko obsežno delo ustvarjalca oz. pustvarjalca in da je po pravilniku sklada delo komisij praviloma javno, ker je že sama izbira v konkurenco priznanje.

- Na seji sveta za urbanizem pri skupščini mesta Ljubljane v torek 9. novembra sta bila v predlogu odbora o spremembah in dopolnitvah odbora o sprejetju generalnega plana urbanističnega razvoja mesta Ljubljana med ostalim predlagana tudi zazidava črnuškega hriba in predlog za spremembo namembnosti za Zeleno jamo iz zaščitene območja ("socialni spomenik") v stanovanjsko zazidljivo področje. Eden članov sveta je menil, da stanovanja v prometnem trikotniku najbrže niso najprimernejša, dr. Nace Šumi pa je razložil, da ne nasprotuje zazidavi črnuškega hriba, samo da bi bila to dobra arhitektura.

- Ob prejemu odgovorov na naše vprašanje o arhitekturi smo ugotovili, da med njimi ni bilo ničesar poslano niti od članov Društva kritikov Slovenije niti od pedagogov z oddelka za arhitekturo v Ljubljani.

DIPLOMIRALI V LETU 1971

Studio prof. Ravnikarja	24
Studio prof. Mihevca	22
Studio prof. Mušiča	8
Studio prof. Kralja	6
Studio prof. Kurenta	5

65

Tov. Bernik je na seji upravnega odbora DAS dne ..... predstavil svojo koncepcijo za razstavo Mlajša slov.arh. II. Vsebinsko bi razstava segala na področje arhitekture, urbanizem in design naj ne bi bila v kontekstu razstave. Razstava bi bila podaljšek razstave "Mlajša slovenska arhitektura" iz leta 1968, tako da bi v glavnem samo dopolnili dela že razstavljenih avtorjev in vključili le nekaj novih realizacij.

Nekaj članov upravnega odbora se v celoti ni strinjalo s takim konceptom razstave in je predlagalo nekatere spremembe oziroma dopolnitve. Po obršini razpravi so zaključili, da se vnesejo v razstavo tudi dela s področja urbanizma in nerealizirani projekti in studije (natečaji). Formirana je bila komisija, ki naj bi sodelovala pri organizaciji razstave, katere koncept ne bi slonel le na demonstraciji realiziranih del, ampak bi gradil predvsem na miselno konceptualnih osnovah in kot tak primerjalno vrednotil določena mišljenja, a v našem prostoru in času. Verjetno nam ni vseeno, kako se razmišljanja in predstave o arhitekturi in urbanizmu pri nas (design environmenta) predstavijo naši in tuji javnosti. Mišljenja smo, da strokovna misel pri nas ni tako obubožala, da bi bili prisiljeni podpreti v celoti predlagano razstavo (tov. Bernika). Smatramo, da bi v bodoče priprava razstave vidnih dosežkov članov zveze morala biti bolj odprta in javna.

V zvezi s pripravami za zvezni javni natečaj o prometni glavi v Ljubljani smo prejeli tole razveseljivo informacijo: "V zvezi z vašim dopisom in razgovorom s tov. predsednikom ing. Dobrinom v zadevi razpisa natečaja za prometno glavo v Ljubljani vam sporočamo, da do danes še nismo utegnili pripraviti vseh materialov potrebnih za razpis natečaja. Pripominjamo, da na železnici intenzivno delamo na pripravah za natečaj, zlasti na železniškem programu in upamo, da bomo naše delo lahko kmalu zaključili. Šele, ko bomo s pripravami gotovi, vas bomo podrobneje seznanili z našimi stališči.

Obžalujemo za zakasnitev vendar smatramo, da je temeljita priprava za pozitiven izid natečaja nujna in umestna. Direktor: Lestan Ivan, dipl.ing.gr.

V insecu novembru je bil v Gorici strokovni simpozij, šesti po vrsti, posvečen arhitekturi in družbi

Organizatorji: "Iniziativa sontina"
ICM(Inconti Contrati Mitteleuropei)

Države, ki so sodelovale:
ZRN, SFRJ, ITALIJA, AVSTRIJA, MADRŽARSKA, ČSSR

Uradni jeziki na posvetovanju:
francoščina, italijanščina, nemščina, slovenščina (simultano prevajanje).

Slovenski udeleženci:

Boris Mikoš, drž.sekretar za urbanizem Slovenije
Boris Kobe, redni profesor na univerzi v Ljubljani
Marjan Tepina, Urbanistični inštitut Slovenije
Savin Sever, Slovenija projekt, Ljubljana
Stane Bernik, Sinteza, Ljubljana
Janez Sluga, Mestni svet, Ljubljana
Tomaž Vuga, Urbanistični zavod Nova Gorica
Roni Nemeč, Urbanistični zavod Nova Gorica.

Zveza arhitektov Slovenije o srečanju ni bila obveščena.

STRUKTURA ZVEZE:

UPRAVNI ODBOR ZVEZE ARHITEKTOV SLOVENIJE
OD ZADNJEGA OBČNEGA ZBORA 23.XII.1970

Predsednik : Niko Bežek, dipl.ing.arh.
I. podpredsednik : Meta Hočevar, dipl.ing.arh.
II. podpredsednik : Grega Košak, dipl.ing.arh.
tajnik : Igor Lunaček, dipl.ing.arh.
gospodar in blagajnik : Jože Koželj, dipl.ing.arh.
člani : Stanko Kristl, dipl.ing.arh.
Braco Mušič, dipl.ing.arh.
Marjan Bežan, dipl.ing.arh.
Saša Mächtig, dipl.ing.arh.
Janez Lajovic, dipl.ing.arh.
Jurij Princes, dipl.ing.arh.
Danilo Fürst, dipl.ing.arh.
Jože Kregar, dipl.ing.arh.
Jože Dobrin, dipl.ing.arh.
Borut Pečenko, dipl.ing.arh.
Janez Sluga, dipl.ing.arh.

predsednik DAL :
predsednik DAM :
kooptirani član :
Nadzorni odbor ZAS:

Miloš Bonča, dipl.ing.arh.
Jurij Jenšterle, dipl.ing.arh.
Svetozar Križaj, dipl.ing.arh.

Strokovni svet

ZAS: Jože Brumen, dipl.ing.arh.
od 23.XII.1970 Oton Jugovec, dipl.ing.arh.
zadnji občni Grega Košak, dipl.ing.arh.
zbor Borut Pečenko, dipl.ing.arh.
Savin Sever, dipl.ing.arh.
Anton Bitenc, dipl.ing.arh.
Milan Mihelič, dipl.ing.arh.
Jože Kregar, dipl.ing.arh.
Niko Bežek, dipl.ing.arh.
Jože Dobrin, dipl.ing.arh.

Častno razsodišče

ZAS: Jože Kregar, dipl.ing.arh.
od 23.XII.1970 Ivo Spinčič, dipl.ing.arh.
zadnji občni Ljubo Humek, dipl.ing.arh.
zbor

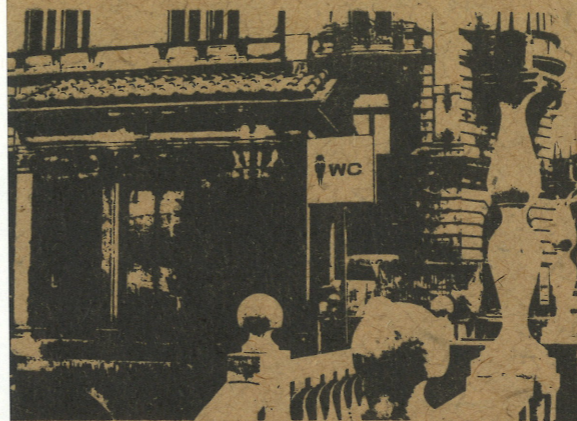
UPRAVNI ODBOR DRUŠTVA ARHITEKTOV LJUBLJANE
OD ZADNJEGA OBČNEGA ZBORA 23.XII.1970

Predsednik : Jože Dobrin, dipl.ing.arh.
I. podpredsednik : Miha Kos, dipl.ing.arh.
II. podpredsednik : Anton Pibernik, dipl.ing.arh.
tajnik : Fedja Košir, dipl.ing.arh.

blagajnik in gospodar : Miha Jazbinšek, ing.arh.
člani : Bogdan Špindler, dipl.ing.arh.
Lojze Drašler, dipl.ing.arh.
France Fihtar, dipl.ing.arh.
Vladislav Sedej, dipl.ing.arh.
Marjan Vrhovec, dipl.ing.arh.
Savin Sever, dipl.ing.arh.
Majda Dobravec, dipl.ing.arh.
Mitja Simoniti, dipl.ing.arh.
Nadzorni odbor : Franc Cacak, arhitekt
Jože Kregar, dipl.ing.arh.
Branko Simčič, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA STANDARDIZACIJO (I. 1971)

Ilija Arnautović, dipl.ing.arh.
Fedor Škerlep, dipl.ing.arh.
Janez Lajovic, dipl.ing.arh.
France Ivanšek, dipl.ing.arh.
Jani Vogelnik, dipl.ing.arh.

lede napisov na ulicah in stavbah smo nasledili sorazmerno dobro tradicijo. Dandanes mrgoli šibkih in slabi napisov. Če se tak znajde sredi plemenitega arhitekturnega okolja postane groza.

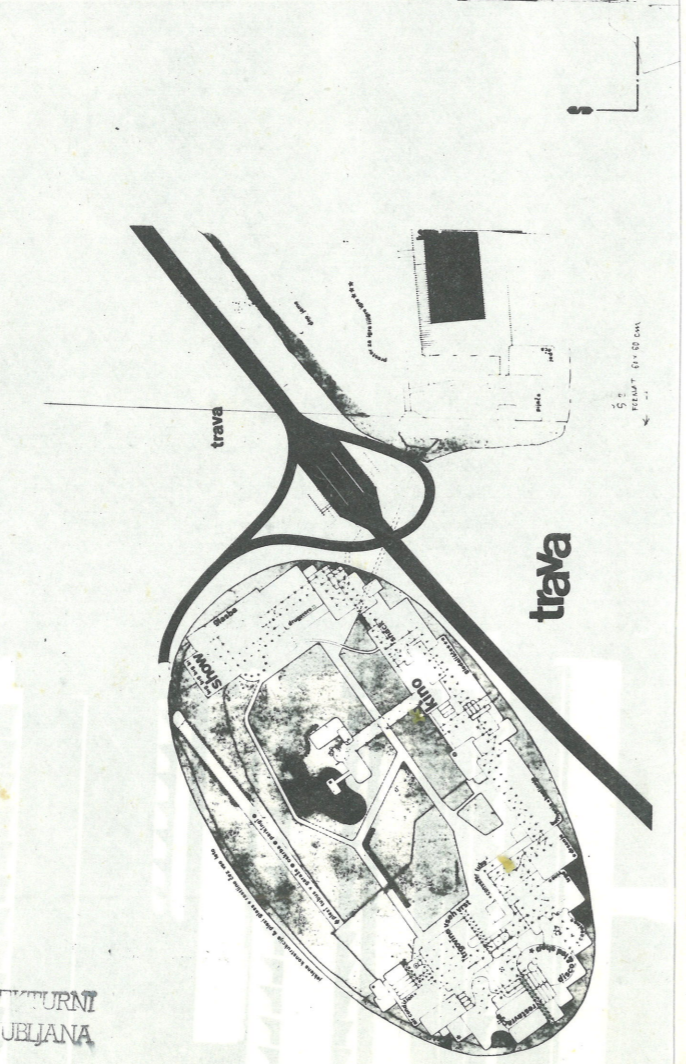
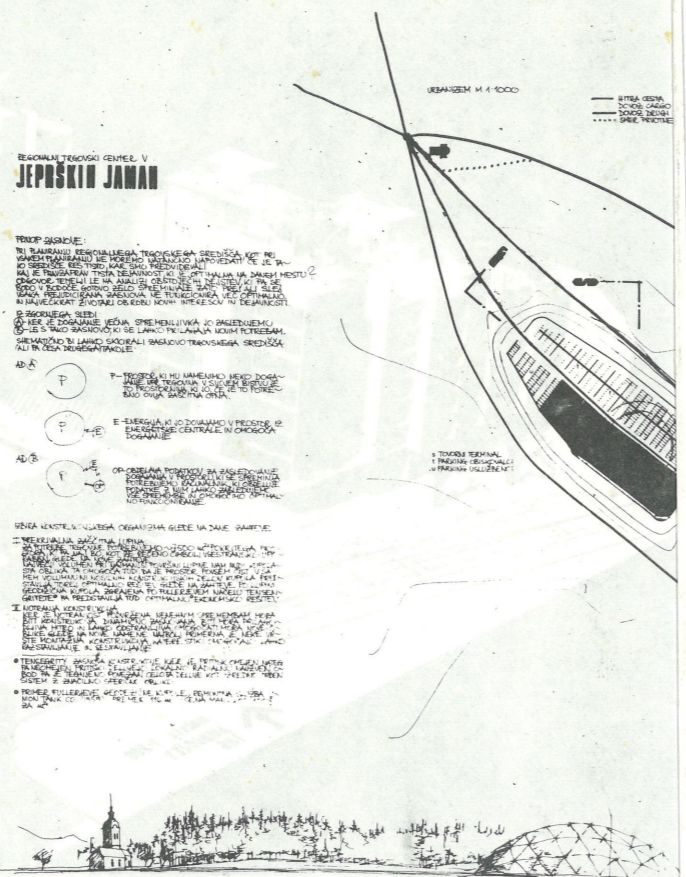
kafarjeve hiše ni podrla bomba, niti je ni prizadejal otes. V skladu z bodočo arhitekturno zasnovo so jo po polovici podrli in čaka na preureditev. Kot ponavadi, pa te preureditve ne bo še tako kmalu in tako bo podrtija še dolgo na ogled Ljubljancanom in vsemu svetu.

pričo kompleksnosti ljubljanskih urbanističnih premis, ni bilo preenostavno pustiti Škafarja preprosto - stati.

Človek z razumom/animal rational/ vzpostavlja red - organizira nered v red. Informacije so predpogoj organizacije. Učinkovitost organizacije je odvisna od količine in virov informacij. Informacija je negacija kaosa, je mera organizacije; s seboj nosi izbor sporočil, podatkov, ki jih človek proizvaja z razumom. Danes je že očitno, da ni karakterističen produkt uma stroj, temveč informacija. Brez uma/rati,rational/, razuma ni reda, je kaos. Toda kjer je zgolj um, kjer je čisti red, kjer vlada čisti logos, je A A in s tem NESVOBODA. Svet kot celota se podreja drugemu zakonu termodinamike:entropija v svetu kot celotiko-kozmosu narašča; nered, konfuzija, kaos se povečuje, a red se zmanjšuje. Primarno in odločilno za svet in človeka je kaos. Red, informacija, kreacija, svoboda je možna le iz nereda, kaosa. Kaos idej je pogoj za rojstvo novih idej. Rojevanje je možno edino iz kaosa. Um ne more brez kaosa spregovoriti niti ene same besede. Um črpa in rojeva iz kaosa. Toda iz čistega kaosa: ko bo v kozmosu vesplošno temperaturno ravnotežje in bo zemlja mrtev planet; se ravno tako kot iz čistega reda ne more roditi nič novega. V temi ne vidimo, ravno tako kot ne vidimo v čisti luči. Pogled v sonce nas oslepi. V svetu teme in čiste luči se ne vidi, ni izgleda za človekov pogled. Vidimo le v svetu senc kjer se tema in luč mešata v igri sopripadnosti. Čisti red, kot čisti nered sta za človeka smrtna. V čistem redu in čistem neredu ni svobode, kjer pa ni svobode je za človeka smrt. Le v kaosu, ki ni čisti kaos in v redu, ki ni čisti red je človeku omogočeno obstajati. Možnosti reda, ki je hkrati nered in nereda, ki je hkrati red - so možnosti za človeka. Urbanost in urbanizem sta človekovi možnosti, možnosti svobode le kolikor sta hkrati ne-urbanost in ne-urbanizem.

Torkar V.
Zelene površine z drevoredom obrobajo kare tako ob Ljubljani kot ob Poljanski cesti in se ob Ambroževem trgu zaključujejo v zelenico. Atrij med objekti je v dveh nivojih, od katerega višji povezuje Poljansko cesto z lokali in prostori za otroško varstvo, nižji na Poljanski nasip z lokali in razgledno ploščadjo ob Ljubljani.
Kleti, I. in II., sta namenjeni za garaže (175 mest za 222 stan.), za skladišča trgovin in za shrambe stanovalcev.
V obe kleti je možen dostop iz stanovanjskih in poslovnih objektov.
Velikosti in tipi stanovanj so prilagojeni vrednosti tega stanovanjskega območja.
Upoštevano je osončenje in vedute na Grad in Ljubljano.

stanovanjski prostori	15	160	m ²
poslovni prostori	10	830	m ²
na 222 stan.enot, 175 garažnih prostorov			
Zemljišče		1,37	ha
Zazidana površina		3000	m ²
Zelenice		2500	m ²
Javne prometne površine		8200	m ²
Gostota naseljenosti		650	oseb/ha

ARHITEKTURNI MUZEJ LJUBLJANA

KOMISIJA ZA STANOVSKA VPRAŠANJA (I. 1971)

- Ivo Spinčič, dipl.ing.arh.
- Danilo Fürst, dipl.ing.arh.
- Jože Kregar, dipl.ing.arh.
- Jurij Jenšterle, dipl.ing.arh.
- France Rihtar, dipl.ing.arh.
- Janez Lajovic, dipl.ing.arh.
- Fedja Košir, dipl.ing.arh.
- Milan Štrukelj, dipl.ing.arh.
- Viktor Pust, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA ZAKONODAJO (I. 1971)

- Ivo Spinčič, dipl.ing.arh.
- dr. Boris Gaberščik, dipl.ing.arh.
- Ilija Arnautović, dipl.ing.arh.
- Savin Sever, dipl.ing.arh.
- Milan Mihelič, dipl.ing.arh.
- Braco Mušič, dipl.ing.arh.
- Marijan Uršič, dipl.ing.arh.
- Mitja Simoniti, dipl.ing.arh.
- Miha Kos, dipl.ing.arh.

AKCIJSKI SEKRETARIAT URBANISTIČNE KOMISIJE PRI ZAS (I. 1971)

- Bogdan Spindler, dipl.ing.arh.
- Janez Lajovic, dipl.ing.arh.
- Nikolaj Bežek, dipl.ing.arh.
- Marko Mušič, dipl.ing.arh.
- Kolja Audič, stud.arh.
- Miha Kos, dipl.ing.arh.
- Marjan Vrhovec, dipl.ing.arh.
- Andrej Pogačnik, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA FORMULACIJO STALIŠČ - projekt Bernardin (I. 1971)

- Janez Lajovic, dipl.ing.arh.
- Edo Ravnikar, ml., dipl.ing.arh.
- Janez Sluga, dipl.ing.arh.
- Nikolaj Bežek, dipl.ing.arh.
- Aleš Šarc, dipl.ing.arh.
- Miha Jazbinšek, ing.arh.
- Grega Košak, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA PRIPRAVO RAZSTAVE "NOVEJŠA SLOVENSKA ARHITEKTURA" (II. del - I. 1971)

vodja komisije	Stane Bernik, ume.tn.zgod.in.kritik
urbanizem	Braco Mušič, dipl.ing.arh.
design	Saša Mächtig, dipl.ing.arh. in Grega Košak, dipl.ing.arh.
arhitektura	Janez Lajovic, dipl.ing.arh. in Jože Dobrin, dipl.ing.arh.

nepozidana arhitektura	Jurij Princes, dipl.ing.arh. in Meta Hočevar, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA KULTURO OKOLJA - ZAS (I. 1971)

predsednik	Marjan Šorli, dipl.ing.arh.
člani	France Ivanšek, dipl.ing.arh. Janez Lajovic, dipl.ing.arh. Danilo Fürst, dipl.ing.arh. Niko Bežek, dipl.ing.arh. Jože Dobrin, dipl.ing.arh. Braco Mušič, dipl.ing.arh. Grega Košak, dipl.ing.arh. Anton Pibernik, dipl.ing.arh. Borut Pečenko, dipl.ing.arh. Miha Kos, dipl.ing.arh. Meta Hočevar, dipl.ing.arh. Marjan Vrhovec, dipl.ing.arh. Igor Lunaček, dipl.ing.arh. Stane Dolenc, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA STIKE Z INOZEMSTVOM - ZAS (I. 1971)

vodja komisije	Aleš Šarec, dipl.ing.arh.
člani	Niko Bežek, dipl.ing.arh. Marko Ivančič, dipl.ing.arh. Mitja Jernejc, dipl.ing.arh. Svetozar Križaj, dipl.ing.arh. Braco Mušič, dipl.ing.arh. Viktor Pust, dipl.ing.arh. Edo Ravnikar, ml., dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA DOLOČITEV KRITERIJEV ZA IZBOR ČLANOV ŽIRIJE (I. 1971)

- Braco Mušič, dipl.ing.arh.
- Savin Sever, dipl.ing.arh.
- Stanko Kristl, dipl.ing.arh.
- Marjan Bežan, dipl.ing.arh.
- Nikolaj Bežek, dipl.ing.arh.
- Bogdan Spindler, dipl.ing.arh.

URBANISTIČNA KOMISIJA ZVEZE ARHITEKTOV SLOVENIJE

po sklepu redne seje UO ZAS dne 3.VIII.1971.

- Janez Lajovic, dipl.ing.arh. .... predsednik komisije
- Peter Skalar, dipl.ing.arh.
- Fedja Košir, dipl.ing.arh.
- Saša Mächtig, dipl.ing.arh.
- Edo Ravnikar, ml., dipl.ing.arh.
- Edo Ravnikar, st., dipl.ing.arh.
- Stane Dolenc, dipl.ing.arh.
- Miha Kos, dipl.ing.arh.
- Bogdan Spindler, dipl.ing.arh.
- Jurij Princes, dipl.ing.arh.
- Vido Vavken, dipl.ing.arh.
- Janez Sluga, dipl.ing.arh.
- Mirko Mrva, dipl.ing.arh.
- Braco Mušič, dipl.ing.arh.
- Marko Mušič, dipl.ing.arh.
- Grega Košak, dipl.ing.arh.
- Lojze Drašler, dipl.ing.arh.
- Kolja Audič, stud.arh.
- Jure Kobe, stud.arh.
- dr. Boris Gaberščik, dipl.ing.arh.
- Mitja Jernejc, dipl.ing.arh.
- Branko Simčič, dipl.ing.arh.
- Niko Bežek, dipl.ing.arh.
- Milan Mihelič, dipl.ing.arh.
- Savin Sever, dipl.ing.arh.
- Branko Kocmut, dipl.ing.arh.
- Oton Jugovec, dipl.ing.arh.
- France Rihtar, dipl.ing.arh.
- Aleš Šarec, dipl.ing.arh.
- Ljubo Humek, dipl.ing.arh.
- Marko Župančič, dipl.ing.arh.
- Marjan Bohinec, dipl.ing.arh.
- Lidija Vasle, dipl.ing.arh.
- Stanko Kristl, dipl.ing.arh.
- Marjan Vrhovec, dipl.ing.arh.
- Janez Vovk, dipl.ing.arh.

KOMISIJA ZA OTROŠKOVARSTVENE USTANOVE

- Fedja Košir, dipl.ing.arh.
- Savin Sever, dipl.ing.arh.
- Marjan Ocvirk, dipl.ing.arh.

Prepričani smo, da bodo tako številčne komisije le kos neurejenim razmeram v naši arhitekturi in urbanizmu.

ARHITEKTURNI MUZEJ LJUBLJANA

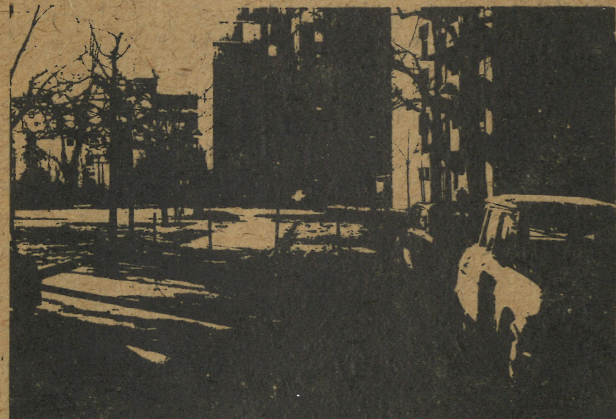
TRNI V OČESU

Od vsepovsod jih zbira in komentira Cloda Hus.

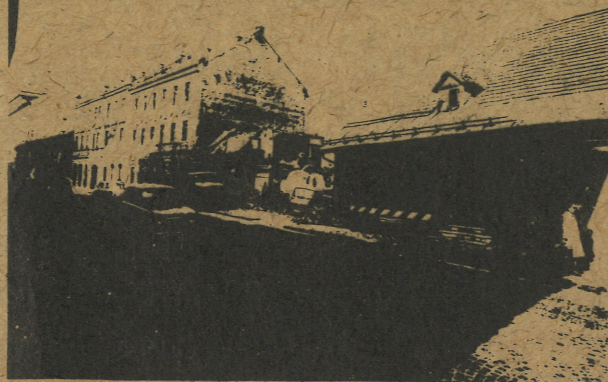
Ti prvi trni so omejeni zgolj na Ljubljano, imajo pa namen vzeti v obzir vso Slovenijo. Vsak namig ali prispevek s strani bralcev bo seveda dobrodošel.

Slovenskemu Narodnemu Gledališču je malo mar kakšno arhitekturo kaže narodu. Narodu je menda malo mar za SNG?

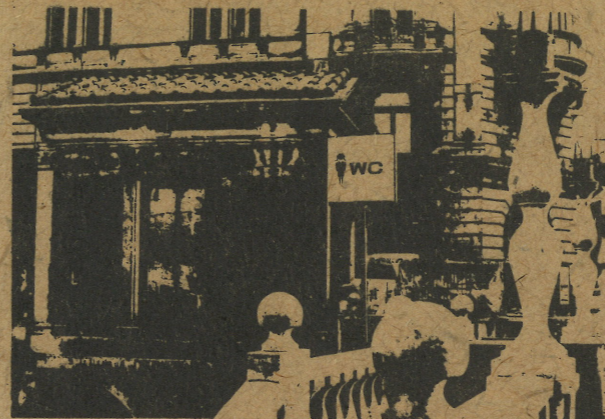
Se bližamo minskemu polju? je voda odnesla kos zemljišča? se bližamo meji s sovražno državo? Ne, od tega znaka naprej je vse samo za pešca, zdaj in enkrat za vselej, kdor ne verjame naj pogleda v urbanistični plan. (Levo in desno od količkov gredo avti čez pločnik in po trati parkirani. ... kdor ne verjame naj gre na kraj sam.)

Poljanska ulica v Ljubljani je dovolj tipična za mesto in prostorsko bogata, da smo ob rušenju nekaterih hiš upravičeno zaskrbljeni nad tem kar prihaja namesto njih. Nekateri podobni posegi v Ljubljani: (Titova cesta, Karlovska cesta, Ilirska ulica, Trubarjeva cesta itd.) to bojazen nedvomno upravičujejo in vsiljujejo mnenje, da bi bilo najbolje pustiti vse pri miru.

Na Generalnem urbanističnem planu je pas ob Savi pri Ljubljani označen kot bodoča "rekreacijska cona". Ob tem je treba pripomniti, da je ta kraj včasih to že bil, da je sedanja podoba zmeraj bolj polna smeti in smradu, prihodnja pa spričo pičlih sredstev in nevzgojenih državljanov meglena.

Glede napisov na ulicah in stavbah smo nasledili sorazmerno dobro tradicijo. Dandanes mrgoli šibkih in slabih napisov. Če se tak znajde sredi plemenitega arhitekturnega okolja postane groza.

Škafarjeve hiše ni podrla bomba, niti je ni prizadejal potres. V skladu z bodočo arhitekturno zasnovo so jo do polovice podrli in čaka na preureditev. Kot ponavadi, pa te preureditve ne bo še tako kmalu in tako bo ta podrtija še dolgo na ogled Ljubljančanom in vsemu svetu. Spričo kompleksnosti ljubljanskih urbanističnih premis, bi bilo preenostavno pustiti Škafarja preprosto - stati.

STEEČNO

vam želi arhitektov bilten

12

